ماڻڪ موتي

شاهه عبداللطيف ڀٽائيؒ جي رسالي مان

الحاج رحيم بخش قمرؔ

شاهه عبداللطيف ڀٽائيؒ جي
بيتن جي تشريح

ماڻڪ موتي

(شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي رسالي جا بيت ۽ وايون)

سيوا ڪر سمونڊ جي، جت جَر وهي ٿو جال،
سوين وهن سير ۾، ماڻڪ موتي لال،
جي ماسو جڙني مال، پوچارا! پُر ٿيئين!
ـــ شاهه

از:
مولانا الحاج رحيم بخش ”قمر“ لاڪو

ڇپائيندڙ:
الحاج سيد قمرالزمان شاهه صاحب

[ڀٽائي گهوٽ جي بيتن جي تشريح]

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لکندڙ جا سڀ حق ۽ واسطا قائم

ڇاپو: پهريون]
تاريخ اشاعت
۱۴۰۶ هه – 1985ع
[تعداد: 1000

قيمت 00 — 20 (ويهه روپيا)

ملڻ جا هنڌ:

الحاج رحيم بخش ”قمر“
گلزار مسجد، نواب شاهه

اديبات
اسپتال روڊ، حيدرآباد سنڌ

ميان عبدالوارث صاحب
عبيد الله سنڌي اڪيڊمي - سعيدآباد - ضلعو حيدرآباد سنڌ

شيخ عنايت الله اينڊ سنس
ڪتب خانو لاڙڪاڻو سنڌ

مولانا عبدالڪريم
غوثيه ڪتاب گهر، گهوٽڪي سنڌ

ڇپيندڙ: نيو گرين پرنٽرس، حاجي شاهه چونڪ، صدر، حيدرآباد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

فهرست

١-	پنهنجي پاران	٥
٢-	تقريظ: جناب ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ	٧
٣-	بيت: رحيم بخش قمر	٩
٤-	اول الله عليم (پيش لفظ)	١٣
٥-	شاهه ۽ پورهيت	١٧
٦-	شاهه جي زندگيءَ جو مختصر احوال	٢٥
٧-	شاهه جي ڪلام ۾ واحد جي واڪاڻ	٣٢
٨-	شاهه جي ڪلام ۾ سيد المرسلين جي ساراهه	٣٤
٩-	اکين ۾ ٿي ويهه	٤٩
١٠-	شهر سڄاتو ڪين ڪي	٥٢
١١-	ٿيو قلب قرار	٥٦
١٢-	راڻي ريٻارو	٥٩
١٣-	روضي پاڪ رسول جي	٦٢
١٤-	وڃي ڪيچ ڇنج	٦٩
١٥-	اکيون مينگهه ملار	٧٥
١٦-	راڻو رات نه آيو......	٨١
١٧-	تنهن سورهيه کي شاباس	٨٥
١٨-	ڏک سکن جي سونهن	٩٨
١٩-	تو کي گهوٽ گهرايو	٩٥
٢٠-	شاهه جي عالمي شاعري	١٠٤
٢١-	سر ليلان چنيسر جا روحاني راز	١٠٧
٢٢-	جانب جي جمال سين	١١٣
٢٣-	اوهان ڇا ڏٺو هو	١١٥

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

٢۴- ماڻهو گهرن مال	١١٨
٢٥- ڪڏهن ڪوسا نہ ٿيا	١٢٢
٢٦- سر ديسيءَ ۾ تلميحون	١٢٥
٢٧- مديني جا گهوٽ	١٣١
٢٨- ماڻڪ ڏيئي مٽ ۾	١٣٥
٢٩- لڪ لهي ٿي اوڏ	١۴٠
٣٠- ڳاڙيندين ڳوڙها	١۴٦
٣١- پٽاڻي گهوٽ جا نعتيم بيت	١٥٢
٣٢- شاهہ جون وايون	١٧٣

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنهنجي پاران

الله تعاليٰ جي مقبول ٻانهن، صالحن ۽ سالڪن، صوفين ۽ سچارن ۽ اولياء الله جي ثنا ۽ ساراه، تعريف ۽ ذڪر ڪرڻ سان، رب الاڪرم جي رحمت جا وسڪارا ٿيندا آهن. انهن جون حڪايتون ۽ روايتون، قصا ۽ ڪهاڻيون روح کي راحت، اکين کي آرام ۽ قلبن کي قرار حاصل ڪنديون آهن. نه رڳو ايترو، پر ان سان گڏوگڏ، ڀلارن ۽ بزرگن جون قربن ڀريون ڪهاڻيون حقيقت ۾ رهبري ۽ رهنمائي جا چمڪندڙ ۽ روشن مينار پڻ آهن، جنهن جي سوجهري ۾، هرڪ انسان پنهنجي نيڪ مقصد جي منزل ماڻي سگهي ٿو. انهي منزل کي شريعت جي اصطلاح ”صراط مستقيم“ يعني ”سڌين راه“ سڏيو وڃي ٿو.

اهڙين ڪهاڻين ۽ روايتن مان سنڌ جي عظيم صوفي شاعر ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جو ڪلام بالڪل منفرد اهميت جو حامل آهي؛ جنهن ۾ وحدانيت، رسالت، روحانيت، وطنيت، معاشرو ۽ معاشرت ۽ مخلوق خدا سان محبت جو اٿاهه سمنڊ موجزن آهي. زير نظر ڪتاب ۾ مون انهن موضوعن مان ڪن تي قلم کنيو آهي ۽ حتي المڪان پنهنجي طرفان گهڻي ڪوشش ڪئي اٿم ته انهن ابيات جو مفهوم ۽ مطلب ناظرين کي چڱيءَ پر سمجهائي سگهان. انهيءَ ۾ آءٌ ڪتري قدر ڪامياب ٿيو آهيان، اهو فيصلو اوهان تي آهي.

هتي هڪ ڳالهه جي وضاحت ڪرڻ ضروري تصور ٿو ڪريان ته مون هن ڪتاب ”ماڻڪ موتي“ ۾ جيڪي مقالا شامل ڪيا آهن، انهن ۾ فارسي ڪلام به هڪ مقالي ”شاهه جي عالمي شاعري“ ۾ ڀٽائي گهوٽ جا پسنديده شعر به شامل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪيا آهن، جيڪي ڪيترن ئي رسالن ۾ پڻ آهن ۽ متن ۾ گهچ ٻڌل بيت شامل ڪيا اٿم، جن جي لاءِ عام طرح چيو ويندو آهي، ته اهي ٻئائيءَ جا بيت آهن! ساڳئيءَ ريت هڪ وائي: ”جيڪي ڏٺو سو سون، اديون ڙي پيئر اوهان ڇا ڏٺو هو.“ اها وائي ٻه سنڌ جي فنڪارن کان اڪثر ٻڌي ويندي آهي. اها ٻه شامل ڪئي وئي آهي.

آخر ۾ آءٌ سنڌ جي نامور محقق، اديب، دانشور ۽ قابلِ صد تعظيم هستي جناب ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ صاحب جن جو نهايت ٿورائتو آهيان، جو هن ڪتاب جي باري ۾ پنهنجي عالمانه ۽ فاضلانه راءِ سان نوازي، منهنجي همت افزائي ڪرڻ فرمائي.

—رحيم بخش ”قمر“ لاڪو

نواب شاهه سنڌ.

تقريظ

الحاج رحيم بخش قمر لاکو صحيح معنيٰ ۾ علمي ادبي ذوق رکندڙ آهي. حضرت شاهه عبداللطيف جي رسالي سان سندس محبت آهي ۽ گذريل ويهن سالن کان وٺي پنهنجن مضمونن ۾ هن حضرت شاهه صاحب جا ڳڻ ڳايا آهن. هيءُ ڪتاب اهڙن پنجويهن کان مٿي مضمونن جو سدا بهار غنچو آهي، جيڪو پڙهندڙن جي آڏو پيش ٿي رهيو آهي. محبت ۽ عقيدت، معنيٰ ۽ مقصد جي لحاظ سان اهي مختصر مضمون چڻ مالهه ۾ موتي آهن، ۽ بجا طور ڪتاب جي عنوان جو ڪارڻ بڻيا آهن.

حضرت شاهه عبداللطيف سنڌ جو سرتاج شاعر آهي، جنهن جو ڪو مٽ ٿي نه ٿو سگهي؛ سندس بيتن ۽ واين ۾ جيڪو فڪر سمايل آهي، تنهن جو مثال ملڻ به مشڪل آهي؛ مگر شاهه صاحب جي عالمگير فڪر ۽ اعليٰ مقام کي روشن ڪرڻ لاءِ ضروري آهي ته اسين سندس بيتن ۽ واين کي غور سان پڙهون، انهن جي هر لفظ ۽ اصطلاح تي سوچيون ۽ انهن ۾ سمايل فڪر ۽ معنيٰ کي صحيح طور سمجهون. حضرت شاهه صاحب جي عظمت کي آشڪار ڪرڻ لاءِ سون ڪتابن لکڻ جي ضرورت آهي ۽ انهيءَ ڏس ۾ جيڪو وک وڌائي ٿو، سو مبارڪ جي لائق آهي.

الحاج رحيم بخش قمر صاحب جو هيءُ ننڍڙو ڪتاب معنيٰ ۾ وڏو آهي، ڇاڪاڻ جو هن حضرت شاهه صاحب جي پيغام تي صحيح نموني سان سوچيو آهي ۽ حتي الامڪان ان کي صحيح نموني سان پيش ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪتاب جو مهاڳ خود مصنف جي پنهنجن بيتن سان سينگاريل آهي، جيڪي ڪنهن حد تائين حضرت شاهه صاحب واري اسلوب بيان ۾ رچيل آهن. قمر صاحب کي حضرت شاهه صاحب واري ٻولي سڙٻڻي ڏانءُ اچي ٿي؛ شاهه جي بيتن ۽ واين جي رمز رٽا چڱ سندس ذهن ۾ سمايل آهي. اميد ته اڳتي هلي هو پنهنجن بيتن ۽ واين کي رسالي جي صورت ڏيندو ته جيئن حضرت شاهه صاحب سان سندس محبت ۽ عقيدت جو رشتو دائمي طور پڪو پختو ٿي وڃي.

— ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

اسلام آباد

٢٨ ذيقعده ١٤٠٥ هه

16- 8- 1985

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهه جو رسالو

سي نه سڀاڳا گهر، جن ۾ ناهه رسالو شاهه جو،
پڙهو سڀ پريت سين، ونيون، توڙي ور،
تارا، ڪتيون، قمر، لاڪا صدقي لطيف تان.

سي نه سڀاڳا سانگ، جت ناهه رسالو شاهه جو،
”قمر“ چئي تو قلب ۾، مارو‌ئڙن جي مانگ،
ڇپلا ڏيندي ڇانگ، بيشڪ چرن پٽن تي.

سي نه ڳنوارن ڳوٺ، جن ۾ ناهه رسالو شاهه جو،
واحد! خوب وسائيا، ’پائر‘ جا سڀ پوٺ،
”قمر“ ڏئي تو ڪوٺ، ”لاکو“ لات لطيف جي.

سا نه سڀاڳي سيج، جنهن تي ناهه رسالو شاهه جو،
پڙهو بيت پريت سين، هر هر منجهان هيج،
روح رسائي ريج، ”قمر“ لات لطيف جي.

پڙهي رسالو پريت سين، روح رسايو رنگ،
”قمر“ چئي تو قلب ۾، چوريو اهڙا چنگ،
سچائيءَ جا سنگ، ڪٿا ڏين ٿا قرب جا.

راس رسالو شاهه جو، ياد ڪيو جنهن جوان،
”قمر“ تنهن تان قربان، لک لک ڀيرا لاکو ٿئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لک لک پيرا لاکو چئي، پڙهج رسالو پاڻ،
آهن جنهن ۾ آيتون، چاڙهو تسي سڀ ڄاڻ،
"قمر" چئي 'ڪلياڻ'، واحد جي واڪاڻ ۾.

پڙهج رسالو پريت سين، چاڙهيو مٿان چپ،
'لاڪا' لات لطيف سين، ڪينو دل مان ڪپ،
ٺپڻو اٿئي تہ ٺپ، توڻ ريشميءَ رومال سين.

— رحيم بخش "قمر"

جي سنڌ ۾ سرتاج پڻائي نہ ٿئي ها

مارن جو مٺو ملڪ مٺائي نہ ٿئي ها!
هن ريت سچن! سنڌ هي سائي نہ ٿئي ها!
ابيات رسالي جا ۽ وائي نہ ٿئي ها!
نروار سنگهارن جي سچائي نہ ٿئي ها!
سنڌيءَ کي عطا اوج، بقائي نہ ٿئي ها!
جي سنڌ ۾ سرتاج پڻائي نہ ٿئي ها!

ڪير آهي جو "پاٽر" ۾ پلر پاڪ پٽي ها!
ڪير آهي جو هن جوءِ ۾ جهانگين لئي جٽي ها!
ڪير آهي جو، ڏٿ ڏيهہ ۾ ڏوٿين کي ڏئي ها!
ڪير آهي جو نروار نياپو ڪو نئي ها!
لاهوت ۾ روحن جي رسائي نہ ٿئي ها!
جي سنڌ ۾ سرتاج پڻائي نہ ٿئي ها!

ڪير آهي جو، ڳوٺين ۾ ڳنوارن لئي ڳري ها!
ڪير آهي جو، سهڻي تي تڪو تار تري ها!
ڪير آهي جو، سسئي تي ڏونگر کي ڏري ها!
ڪير آهي جو، سارنگ تي وڄن ساڻ وري ها!
هن ڀونءِ جي ڀٽ، ڀٽ سان ڀلائي نہ ٿئي ها!
جي سنڌ ۾ سرتاج پڻائي نہ ٿئي ها!

ويرين تي ڪيا وار گهڻا گهوٽ پڻائي،
مانگر تي ڪيا مار گهڻا گهوٽ پڻائي،
ڏونگر کي وڏا ڏار گهڻا گهوٽ پڻائي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بيدار ڪيا يار گهٽا گهوٽ پٽائي،
هيڻن جي حمايت ۾ ادائي نہ ٿئي ها!
جي سنڌ ۾ سرتاج پٽائي نہ ٿئي ها!

توحيد جي تنوير، پٽائيءَ جو رسالو
محبوب جو تذڪير، پٽائيءَ جو رسالو
قرآن جو تفسير، پٽائيءَ جو رسالو
انسان لئي اڪسير، پٽائيءَ جو رسالو
هيئن سنڌ سندي سونهن سوائي نہ ٿئي ها!
جي سنڌ ۾ سرتاج پٽائي نہ ٿئي ها!

بستان علي شاهہ جو گلزار بنائي،
حسنين ڪريمين جو انوار پٽائي،
دنيا جو داين نثار ۽ دلدار پٽائي،
هر چيز وطن جيءَ سان رکيو پيار پٽائي،
هن "قمر" سندي عمر سجائي نہ ٿئي ها!
جي سنڌ ۾ سرتاج پٽائي نہ ٿئي ها!

— رحيم بخش "قمر"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بسم الله الرحمن الرحيم

اول الله عليم

الحمدلله رب العالمين○ والصلواة والسلام علي خاتم الانبياء والمرسلين سيدنا محمد و علي آلهٖ و اصحابهٖ و ازواجهٖ اجمعين

سڀ ڪا ساراهه، سبحانهٗ و تعاليٰ ذُالجلال والاڪرام کي جڳائي ٿي، جنهن ”ڪن“ جي امر سان، سموري جهان جي جوڙ جوڙي آهي ۽ محبوب مدني ﷺ جن کي هِي سرائون سينگاري ڏنائين. حضور اڪرم ﷺ جن جا اهلبيت پاڪ سيدنا نوح عليه‌السلام جي ٻيڙي وانگر امت کي ڪناري تي پهچائڻ وارا آهن. ساڳيءَ ريت، پاڻ سونهارن جا سمورا صحابي سڳورا امت جي لاءِ ستارن وانگر چمڪندڙ ۽ رهبري ڪندڙ آهن. ان ڪانپوءِ، ڪريم ڪارساز، رب‌العالمين جا اپارا احسان آهن، جنهن جي فضل ۽ ڪرم سان، منهنجو هيءُ ڪتاب شايع ٿي، سنڌي سهڻن جي هٿن تائين پهچي چڪو آهي.

حقيقت ۾ هيءُ ڪتاب، مون جناب الحاج سيد قمرالزمان شاهه جن جي فرمان مطابق لکيو آهي. قبلهٖ شاهه صاحب جن هڪ ڏينهن روح رهاڻ دوران، مون کي چيو ته، ”شاهه ڀٽائي جي رسالي مبارڪ مان اهي بيت ۽ وايون چونڊي، گڏ ڪريو، ۽ ان جو شرح پڻ لکو.“ تنهن تي مون ٻئي هٿ اکين تي رکيا ۽ ڪين چيم ته، نهايت خوشيءَ ۽ صداقت سان، انهيءَ نيڪ ڪم کي انشاءالله تعاليٰ پايهٴ تڪميل تائين پهچائيندس.

ان ڪانپوءِ ترت ئي، ان نيڪ ڪم کي هٿ ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪنيم ۽ سٽ ٿي هڪ ڪتاب تيار ٿي ويو، جيڪو اڄ توهان قارئين ڪرام جي هٿن ۾ آهي. جن، شاهه جي رسالن مان، نعتيه بيت ۽ وايون گڏ ڪيا ويا آهن، اهي هن ريت آهن:

(١) مرزا قليچ بيگ صاحب وارو رسالو، (٢) غلام محمد شاهواڻي وارو رسالو، (٣) ميان محمد عثمان ڏيپلائي صاحب وارو رسالو ۽ (٤) مولانا غلام مصطفيٰ قاسمي وارو رسالو.

مٿين چئني رسالن تان بيت ۽ وايون ورتا اٿم. ان سلسلي ۾، اشعار جي تشريح، منهنجي پنهنجي ذاتي سوچ، فڪر، معلومات ۽ مطالعي جو نتيجو آهي ۽ اها پورين تشريح آهي، جا مون پنهنجي فڪر ۽ فهم مطابق لکي آهي. هي سڀ رب الاڪرم جي تائيد ۽ حاصل ٿيل توفيق سان لکيو ويو آهي.

"تنهنجي ٿي توفيق سان، سائين لکجي سٽ."

ٻڌل بيتن مان،

"صحبت سپرين جي، اي پڻ وڏي حاج،
قضا ڪج نماز، وقت ورائڻ سولو."

مان پنهنجي استاد، قبلهِ الحاج مولانا پير غلام مجدد سرهندي صاحب رحمة الله عليه جن کان ٻڌندو هوس، جيڪو هو وعظ ۾ اڪثر پڙهندا هئا. بيان ڪيل بيت ۾ رسول الله ﷺ جن جي معجزي جو بيان ڪندا هئا. اهو هيئن آهي ته، خيبر جي فتح کان پوءِ، مقام "صبها" ۾ پاڻ، حضرت علي ڪرم الله وجهه' جن کي ڪنهن ڪم سان موڪليو هئائون. پاڻ وچئين جي نماز ادا ڪري چڪا هئا. حضرت علي رضي الله عنه جڏهن اتان موٽي آيا ته پاڻ سندس جوت تي سمهي پيا هئا ۽ ڪين آرام اچي ويو. هوڏانهن حضرت علي جن، نهايت بيقرار ۽ بي چين ٿي رهيا هئا. ڇاڪاڻ ته سندن وچينءَ جي نماز قضا ٿيڻ واري هئي. بهرحال حضرت علي رضي الله عنه جن نيت اهو

فيصلو ڪيو ته، نماز قضا ڪئي وڃي ۽ محبوب مرسل جن کي سجاڳ ڪرڻ مناسب ڪونه آهي.

حاصل ٿيءَ آهي ته، جڏهن سج لهي ويو، تڏهن حيدر ڪرار جي اکين مبارڪن مان ڳوڙها خدا جي خوف مان ڳڙي پيا، جيڪي رسول الله ﷺ جن جي جسم مبارڪ تي پيا، تڏهن پاڻ سجاڳ ٿيندي ٿيا، حضرت عليءَ کان سندس روئڻ جو سبب پڇيو. تڏهن ان صاحب چيو: سائين منهنجي وچينءَ جي نماز قضا ٿي وئي آهي؛ ان ڪري روئان ٿو. پوءِ حضور اڪرم ﷺ جن الله تعاليٰ کان دعا گهري، سندن دعا سان لٿل سج موٽي آيو. حضرت علي ڪرم الله وجهه' جن نماز پڙهي ورتي. اهو سج موٽائڻ وارو معجزو ٻين ڪتابن کانسواءِ تفسير مفتاح رشدالله جي جلد ٻئي ۾ به موجود آهي.

بهرحال مان قبلہ الحاج سيد قمرالزمان شاهه جن جو ٿورائتو آهيان، جن پنهنجي خرچ سان، هيءُ ڪتاب شاندار نموني ۾ شايع ڪرايو آهي. شاهه صاحب جن نه رڳو خوش اخلاق، رلڻا ملڻا ۽ سنڌ جا سخي مرد آهن؛ پر ان سان گڏ پاڻ، عشق رسول اڪرم ﷺ ۾ سرشار ۽ سندن محبت ۾ متحو آهن. ڏٽي تعاليٰ جي در دعاگو آهيان ته کين سلامتيءَ سان وڏي عمر عطا فرمائي، جيئن علم و ادب جي ۽ اسلام جي اشاعتي سلسلي ۾ گهڻي کان گهڻي خدمت ڪندو رهي- آمين.

هونئن به الحاج سيد قمرالزمان شاهه جن جي سيني ۾ هڪ اهڙي جرڪندڙ دل آهي، جنهن ۾ عشق رسول اڪرم ﷺ موجزن آهي. اهو ئي سبب آهي، جو رحمة للعالمين جن، کين بار بار، پنهنجي حضور ۾ حاضريءَ جو شرف بخشيندا رهندا آهن. جتي پنهنجي خاندان سميت، پاڻ سونهارن جي چائٺ چمي، سندن زيارت جي شرف سان مشرف ٿيندا آهن. ان کان پوءِ ٿورائتو آهيان، برادرم مولانا عبدالرسول قادري مگسي بلوچ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جن جو، جن شاهه جي رسالي مان نعتيه ڪلام گڏ ڪرڻ ۾ منهنجو ساٿ ڏنو آهي، ۽ ٿورائتو آهيان، محترم ميان محمد رمضان سولنگي صاحب جو، جنهن هن ڪتاب جو ڪجهه ڀاڱو صاف اکرن ۾ لکي ڏنو.

پڇاڙيءَ ۾ شڪرگذار آهيان قبله سيد ساجد علي شاهه صاحب حسني مدظله العالي، نيو گرين پرنٽرس حيدرآباد جي مالڪ جو، جن پريت ۽ پاٻوهه مان، ڪتاب جي ڇپائي، گيٽ اپ ۽ پروف ريڊنگ جي سلسلي ۾ هن ڪتاب کي چار چنڊ لڳائي ڇڏيا آهن. سيد ساجد علي شاهه جن پاڻ به عاشقِ رسول اڪرم ﷺ آهن. مان ڏسندو هوس ته پاڻ پروف ڏسڻ وقت سڄي مرسل جي محبت جي شدت ڪان اکين مان لڙڪ زارون قطار هاريندا رهندا هئا، ايسيتائين جو اهي سنڌن لڙڪ، قلم ۽ ڪاڳر تي مسلسل ڪرندا رهندا هئا.

”لڙڪ لکڻ نه ڏين، ڪريو پون قلم تي.“

شال الله تبارڪ و تعالي، شاهه ڀٽائي جي آيتن تي عمل ڪرڻ جي توفيق عطا فرمائي. سنڌن الهامي ۽ روحاني ڪلام جي سمجهڻ جي سگهه ۽ ساڃاهه عطا فرمائي- آمين!

انتهائي ڪوشش جي باوجود به ڪتاب ۾ پروف جون ڪي غلطيون رهجي ويون آهن. آئنده ايڊيشن ۾ انشاءالله انهن سڀني اوڻائين جو ازالو ڪيو ويندو.

”رشڪِ ”قمر“ رحمت ربي، جنهن تان فدا آمي ابي،
حڪمِ خدا، حڪمِ نبي، روشن ڏيئو اقوالهه،
صلوا عليه و آله.“

مٺي مرسل جي گولن جو غلام:

رحيم بخش ”قمر“ ولد محمد عيسيٰ لاڪو

گلزار مسجد، نواب شاهه سنڌ

رمضان المبارڪ ١٤٠٥هه جون ١٩٨٥ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهه ۽ پورهيت

حضرت محمد مصطفيٰ سيدنا احمد مجتبيٰ ﷺ جن، مديني مبارڪ ۾ مسجد شريف جي اوزارن ۾، پٿر وغيره ڪٽي، مزدورن ۽ پورهيتن جي عزت ۽ مان ۾ ويتر اضافو آڻي ڇڏيو آهي.

حضرت ابوهريره رضي الله عنه جي روايت سان مسلم شريف ۾، حضور پرنور ﷺ جن جو ارشاد مبارڪ آهي ته ”ڪان زڪريا عليه‌السلام نجاراً٥ــــ يعني زڪريا عليه‌السلام جن واڍا هئا“ يعني واڍڪو ڪم ڪندا هئا.

اهڙي ريت هڪ ٻي حديث ۾ آهي ته: ”ڪان ادريس عليه‌السلام خياطاًـــ يعني ادريس عليه السلام جن درزي هئا.“ مطلب ته، ماڻهن جا ڪپڙا سبي حلال روزي حاصل ڪندا هئا. حاصل هيءَ آهي ته، هرهڪ نبيءَ ۽ رسول، باوجود تمام گهڻن ڪمن جي هوندي بہ، محنت ڪري حلال رزق حاصل ڪندا هئا. اهو ئي سبب آهي جو سنڌي چوڻي ۾ آهي تہ: ”پورهيو پاڻ نبين بہ ڪيو آهي.“ دنيا جي وڏي شاعر شاهہ عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه جن، پنهنجي ڪلام ۾ پورهيتن جي پورهئي کي، ساراهيو آهي، ۽ پورهيتن جو پرچار ڪيو آهي.

پورهئي جي سلسلي ۾ چرخو ڪتڻ، هڪ اهم ۽ اعليٰ پورهيو آهي. رسول الله ﷺ جن جو فرمان آهي تہ: ”عورتن کي چرخو ڪتڻ سيکاريو ۽ کين سورة النور جي تعليم تشريح سميت ڏيو!“ ڪما قال: صلي الله عليه وسلم.

ڀٽائي گهوٽ جن، ”سر ڪاپائتيءَ“ ۾ ڪاپائتين، يعني ڪتڻ وارين عورتن کي ”سنئين راهہ“ جو سبق سيکاريو آهي. الله تعاليٰ جي عبادت جي تلقين ڪئي آهي ۽ ترغيب ڏني آهي؛

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇاڪاڻ ته قرآن شريف جي حڪم مطابق، ”جن ۽ انسانن کي الله تعاليٰ جي عبادت لاءِ پيدا ڪيو ويو آهي.“

بهرحال سر ”ڪاپائتي“ ۾ عورتن جي انداز ۽ روپ ۾ پنهنجي پالڻهار ۽ آپاڻهار جي عبادت ۽ بندگي، شريعت ۽ طريقت، حقيقت ۽ معرفت جا نهايت سهڻا سبق سٺايا ويا آهن.

دنيا جي عظيم شاعر ۽ مفڪر، سيدنا شاهه عبداللطيف ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جن جي رسالي مبارڪ ۾، سر ڪاپائتي هڪ اهم ۽ ساهه سيباڻو سر آهي، جنهن ۾ پاڻ، حقيقت جا هيرا ۽ معرفت جا موتي ڏيندي فرمائين ٿا ته:

ڪتڻ جي ڪانئـ ڪرين، متي ساهين هڏ،
صبح ايندءِ اوچتي، عيد اڳهاڙن ڳڏ،
جت سرتيون ڪندءِ سڏ، آت سڪندين سينگار کي.

بيان ڪيل بيت ۾، شاهه سائين جن، ان ڏينهن جو بيان ڪيو آهي، جنهن ڏينهن، خداءِ ذوالجلال والاڪرام، قيامت جو ڏينهن قائم ڪندو. قرآن شريف مطابق، سموري ڌرتي زلزلي سبب بي آرام ۽ بي قرار هوندي، سمورا ڏونگر ڪپهه جي پوڻين وانگر اڏامندا رهندا. ”و تڪون الجبال ڪالعهن المنفوش ٥ـ ۽ ڏونگر پڃيل رڱيل ان وانگر هوندا.“

۽ اهو قيامت جو هڪڙو ئي ڏينهن، الله تعاليٰ جي فرمان مطابق پنجاهه هزار ورهين جو ڏينهن هوندو! ”ڪان مقداره خمسين الف سنة٥ـ يعني ان جو مقدار پنجاهه هزار ورهين جو آهي.“ ان ڏينهن، ماءُ ۽ پيءُ، ڀائر ۽ اولاد، گهر وارا ۽ دوست ڪم نه ايندا ۽ نڪي سات ڏيندا. آتي رڳو پنهنجا صالح اعمال ڪم ايندا ۽ سات ڏيندا، پيو ٿيو خير.

اهو ڏينهن اڳهاڙن ڳڏ پيش ايندو، جتي جيڏا ۽ سرتا سينگاريل هوندا ۽ سڏيندا رهندا. انهن لاءِ اهو اوکو ۽ عظيم

ڏينهن عيد جو ڏينهن هوندو ۽ پورهيتن کي پنهنجي پورهئي
ماڻ جو موقعو مهيا ڪيو ويندو.

لطيف سائين، قيامت جي ڏينهن کي صبح سڏيو آهي:

صبح ايندءِ اوچتي، عيد آڳاڙن گڏ،
جت سرتيون ڪندءِ سڏ، آت سڪندينءَ سينگار کي.

قرآن شريف ۾ به الله سبحانه و تعاليٰ، قيامت جي ڏينهن
کي صبح سڏيو آهي. سورة الحشر ۾ ارشاد آهي: ”يٰايها الذين
آمنوا اتقوالله و التنظر نفس ما قدمت لغد _ اي ايمان وارؤا
الله کان ڊڄو! ۽ ڏسي انسان ته هن اڳتي سڀاڻي لاءِ ڇا
موڪليو آهي؟“ يعني هرهڪ انسان کي سوچڻ ۽ ويچارڻ
گهرجي ته آن سڀاڻ يعني قيامت جي ڏينهن لاءِ ڇا موڪليو آهي.

مون ڪتيو نه پورو پاءُ ڙي، صبح سڏيندا سير لئي.

جيڪڏهن انسان، هن دنيا ۾ ڪتڻ جي نه ڪئي ته
آخرت ۾ ان کي ڇا حاصل ٿيندو. ڪيس اتي شرمسار ۽ لڄي
ٿيڻو پوندو _ هو آت ڪوڙو ڪنڊ ڪتيندو، ڇاڪاڻ ته هن
ڪتڻ ۽ ڪمائڻ جا ڏينهن وبهي غفلت ۾ وڃائي ڇڏيا.

سي تو ويهي وڃائيا، جي ڪتڻ سندا ڏينهن،
آرت اوڏي نه ٿيئين، پوري! پوري سينئن،
ڪنڌ ڪتيندي ڪيئن، اڳڻ عجبين جي.

حاصل هيءُ آهي ته، شاهه سائين جن، رسول الله ﷺ
جن جي ارشاد مبارڪ ڏانهن ڌيان ڇڪايو آهي. اهو سندن
ارشاد مبارڪ اجهو هيئن آهي ”الدنيا مزرعة الآخرة _ يعني
دنيا آخرت جي پوک آهي.“ بيان ڪيل حديث مبارڪ مان
معلوم ٿيو ته، هيءَ دنيا آخرت جي کيتي آهي، جيڪو شخص
مرد هجي يا عورت، نوجوان هجي يا پيرسن، اهو هن جهان ۾

جيڪڏهن صالح اعمال ۽ نيڪيءَ جو ٻج ڇٽيندو ته، ان مان صالح ۽ سالم سلا پيدا ٿيندا. اهي نيڪيءَ جا سلا سالم ٿيندا ته اهي وري سنگ جهليندا، ۽ هرهڪ سنگ ۾ سوين نيڪيءَ جا ڪڻا قائم ٿيندا. انهن ڪڻن جو قل، رب الاڪرام جي رضامندي ۽ جنت جي نعمتن جي صورت ۾ حاصل ٿيڻو آهي. ان سلسلي ۾ شرط هيءُ آهي ته، سمورا صالح اعمال، رب جي رضا لاءِ خلوص دل سان ڪيا وڃن، جن ۾ ترر جيترو به رياءُ، ڏيکاءُ ۽ نمائش هرگز نه هجي. الله تعاليٰ جي عبادت، پنهنجي پر ۾ ڪجي. ايستائين جو پنهنجي ساهه کي به ان جو آواز ٻڌائڻ نه گهرجي.

سٽ آنهن جو سقرو، جي پر ۾ پچائين،
آواز آرت جو، ساهه نه سڻائين،
لڪايو لطيف چئي، ڪنبيو ڪتائين،
جي ماڪ موٽائين، ته ملهه مهانگو ان جو.

مٿينءَ پٽ ڏٺيءَ جي بيت ۾ هڪ سچي طالب کي سهڻي نموني ۾ سبق سيکاريو ويو آهي ته، هو جيڪي چڱا ۽ صالح اعمال ڪري ٿو، اهي سمورا ڪم، صرف رب ڪريم جي رضا لاءِ هجن.

تنبائي تاڪيد سين، جن پچايو پاءُ،
لسي تند لطيف چئي، هلي تن هٽاءُ،
ململ منجهان ماءُ! جي سکيون، تن سون ڪيو.

ان سلسلي ۾، جيڪڏهن، سنهو ڪتڻ نه اچي ته پوءِ رانديا ئي روڙيا وڃن، جيڪي اڻ توريا اگهايا ويندا. ٿاهي ۽ توري، ويچاريءَ سان وڙ ٿيندو:

جا سنهو نه سکي، سا سر رانديا ئي روڙي،

سٽ آنهيءَ جو سٿرو، ويا تـرازيءَ توري،
ٿلهي ۽ ٿـوري، ويچاريءَ ســان وڙ ٿيـو.

ها! ٿلهي ۽ ٿوري تڏهن وڙ ٿيندو، جڏهن من ۾ محبت پائي ڪتيو ويندو:

محبت پائـي مـن ۾، رنـڍيا روڙيا جن،
تـن جو صرافـن، اڻ توريـو اگهائيو.

بهرحال سٽ ڪتڻ، آن کـي آڻڻ ۽ ڪپڙو ٺاهڻ، پورهئي جي سلسلي ۾ اهـو پورهيو نهايت اعليٰ ۽ اهـم آهي. هونئن به رحمة للعالمين جن جو ارشاد مبارڪ آهي: ”الڪاسب حبيب الله ــ ڪمائيندڙ يعني پورهيت ماڻهو، الله جو حبيب آهي.“ اهو ئي سبب آهي جو هڪ ٻيءَ حديث پاڪ ۾ پاڻ سڳورن جو ارشاد مبارڪ آهي تہ: ”پورهيت جـو پورهيو سندس پگهر سڪڻ کان پهريـن ادا ڪريو!“ حقيقت ۾ شاهہ عبداللطيف ڀٽائي، هر سر ۾ پورهيتن جي سرس ساراهہ ڪئي آهي، ڇاڪاڻ تہ پاڻ پورهيتن جا شاعر آهن، ان ڪري سر ڪاپائتي ۾ بہ پورهيتن ۽ سندن پورهئي جي واکاڻ ڪيل آهي، جيئن فرمايو اٿن تہ:

ڪتي مـتـي آئيون، ڪري تـنـد تيار،
آڏل اوڏاهين ٿئي، جيڏانهن پريـنءَ پار،
ڪاپائتيءَ قـرار، منجهان پـورهئي آئيو.

بيان ڪيل بيت ۾، ڪتڻ وارين جي ڪريم ڪارنامي جو ذڪر ڪيل آهي. هڪ طرف وري پرينءَ جي پار وارو پڙ آڏل وارو آهي پڌايو ويو آهي، ۽ ٻئين طرف پڌايو ويو آهي تہ، پورهيتن جي قلبن کي ڪتڻ مان ئي قرار ايندو آهي. سورة القارعه ۾ الله تعاليٰ جو ارشاد آهي: ”فاما من ثقلت موازينه‘O فهوَ في عيشةٍ راضيةٍO و اما من خفت موازينه‘O فاُمه‘ هاويةO

وما ادراک ماهيه٥ نار حامية٥ ع — پوءِ جنهن جي عملن جا پڙ ڳرا ٿيا، اهي دل گهرئي عيش ۾ هوندا ۽ جنهن جي عملن جا پڙ هلڪا ٿيا، ان جي رهڻ جي جاءِ هاويه آهي، ۽ ڪنهن سمجهايئي ته هاويه ڇا آهي؟ هڪ ٻرندڙ باهه آهي."

شامل ڪيل بيت جي آخري سٽ ۾ آهي ته:

ڪاپائتيءَ قرار، منجهان پورهئي آئيو.

پٽ ڌڻيءَ بادشاهه جن، قرآن مجيد جي هڪ آيت جو مفهوم منظوم ڪيو آهي. اها آية مبارڪ، سورة الرعد ۾ هن ريت آهي: "الذين امنوا و تطمئن قلوبهم بذکرالله آلا بذکرالله تطمئن القلوب ٥ — اهي آهي آهن، جن ايمان آندو ۽ سندن دليون الله جي ذڪر سان آرامي ٿينديون آهن. خبردار! الله جي ذڪر سان دليون قرار وٺنديون آهن."

شاهه صاحب جن ساڳيءَ روشني ۾، ساڳي ڳالهه هن ريت ڪئي آهي:

ڪاپائتيءَ قرار، منجهان پورهئي آئيو.

ٿيندءِ رحمت سان رب راضي،
ڪندءِ ڪامي سان قرار!
چرخو چوري ڪت ڪاتار!

سر ڪاپائتي ۾، پورهيت جي پچار هن ريت به ڪيل آهي:

پورهيو پورهيت اي پهت، ڪر تـه سدا تون هينئن قرار،
چرخو چوري ڪت ڪا تار!

بهرحال! پورهئي جو پتائي گهوٽ وٽ نهايت وڏو قدر آهي ۽ پورهيت کي پريت ۽ پاٻوهه جي نيڪ نظر سان ڏسي ٿو. سندن فرمان آهي:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پورهيو ڪنديس پاڻ، اڳيان آريچن جي:

حاصل ٿيءُ آهي ته: اجادار لطيف جن، پورهيتن مان، هارين ۽ نارين، لوهارن ۽ ڪنڀارن، واڍن ۽ وڻجارن، اوڏن ۽ درزين ۽ ٻين پورهيتن جو پريت سان پرچار ڪيو آهي. ان سلسلي ۾، سر ڏهر ۾ اوڏن ڪي هن ريت دعا ڪيل آهي:

اڏيو جو اوڏن، سو ڏنگهر ڏلو م، ٿئي،
جنهن ۾ ويهي ڪن، ليکو لاڪي جام سين.

چنل چڄ هٿن ۾، کلهن ڪوڏرا،
پورهئي ڪارڻ پيٽ جي، آڻين سوارا،
اوڏ ٻـــه ويچارا، لاکا وڃــن اڏيـــو.

اڏي اڏي اوڏ، چڏي ويا پيئيون،
ڪوڏرا ۽ ڪوڏ، پيا آهن پٽ ۾.

لاکيٽي لطيف جن، وادي کي ٻه واکاڻيو آهي، جنهن جو وهنوار وڻن سان ۽ ڪم ڪاٺ ڪٽڻ آهي. منجهائنس معبود جي ماڻهن کي نهايت گهڻو فائدو ۽ سرس سک آهن، پاڻ فرمايو اٿن ته:

جيڪي وادي واڍيا، سي سونهن سيءِ سڙيا.

هينئن ٻه فرمايو اٿن: ”جيئن وڻ وڍي وادو.“

حقيقت ۾ پورهيو ۽ محنت هڪ سچي ماڻهوءَ جو سرڪ ۽ معراج آهي. انهيءَ ۾ انسان جو عروج ۽ عظمت آهي. شاهه صاحب نه رڳو مرد پورهيتن جي تعريف ڪئي آهي، پر ان سان گڏ پورهيت عورتن جي ٻه نهايت نرالي نموني ۾ واکاڻ ڪئي اٿس. ڪپڙي تي چرخ چرڻ سان، ڪپڙو ستارن ڪان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وڏيڪ سهڻو ۽ دل کسي وڻندڙ تي پوندو آهي. سندن ارشاد آهي تہ:

ڇوريون ڇڙڻ سکيون، پنهون ڪيائون پور،

سر سارنگ ۾، ڪير ولوڙڻ وارين سنگهارين جي هن ريت عڪاسي ڪئي وئي آهي:

ٻـر وٺا، ٿـر وٺا، وٺـيـون تـرايـون،
پرهـہ جو پٽن تـي، ڪن ولوڙا وايـون،
مکڻ ڀـريـن مٽڙا، سنگهاريـون سايـون،
ساريو ڏهـن سامهيون، ڀولايـون رايـون،
ڀانهيون ۽ ڀايون، پکي سـونهن پنهنجي.

ڪوريـن جي ڪارنامي ۽ تندن جي ٽٽڻ وقت، انهن کي ڳنڍڻ ۽ ڳوڙهڻ جو ذڪر، ڀٽائي گهوٽ جن هـن ريت ڪيو آهي:

هلو! هلو! ڪورئـيـن، جتـي نپجي نينهن،
ڳنڍيـن سارو ڏينهن، ڇنڻ مور نـہ سکيا،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهہ جي زندگيءَ جو مختصر احوال

سيدنا عبداللطيف ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جن جي زندگيءَ جو هر هڪ لمحو - لمحو ساعت - ساعت ۽ پساهہ - پساهہ املهہ مائڪ ۽ سنڌ جي لاءِ پارس ۽ نيڪ فال آهي. پاڻ، پنهنجي حقيقي پرينءَ جي پسڻ لاءِ ئي پساهہ کڻندا رهندا هئا.

”پيئي ڪٺي پساهہ، پسڻ ڪارڻ پرينءَ جي.“

شاهہ صاحب جن هڪڙو پساهہ بہ پرين جي ياد کان سواءِ ڪونہ کڻندا هئا:

هڪڙو پساهہ پرينءَ ريءَ، سگهان تان نہ ڪڍي،
ڏئي ٿي ڏئي، رهيو آهيم روح ۾.

ولادت:

ڀٽائي گهوٽ جن جي ولادت سن ۱۱۰۲ هجريءَ ۾ مطابق ۱۶۸۹ع ڌاري هالا تعلقي جي هڪ ڳوٺ ڀٽي پور ۾ ٿي هئي. هي ڳوٺ ڀٽ کان ارڙهن ميل پري آهي. ڪن عالمن جو چوڻ آهي تہ پاڻ هالا حويلي ۾ پيدا ٿيا آهن. سندن جمڻ واريءَ جاءِ تي، لونگ فقير لوڙهي واري هڪ مسجد تيار ڪرائي هئي، جا اڄ تائين قائم آهي. شاهہ صاحب جو شجرو مبارڪ: خاتم الانبياء والمرسلين سيدنا محمد مصطفي ﷺ جن سان ملايل آهي. ابجادار سائين، سيد حبيب الله جو پٽ، سيد عبدالقدوس شاهہ جو پوٽو سيد جمال شاهہ جو ڙيپوٽو ۽ سيد شاهہ ڪريم جو تڙپوٽو آهي. پاڻ حضرت امام موسي رضا رضي الله عنه ۽ اميرالمؤمنين سيدنا علي ڪرم الله وجهه' جن جي گلستان جا خوبصورت ۽ خوشبودار گل آهن، جنهن جي سڳنڌ ۽ سرهاڻ، پوري دنيا کي واسي ڇڏيو آهي. سندس سونهن ۽ سوجهري سموري سنسار

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

کي سوجهرو ۽ جهان کي جوت ۽ جمال ڏنو آهي. شاهه صاحب جن جا وڏا "هرات" کان سنڌ ۾ آيا هئا.

روايت آهي ته ٻنلي ڀٽائي گهوٽ جي والد بزرگوار، سيد حبيب الله شاهه رحمة الله عليه جن کي، ٽن شادين هوندي به اولاد ڪونه ٿيندو هو ته هڪ ڏينهن هڪ اهل الله فقير روشن ضمير، کين پٽ جي بشارت ڏيندي، فرمايو هو ته: "توکي هڪ پٽ ڄمندو، جيڪو زماني جو قطب ٿيندو، سندس نالو عبداللطيف رکجانء!" تيو به ائين جو شاهه حبيب کي مخدوم عربي ٺٽي خاندان واري ٻي گهرواري ٻيبي سگهوريءَ مان هڪ سهڻو ۽ سڀاڳو پٽ ڄائو جنهن جو نالو مبارڪ، ان درويش اهل الله جي وصيعت مطابق عبداللطيف رکيائون. جيڪو اڳتي هلي واقعي هڪ اهل الله (يعني الله وارو) ۽ سنڌ سگهوري جو سردار ۽ سرواڻ ثابت ٿيو. جنهن سنڌ ۽ سموري عالم کي هن ريت دعا ڪئي آهي:

سائينم سدائين، ڪرين مٿي سنڌ سڪار،
دوست مٺا دلدار عالم سڀ آباد ڪرين.

تعليم ۽ تربيت:

ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جن جي تربيت پنهنجي گهر مبارڪ ۾ ٿي هئي. جيستائين تعليم جو لاڳاپو آهي، ته شاهه جڏهن ننڍي عمر جو هو، جنهن بعد کان پوءِ تعليم، پنهنجي اباڻي مبارڪ مڪتب ۾ 'قالوا بلي' واري سٽ سان سبق شروع ڪيو. جنهن بعد علم، فهم ۽ حڪمت کي مالا مال ڪري ڇڏيو هو، ان ازلي سبق کي هميشه ياد ڪندا رهندا هئا، جنهن جو اظهار هن ريت ڪيو اٿن:

الست بربکم جڏهن ڪن پيوم،
قالوا بلي قلب سين، تڏهين ڪيت چيوم،
تنهن وير ڪيوم، وچن ويڙهيچن سين.

ٻالڪ ۾ رائج هوندي به سنڌي واقف سيد حبيب الله شاهه ڪيترن
ڪلاڪن وقت جي محقق ۽ عالم آخوند نور محمد ٿيٻي رحمة الله عليه
وٽ ظاهري تعليم حاصل ڪرڻ لاءِ ويهاريو هو. آخوند
صاحب جڏهن بسم الله الرحمٰن الرحيم پڙهائيندي 'الف' پڙهايو،
جيڪو سنڌ جي سبق مطابق شاهه صاحب اُرهي ويٺو پر
جڏهن ڪيترا "الف" کان پوءِ 'ب' پڙهڻ لاءِ چيو ويو ته
چوڻ لڳو ته شاهه صاحب پڙهڻ کان ڪڏهن به انڪار ڪندي چيائين
استاد سائين 'ب' وري ڇا جي؟ 'الف' کان پوءِ 'ب' آهي ئي
ڪانه! بهرحال اهو معاملو شاهه حبيب تائين جڏهن پهتو ته
شاهه حبيب صاحب ان الاهي اسرار ۽ رمز کي سمجهي ويو
۽ دل ۾ نهايت گهڻو خوش ٿيو ته سندس پٽ لطيف ڳوٺ
باطني ۽ لدني علم سان مالامال آهي. بهرحال اڄاڻن لطيف
جي رسالي جا شارح ۽ محقق، عالم ۽ اديب لکي چڪا آهن
ته شاهه صاحب وڏو عالم ۽ فاضل هو. ان سلسلي ۾ ڊاڪٽر
ٽرمپ صاحب، ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، غلام محمد شاهواڻي
صاحب، ڊاڪٽر هوتچند گربخشاڻي صاحب ۽ ٻين عالمن ۽
اديبن ثابت ڪيو آهي ته شاهه صاحب وڏو عالم ۽ فاضل هو.
جيڪڏهن شاهه اڻپڙهيل هجي ها ته ميان نور محمد ڪلهوڙو
کيس مخدوم جلال الدين رومي رحمة الله عليه جي مثنوي جو
سونهري اکرن ۾ لکيل قلمي نسخو تحفي طور ڪيئن ڏئي
ها؟ انهي سواءِ قرآن شريف، شاهه ڪريم جو رسالو ۽ مثنوي،
ساڻس هميشه همراهه هوندا هئا. سنڌ جي عالمن ۽ محققن ڪيو
آهي ته شاهه صاحب جي اڻپڙهيل هجڻ جي دعويٰ کي رد
ڪرڻ لاءِ سندس رسالو ئي وڏو ثبوت آهي. جنهن ۾ عربي،
فارسي ۽ هندي ٻولين جا اوکا محاورا ۽ گهڻو ڪري قرآن
شريف جون آيتون جو استعمال، حديثن جا ٽڪرا، مقبول مقولا
۽ فارسي شعر پنهنجي بيتن ۽ واين ۾ تضمين طور تي مضمون
جي مناسبت سان ڪم آندا ويا آهن. اهو شاهه جي پڙهيل ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عالم هئڻ جو وڏو ثبوت آهي. آءٌ بيان ڪيل بزرگن ۽ عالمن جي راءِ سان متفق آهيان ته، شاهه سائين واقعي وڏو عالم، فاضل مفڪر، مدبر ۽ قرآن شريف ۽ احاديث جو عامل ۽ عالم، پرهيزگار ۽ محبتي ماڻهو هو، جنهن جي محبت، علم، فيض، حڪمت، افڪار ۽ اشعار جي شمع چوطرف ۽ چوڏس چمڪات ڪيو آهي ۽ قيامت تائين لاکيڻي لطيف جي اها لاٽ لوڪ کي سوجهرو ڏيندي رهندي ۽ دنيا ۾ چوطرف چمڪندي رهندي.

عقيدو:

مولانا غلام مصطفيٰ قاسمي صاحب شاهه جي رسالي جي شرح ۾ لکيو آهي ته، "پنهنجي صاحب پنهنجن ابن، ڏاڏن وانگر، سني عقيدي تي هو— پاڻ، نماز ۽ روزي جو پابند هو ۽ اصحابن سڀني جي ساراهه پڻ ڪئي اٿس:

سونهين صحابن سڀ ۾، منجهوم مسجد مٺا دار،
چارئي چڱا چوڏار، هئا هيڪاندا حبيب سين.

سير ۽ سفر:

شاهه صاحب جن مست ۽ قوم جوانيءَ ۾، عشق مجازيءَ جي ماڳ مان حقيقي عشق ۾ سرشار ٿي، سنڌ سڄيءَ جو چپو چپو گهمي ڦري ڏٺو هو، ان ڪري سندس مشاهدي ۽ معلومات جو علم نهايت وسيع آهي. سنڌ جي اتر طرف سير ڪندي، رياست بهاولپور مان مٽيندي، ملتان تائين ويو آهي. ڏکڻ پيرو شاهه عبدالڪريم جي روضي جوڙائڻ لاءِ پيرين ذريعي ڪاشيءَ جون سرون ٻه اتان آنديون هئائون. اولهه طرف لس ٻيلو، هنگلاج ڏانئين ته ڏکڻ طرف سمنڊ جو ڪنارو ڏسي، ابراهيم حيدري، رڙهي، ڪاروڇاڻ، پور بندر ۽ ڪڇ ڀڄ تائين ويو آهي. شاهه صاحب جن سامونڊي ڪنارن ۽ بندرن تي رهندڙ ۽ آباد ماڻهن جي ماڻهن سان رهاڻيون ڪيون هيون. شاهه صاحب ڪاڇياواڙ طرف به ويا آهن. پاڻ جهونا ڳڙهه،

جيسلمير وغيره ۾ ويو هو. ڪين "ڪينجهر" ڍنڍ جو ۾ مشاهدو سائڻ معلوم ٿئي ٿو. بهرحال شاهه صاحب سنڌ ۽ سنڌ کان ٻاهر ۾ گهميو ڦريو آهي ۽ سير سفر ڪيو آهي؛ جنهن جو ثبوت سندس رسالي مان ملي ٿو. پاڻ مارئيءَ جي ماڪ تر جو ڳوڙهو مطالعو ۽ مشاهدو ڪيو هئن. اتان جي هر ڳوٺ، پٽن گاهن، گسن، کان جي هر قسم جي ڪيفيت ۽ اتان جي ٻوليءَ جي محاورن ۽ پهاڪن کان چڱيءَ طرح واقف هو.

همعصر ۽ همصحبتي:

جن صوفين ۽ سالڪن، بزرگن ۽ پيرن سان پٽائي گهوٽ جن رهاڻيون ۽ ملاقاتون ڪيون آهن، تن جا نالا هن ريت آهن: شاهه عنايت صوفي، مخدوم معين الدين ٺٽوي، تمر فقير، مخدوم محمدي کهڙن وارو، صاحب ڏنو فقير درازي، خواجا مخدوم محمد زمان صاحب لنواري وارو، مخدوم محمد هاشم ٺٽوي، مخدوم عبدالرحيم گروهڙي شهيد رحمة الله عليه. انهن کان سواءِ ڪن هندن سان ۽ سندن رهاڻيون ٿيون آهن، جن سان مدن ڀڳت سرفهرست آهي.

شادي:

لاکيٽي لطيف جن جي شادي خانه آبادي، مرزا بيگ مغل ارغون جي وڏي نياڻيءَ نالي سعيده بيگم سان ٿي، جنهن کي شاهه جا مريد ۽ طالب 'تاج المخدرات' يعني ستين زالن جو چٽ يا سرتاج سڏيندا هئا. حقيقت ۾ انهيءَ بيبيءَ سائڻ جا سنڌ ۽ سنڌي ٻوليءَ تي اپارا احسان ۽ ٿورا آهن. بيبي سگهوري نهايت پاڪ دامن، پارسا ۽ پرهيزگار هئي. پنهنجي گهوٽ لطيف سائين وانگر روزي، نماز جي سخت پابند هئي ۽ شاهه صاحب وانگر هر وقت قرآن شريف جو دل سان دور ۽ تقوي سان تلاوت ڪندي رهندي هئي ۽ سيد المرسلين ﷺ جن تي سڪ سان صلوات پڙهندي هئي. هيءَ نماڻي نينگري اگرچه شاهي

۽ امير گهراڻي جي هئي، پر اُن هوندي به پنهنجي گهر جو سمورو ڪمڪار پاڻ ڪندي هئي.

شاهه صاحب کي اُن بيبي سيدياڻيءَ مان اولاد ڪونه ٿيو، جيڪو ٿيو هو، سو به حمل جي وقت ۾ ضايع ٿي ويو. بهرحال بيبي سيدياڻيءَ، شاهه جي حياتيءَ ۾ ئي وصال ڪيو هو، جنهن کان پوءِ شاهه صاحب ٻي شادي ڪانه ڪئي؛ چاڪاڻ ته شايد شاهه صاحب جي ساڻس نهايت گهاٽي محبت ۽ پريت هئي. ساڳيءَ ريت، بيبي سيدياڻيءَ جي به پنهنجي گهوٽ ڀٽائي سان بيحد محبت ۽ پريت هئي. جوڙو هو گهوٽ پنهنجو مٽ پاڻ ۽ ٿهڙي ڪيس وڏي نصيب ٿي.

وصال:

شاهه لطيف جن جو وصال نهايت عجيب نموني ۾ ٿيو هو. شاهه جي رسالي جي شارحن لکيو آهي ته شاهه صاحب جن، پنهنجي پڇاڙيءَ واري عمر مبارڪ ۾ ايڪويهه ڏينهن هڪ جاءِ تي، ”ويڙهي ويهه وجود ۾، هيڪڙائي جو هُل.“ جي مصداق، مراقبي ۾ ذڪر الاهي لاءِ ويهي رهيا. ايڪويهن ڏينهن کان پوءِ مراقبي کان فارغ ٿي، اُن آگ، عشق جي آگ کي ٿڌو ڪرڻ لاءِ، هڪ سئو گهڙن سان غسل ڪيائون. وري مراقبي ۾ معبود جي ياد ۾ ويهي رهيا ۽ پنهنجن فقيرن کي راڳ رهاڻ جو اشارو ڪيائون. ٽي ڏينهن لاڳيتو سماع پئي هليو- نيٺ راڳ، رهاڻ پورو ڪري فقيرن، شاهه صاحب کي ڏٺو ته، شاهه واحد جو وصال ڪري چڪو آهي. سندس روح وارو پکيئڙو، خاڪي پڃري مان پرواز ڪري، الائي ڪوڙي وقت پنهنجي پالڻهار جي حضور ۾ حاضر ٿي چڪو آهي. سندن اهو وصال ١١٦٥ هجري، مطابق سن ١٧٥٣ع ۾ صفر مهيني جي چوڏهين تاريخ تي ٿي گذريو. اُن تاريخ تي هر سال ڀٽ ڌڻيءَ جي ڀٽ تي عظيم الشان ميلو لڳندو آهي،

جنهن ۾ راڳ، رهاڻ ۽ ادبي ڪانفرنس پڻ ٿيندي آهي. سندن روضو مبارڪ، ميان غلام شاهہ ڪلهوڙي سن ١١٦٧ هجري مطابق ١٧٥٤ع ۾ ٺهرايو هو. سندن وصال جي وقت، سندن عمر مبارڪ رحمة للعالمين جي عمر مبارڪ مطابق ٦٣ ورهيہ هئي. شاهہ جي روضي تي ڪيترا ئي فارسي بيت اُڪريل آهن، جن مان ابجد جي حساب سان سندن رحلت جي تاريخ ملي ٿي. اهي بيت محمد پناهہ رجا، لکيا هئا، جيڪي هن ريت آهن:

گفت ايمن رجا مريد سن ارتحال پير،
گر ديده محو عشق، وجود لطيف مير.

١١٦٥ هجري

زد نعره در فراق، دگر کرد سينہ چاک،
شد محو در مراقبہ، جسم لطيف پاک.

١١٦٥ هجري

مسجد جيڪا، شاهہ جي روضي جي لڳ، اتر پاسي آهي، ان جي ديوار تي جيڪي بيت نقش ٿيل آهن، تن مان پوين پن اکرن 'رضوان حق' مان بہ شاهہ سائين جن جي وصال جي تاريخ پڌري آهي. اهي اشعار اجهو هيٺين آهن:

شاه صاحب، ذوالمناقب، سيدي عبداللطيف،
آن کہ قطب وقت خود، بودست در مردان حق،
چون ز جام "ارجعي" مخمور نوش وصل شد،
گفت ملهم غيب، سال رحلتش "رضوان حق".

١١٦٥هہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهه جي ڪلام ۾ واحد جي واکاڻ

حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه جن واحد جي واکاڻ ۽ توحيد جي تنوار ۾، پنهنجي تن کي تسبيح، من کي مڻيون، دل کي طنبور ۽ پنهنجن رڳن کي رباب بنائي، پنهنجي اپاٿهار ۽ جوڙڻهار جي حمد ثنا ۽ ساراهه ڪئي آهي. سنڌس رسالي جي هرهڪ سُر، هرهڪ بيت ۽ هرهڪ وائي ۾ هاديءَ جو حمد جرڪي رهيو آهي. ان سلسلي ۾ الله تعالي جا صفاتي نالا مبارڪ بيتن ۾ شامل ڪيل آهن. جهڙوڪ: عليم، قادر، قديم، اول، آخر، ظاهر، باطن، والي، واحد، وحده، رازق، رب، رحيم، حڪيم، ڪريم، ڪارساز، ڏاتار، سائين، موليٰ، خالق وغيره وغيره. خدائي ذوالجلال والاڪرام جو "الله" ذاتي نالو آهي، جنهن کي شاهه صاحب پنهنجي ڪلام ۾ ڪثرت سان شامل ڪيو آهي- ملاحظه فرمائيندا:

"الله! جي آس ڪري، هليو هڏائين"
"الله! جي آس ڪري، چاڙھ چوريو چنگ"
"الله! جي آس ڪري، آيس آڳاهون"
"الله! جي آس ڪري، هلي آيس هير"
"الله! جي آس ڪري، پيچل ڪئي پاڪار"
"الله! اچن آوءِ، جن آئي من سرهو ٿئي"
"الله! آريچن کي، ڪوسو واءُ م وڳ"
"الله! عبداللطيف سين، وحدت وت ورهائي"
"الله! ڪاڻ اونيا، ڪرها م ڪاهيو"
"الله! آهين تون، هوتن تان هيڏي ڪئي"
"الله! ڪاڻ اونيا، ليڙا نيو م لتر"
"الله! جڳنگ جين، جنين اجهوي گهاريان"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”الله ! ڪر جين، مدي جن جي من ۾“
”الله ! عبداللطيف ڪي، سانول ميڙ سنهوڙا“
”الله ! جيئن نالوءِ، تيئن مون وڏو آسرو“
”الله ! عبداللطيف چئي، محب اسان تون ميڙين“
”الله ! عبداللطيف چئي، مون سان صاحب ڪر سٽائي“
”الله ! اونئي آئين، جي نياپا نين“
”الله ! ائين م هوءِ، جيئن آئون مران بند ۾“

روح پرور رسالي جي موجوده ترتيب جي شروعات، هڪ حمديہ بيت سان هن ريت ڪيل آهي:

اول الله عليم، اعلي عالم جو ڌڻي،
قادر پنهنجيءَ قدرت سين، قائم آهه قديم،
والي واحد وحده، رازق رب رحيم،
سو ساراهہ سچو ڌڻي، چئي حمد حڪيم،
ڪري پاڻ ڪريم، جوڙون جوڙ جهان جي.
(ڪلياڻ)

نہ ڪنهن چايو چام کي، نڪو چام وياءُ،
نڌيءَ وڏيءَ گندريءَ، سڀن آهہ سياءَ،
”الم يلد ولم يولد“، اي نجابت نياءُ،
ڪبر ڪبرياءُ، تخت تماچيءَ چام جو.
(ڪاموڏ)

بيان ڪيل بيت ۾، سوره اخلاص جو هڪ ڀاڱو تضمين طور تي ڪم آندو ويو آهي، جنهن سان واحد جي وڏائي، متڪبر جي ڪبريائي ۽ حمد جي صمديت جو اظهار آهي. سر ذهر ۾، قادر ڪارساز جي قدرت، سائين صمد جي سگهہ ۽ صاحبيءَ جو بيان هن ريت ڪيو ويو آهي:

صاحب تنهنجي صاحبي، عجب ڏٺي سون،
پن ٻوڙين پاتار ۾، پون تارين ٿون،
جيڪر اچين مون، تہ ميريائي مان لهان.

الله جيئن ناموءَ، تيئن مون وڏو آسرو،
خالق تنهنجي ڪانڌ جو، ٻرو پاند نہ ڪوءِ،
نالو رب سندوءِ، رڌيو آهيم روح ۾.
(ڏهر)

ستر ڪر ستار، آءٌ اگهاڙي آهيان،
ڍڪين ڍڪڻ هار، ڏٺي پاند پناهہ جو.
(ڏهر)

شاهہ جي ڪلام ۾ سيد المرسلين جي ساراهہ

اڄادار لطيف رحمة الله عليه جن جي سيني مبارڪ ۾ جيڪا دل هئي، اها، خاتم الانبيا و المرسلين سيدنا محمد مصطفي ﷺ جن جي آڪڊ ۽ آڪير، محبت ۽ صداقت، عشق ۽ آلفت ۾ ڀرپور ۽ سندن نور سان معمور هئي؛ ان ڪري پنهنجن بيتن ۽ واين ۾ ان ازلي عشق جو اظهار عاشقانہ انداز ۾ رحمة للعالمين ﷺ جن کي ڪارڻي ڪريم، محمد مصطفي ﷺ، مديني جو مير، مديني جو گهوٽ، مديني جو شاهہ، سردارين سردار، مٿيادار، مهندار، رحمة للعالمين، حبيب، طبيب، لبيب، نجيب، حامي، هادي، هاشمي، رهبر ۽ رهنما، وغيره وغيره. اهڙن لاثاني لقبن کان سواءِ مٺي مرسل جو منزو نالو مبارڪ محمد ﷺ جيڪو ذاتي آهي، اهو پنهنجي ڪلام ۾ ڪثرت سان ياد ڪيو اٿن. مثال طور ملاحظہ فرمائيندا:

”محمد نڪائين!“ ....

”تان ٻج محمد ڪارڻي، نرتئون منجهان نيون“

”تن ٻجيو محمد ڪارڻي، هيبا ساڻ هنئين“

”محمد رسول الله چئي، مسلمان ٿيا“

”محمد ٻجي سين“

”محمد نازڪ ٻڌو هو“

ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جن، نه رڳو سنڌي مرسل جي محبت ساں مدح ڪئي آهي؛ سندن اوليت ۽ نور جي واکاڻ به نهايت نرالي نموني ۾ ڪئي آهي. ڏسو ڪوڙي نه اٿاٺي ۽ عاشقانه انداز ۾ ذڪر ڪيل آهي:

ساهڙ جا سينگار، اڻ لکيا اڳهي ڏٺا،
نڪا ”ڪن فيڪون“ ڏئي، نڪا ڀي پچار،
ماڪنا مهند هئي، تدوڙيءَ جي تنوار،
محبت ساڻ ميهار، لايائين لطيف چئي.

—

سهڻي ڪئي ميهگار، اڻ لکيا اڳهي هئا،
”ڪن فيڪون“ ڪانه هئي، نڪا ڀي پچار،
مرڪي ساڻ ميهار، لئن لايائين لطيف چئي.

مٿيان ٻئي بيت سر ”سهڻيءَ“ جي چئين داستان ۾ موجود آهن، جنهن جا روحاني راز هن ريت آهن: هتي ساهڙ مان مراد سيد المرسلين محمد مصطفيٰ ﷺ جن جي ذات بابرڪات آهي. ڀٽائي گهوٽ جن جي بيتن جو مطلب هيءُ آهي ته، پاڻ سونهارن جا سينگار ۽ سوجهرو سموري سنسار کان اڳ ۾ هئا. ڪين رب للعالمين، ان وقت پيدا فرمايو هو، جنهن وقت جهانن جي جوڙ لاءِ ايا ’ڪن‘ يعني ٿي پئو جو امر ڪونه فرمايو هو. جهانن جي جوڙڻهار، ماڪنا يعني ملائڪن سڀني کان مهند يعني

اڳ ۾ ”رحمة للعالمين“ جن ڪي نبوت ۽ رسالت جو تاج عطا فرمايو هو. پاڻ پنهنجي واحد رب وحده' لاشريڪ له' سان لنئن لاتو هو. حاصل هيءُ آهي ته، پاڻ سونهارا ان وقت پنهنجي پالڻهار جي حضور ۾ حاضر هئا، جنهن وقت زمين ۽ آسمان، ستارا ۽ چنڊ، سج ۽ مريخ، جنت ۽ جهنم، لوح ۽ قلم، عرش ۽ ڪرسي، ملائڪ ۽ جن مطلب ته مخلوقات ۾ ڪابه مخلوق پيدا نه ٿي هئي، ان وقت سڀني مرسل جو نور چمڪيو ۽ چلڪو پئي ڪيو:

ماڪنڊا مهند هئي، توڏيءَ جي تنوار.

ڪين، مالڪ معبود پنهنجي مڙني مخلوقات ڪان اڳ ۾ پيدا فرمائي ڪين ارشاد فرمايو: ”انا مولاک و انت محبوبي— يعني آءٌ تنهنجو سائين آهيان ۽ تون سنهنجو محبوب آهين!“ امام حاڪم، محدث بيهقي، حافظ ابن حجر، علامه سيوطي، قاضي عياض، ٻنائي گهوٽ، روضي ڌڻي ۽ ٻين بزرگن رحمة الله عليهم مختلف روايتون آنديون آهن، جن سڀني جو خلاصو ۽ مفهوم هيءُ آهي ته، الله تعاليٰ، جملي جهانن جي جوڙ، سموري سنسار جي سٽا ۽ پنهنجي قدرت جا مظاهر پنهنجي محبوب ڪريم جي محابي خاطيا آهن ۽ سندن لاءِ جوڙ جوڙي آهي ۽ پئي جهان ڪيس سينگاري ڏنا اٿس:

ڏکي ڏنائين، پئي سرائون سيد چئي!

”لولاک لما خلقت الافلاک - و لولاک لما اظهرة ربوبيه - الله تعاليٰ، پنهنجي محبوب ڪريم سان مخاطب آهي ته، جيڪڏهن تون نه هجين ها، ته افلاڪ نه پيدا فرمايان ها! ۽ جيڪڏهن تون نه هجين ها ته پنهنجي ربوبيت (خدائي) پڌري نه ڪريان ها!“ يعني سموري جهان جي جوڙ، حضور اڪرم ﷺ جن لاءِ جوڙي وئي آهي. هڪ قدسي حديث ۾، رب العالمين جو ارشاد آهي: ”افديت ماڪي عايک يا محمد- يعني اي

محمد ﷺ! ھيءَ منھنجي بادشاھي توتان قربان آھي.“ لولاک لما ‘ ۽ ھي ارشاد ’تفسير مفتاح رشد الله‘ تان اخذ ڪيا ويا آھن. زرقاني ۾، اميرالمؤمنين سيدنا علي ڪرم الله وجھه‘ جن کان روايت آھي ته: ”ان النبي ﷺ: قال ڪنت نوراً بين يدي ربي قبل خلق آدم باربعة عشر الف عام.۔ نبي ڪريم ﷺ جن فرمايو: مان آدم عليه السلام جي پيدا ٿيڻ کان چوڏھن ھزار سال اڳ، ۾، پنھنجي پالڻھار جي حضور ۾ ھڪ نور ھوس.“

حضرت عبدالله بن عباس ۽ حضرت ابو ھريره رضي الله عنھما جن فرمائين ٿا ته صحابہ‘ ڪرام عرض ڪيو ته يا رسول الله ﷺ! توھان جي لاءِ نبوت ڪڏھن ثابت ٿي.“ پاڻ فرمايائون ”قال ڪنت نبياً و آدم بين الروح ولجسد.۔ مان ان وقت ۾ نبي ھوس، جڏھن آدم عليه السلام جسم ۽ روح جي وچ ۾ ھو.“ يعني سندس جسم ۾ اڃا روح نه ڦوڪيو ويو ھو.

بلغ العلي بڪماله، ڪشف الدجي بجماله،
حسنت جميع خصاله، صلوا عليه و آله،

جواھر البحار ۾، سيدنا ابو ھريره رضي الله عنه‘ کان روايت آھي ته، پاڻ، ھڪ ڀيرو حضرت جبرائيل عليه السلام جن کان سندن عمر معلوم ڪئي، تنھن تي جبريل عليه السلام جن، ڪين عرض ڪيو ته ان کان سواءِ مون کي ڀي سڌ ڪانھ آھي ـــ جو چوٿين حجاب ۾ ھر ستر ھزار ورھين کان پوءِ ھڪ ستارو اڀرندو ھو، جنھن کي مون ٻاھتر ھزار ڀيرا لھندي ۽ اڀرندي ڏٺو ھو، تنھن تي پاڻ فرمايائون: ”وعزت ربي انا ذاڪ الڪوڪب.۔ يعني اي جبريل مون کي پنھنجي پالڻھار جي عزت جو قسم! اھو ستارو مان ئي ھوس.“

نڪا ”ڪن فيڪون“ ھئي، نڪو اڳ لحم،
بنيو ھو نه بت ۾، ’جيا ڪي آدم،
مون توھين سين سڱ، اھا ساڃاءَ سڄرين.

حضرت جابر بن عبدالله انصاري رضي الله عنه فرمائين ٿا ته: مون حضور پرنور ﷺ جن جي حضور ۾ عرض ڪيو ته ”يا رسول الله! منهنجا ماءُ - پيءُ اوهان تان قربان ٿين، مون کي ٻڌايو ته: الله تعالي سموري مخلوقات مان سڀ کان اڳ، ۾ ڪهڙي شيء کي پيدا فرمايو؟“ پاڻ فرمايائون: ”اي جابر! الله تعالي سمورين شين کان اڳ، ۾، تنهنجي نبيء جي نور کي پنهنجي نور مان پيدا فرمايو، يعني سڀ کان اڳ، ۾ الله تعالي منهنجو نور پيدا فرمايو ۽ سموري مخلوقات منهنجي نور مان پيدا فرمائي آئين.“

بيان ڪيل حديث مبارڪ مان معلوم ٿيو ته، رب الاڪرم سڀ شئي کان اڳ، ۾، پنهنجي محبوب ڪريم ﷺ جن کي پيدا فرمايو ۽ سندس نور مان سموري مخلوقات کي پيدا فرمايو ۽ جملي جوڙ سندن محابي جڙي آهي — ان وقت ڪابہ شئي ڪانہ هئي، جيئن ڀٽ ڌڻي بادشاهہ فرمايو آهي:

نڪا ”ڪن فيڪون“ هئي، نڪا مورت ماهہ،
نڪا سڌ ثواب جي، نڪو غرض گناهہ،
هيڪائي هيڪ هئي، وحدانيت واهہ،
لکيائين لطيف چئي، آت ڳجهاندر ڳاهہ،
اڪين ۽ ارواح، اهـا سـاڃـاءَ سپرين.
(مارئي)

مدارج النبوت ۾ رسول الله ﷺ جن جو ارشاد مبارڪ آهي ته: ”انا من نور الله والخلق ڪلهم من نوري - يعني مان الله جي نور مان آهيان ۽ سموري مخلوق منهنجي نور مان آهي.“

سيرت حلبيه، تفسير روح البيان ۽ مثنوي مولانا روم ۾ آهي ته: ”بني اسرائيلن ۾ هڪ شخص هو، جنهن سو سالن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تائين، الله تعاليٰ جي نافرماني ڪندو هئو. جڏهن اهو مري ويو ته ماڻهن کيس ڏک ڏيڻ تي اڇلائي ڇڏيو، ان کري الله تعاليٰ حضرت موسيٰ ڪليم الله عليه السلام جن ڏانهن وحي ڪيو ته، ان فوت ٿيل ماڻهوءَ کي ڏيڻ تان کڻي سندس جنازه نماز پڙهيو! تنهن تي سيدنا موسيٰ عليه السلام جن رب ڪريم کي عرض ڪيو ته، اي منهنجا پالڻهار! بني اسرائيل هيءَ شاهدي ڏني رهيا آهن، ته ان فوت ٿيل ماڻهوءَ، سو سالن تائين تنهنجي نافرماني ڪئي آهي. الله تعاليٰ فرمايو ته: واقعي ائين آهي؛ پر جڏهن اهو شخص تورات کي تلاوت لاءِ کوليندو هو ته ان ۾ منهنجي محبوب ڪريم ﷺ جن جو نالو مبارڪ محمد ﷺ ڏسندو هو ته، انهيءَ کي چمي پنهنجن اکين تي رکندو هو اهو ڪم سندس مون کي نهايت گهڻو وڻيل آهي ۽ ان کري مون انهيءَ گنهگار شخص جا سمورا گناهه معاف ڪري ڇڏيا آهن ۽ ستر حورون سندس نڪاح ۾ ڪيون ويون آهن."

فتاويٰ سراج المنير، فتاوا جواهر ۽ تفسير روح البيان ۾ آهي ته، جنهن وقت سيدنا آدم عليه السلام جن جنت ۾ هئا، ان وقت، سيدنا محمد مصطفيٰ ﷺ جن جي زيارت ڪرڻ جي خواهش ڪيائين. الله تعاليٰ کيس وحي ڪيو ته اهو محمد (ﷺ) تنهنجي اولاد مان آهي ۽ آخر زماني ۾ پيدا ٿيندو. تڏهن آدم عليه السلام جن الله تعاليٰ کان رسول الله ﷺ جن جي صرف جمال پسڻ جي گذارش ڪئي. ان تي خداوند ڪريم سيدنا محمد مصطفيٰ ﷺ جن جي منهن مبارڪ کي، آدم عليه السلام جن جي آڱوٺن جي ننهن ۾ آئيني وانگر ظاهر فرمايو، پوءِ جنهن وقت حضرت آدم عليه السلام پنهنجن آڱوٺن جي ننهن ۾، حضور اڪرم ﷺ جن جو منهن مبارڪ جيڪو چوڏهينءَ رات جي چنڊ کان وڌيڪ چمڪندڙ هو، ڏٺو ته پنهنجن ٻنهي ننهن کي چمي اکين تي رکيائين، جنهن ڪري سموري زندگي ۾ سندس اکيون روشن رهيون. اهوئي سبب

آهي جو اڪثر مسلمان، نبيءَ ڪريم ﷺ جن جي نام نامي، اسم گرامي ٻڌڻ وقت، پنهنجن آڱوٺن کي اکين تي رکي چمندا آهن:

”پسي جوت جمال جي، ننهن سنئين نيڻ ٺري“

بهرحال! شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه جن، رسول الله ﷺ جن جي عشق ۽ محبت ۾ محو ۽ مستغرق هئڻ ڪري ”فنا في الرسول“ جي مقام تي فائز هئا. ان ڪري، سندن محبت ۽ فراق ۾ جيڪي نعتيه بيت ۽ وايون چيون اٿن، اهي پنهنجو مٽ پاڻ ۽ انفرادي حيثيت جا حامل آهن. ان سلسلي ۾ شاهه صاحب ڪال اڳ ۾ به ڪيترن شاعرن محبوب مدنيءَ جي شان ۾ شاعري ڪئي آهي. جهڙوڪ سيدنا حضرت حسان بن ثابت رضي الله عنه، حضرت ڪعب رضي الله عنه ۽ ٻيا صحابهء ڪرام رضوان الله عليهم، حضرت بوصيري، حضرت محمد جلال الدين رومي ۽ حضرت سعدي رحمة الله عليهم وغيره وغيره۔ حاصل هيءَ آهي ته شاهه سائين جن جو سمورو رسالو ۽ هرهڪ سُر، رسول الله ﷺ جن جي ساراهه ۽ سڪ ۾ ٻڏل آهي. شاهه عليه الرحمة جن جي ڪلام جي مقبوليت ۽ معراج جو هڪ سبب اهو به آهي، جو سندن ڪلام ۾ پاڻ سونهارن جي محبت جو مهراڻ موجزن آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهہ سائينءَ جي سنڌ

شاهہ جي مبارڪ ۽ متبرڪ، سڀاڳي ۽ سعيد، ڀلاري ۽ برڪت ڀري ۽ سونهن ڀريءَ سنڌ جي وٽندڙ نالي آچارڻ سان ذهن ۾ سنڌو نديءَ جون ساوڪون ۽ سرهاڻ، موج ڀرئي مهراڻ جو اڙ، لس ۽ لهرون، ٻنيون ۽ ٻارا، گل ۽ غنچا، مڪڙيون ۽ ساڪ، رابيل ۽ ريحان، گونچ ۽ گلاب، انب ۽ عناب، ڪنول ۽ ڪليون، ويڙهہ ۽ وليون، ڏامڻ ۽ ڏاک، ليون ۽ لياريون، سائون ۽ ساريون، ڪپڙ ۽ ڪپون، ٻوهہ ۽ ٻوٽا، للر ۽ لاٿيون، ڄنگريون ۽ چاريون، منڇر ۽ ڪينجهر، ڀٽائي گهوٽ ۽ ڀٽون تصور ۾ اچن ٿا.

هي سڀورو ۽ سعيد نالو سنڌ تي سيدنا عيسي عليہ‌السلام جي نبوت کان ٻہ ڪافي ورهيہ اڳ، جو رکيل چيو وڃي ٿو. جهڙيءَ ريت ضلع نواب شاهہ جي برک عالم ۽ محقق علامہ مخدوم ابوالحسن ڏاهري صاحب رسالي 'رفع الغربة' ۾ لکيو آهي، جنهن جي عربيءَ جو ترجمو هن طرح آهي:

"بيشڪ هند ۽ سنڌ جي سرزمين راجا وير جي زماني ۾ بہ مشهور هئي ۽ راجا وير حضرت عيسي عليہ‌السلام جن جي نبوت کان ٻہ ڀيرين تي گذريو آهي".

انهيءَ روايت مان روشن ٿو ٿئي تہ سنڌ جو اهو نالو نهايت ئي قديم رکيل آهي. ايتري قدر جو اڄ کان هزارين ورهيہ اڳي سيدنا نوح عليہ‌السلام جن جو هڪ پوٽو 'سنڌ' نالي سنڌ جي سر زمين تي سڪونت پذير ٿيو هو.

انهيءَ نسبت سان هن ملڪ جو نالو سنڌ ۽ ٻوليءَ جو نالو سنڌي قائم رهندو آيو آهي ۽ انشاءالله تعالي قيامت تائين قائم رهندو ايندو. آمين- ثم آمين!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

انهيءَ ساسلي ۾ تاريخ جي مستند ڪتاب ’ابن خلدون‘ جي جلد پهرئين ۾ آهي ته حضرت نوح عليه السلام جي هڪ پٽ نالي ’حام‘ جي پٽن مان ’سودان‘ ’هند‘ ۽ ’سند‘ وغيره هئا. بهرحال سيدنا نوح عليه السلام جي هڪ پوٽي ’سند‘ جي نسبت سان هن ملڪ جو نالو سنڌ قائم ڪيو ويو آهي. انهيءَ مدِ نظر اسان هيئن چوڻ ۾ حق بجانب آهيون ته سنڌ ۽ سنڌي زبان جو شمار دنيا جي قديم ترين، عظيم الشان ۽ شاهوڪار زبانن ۾ ٿئي ٿو.

سنڌ سڀوري جي هيءَ اها سڀاڳي ۽ سعيد سر زمين آهي، جنهن ذاتهن رحمة للعالمين صلي الله تعاليٰ و آله و صحبه وسلم جن، پنهنجي زندگي مبارڪ ۾ پنج اصحاب سونهارا آماڻيا هئا، جن جو ذڪر سيوهڻ شريف جي مشهور معروف ۽ چوٽيءَ جي عالم، علامه مخدوم عبدالواحد رحمة الله عليه جن پنهنجي محقق ڪتاب نالي ’بياض واحدي‘ جلد ٻئين قلمي ۾ هن ريت ڪيو آهي:

”ذڪر في بعض الکتب ان رسول الله ﷺ ارسل ڪتابه الي اهل السنده مع خمسة نفر من اصحابه فلما جاؤ في السنده في قلعة يقال لها نيرون اسلم بعض اهله و طاعتهم ملڪه بما ڪتب اليوم رسول الله ﷺ ثم رجع من اصحابه اثنان مع الوفد و بقي ثلاثة في السنده و اظهر والاسلام في بلاد السنده و الان قبور بعض الصحابة في السنده“.

ترجمو: ”رسول الله ﷺ جن پنج اصحاب، پنهنجي خط مبارڪ سان سنڌ اماڻيا هئا. پوءِ جڏهن اهي اتي پهتا ته سنڌ جي انهيءَ قلعي ۾ جنهن کي ’نيرون‘ ڪوٺيو ويجي ٿو (يعني حيدرآباد سنڌ)، سنڌ جا ڪيترا ئي رهاڪو، سندن تبليغ کان متاثر ٿي اسلام جي دائري ۾ داخل ٿي، سندن حڪم جي اطاعت ڪرڻ لڳا، جهڙيءَ طرح ڪين رسول الله ﷺ جن خط مبارڪ لکيو هو.

انهن اصحابن مان ٻه اصحاب، نون مسلمانن سنڌين جو هڪ وفد وٺي رسول الله ﷺ جن جي خدمت ۾ واپس آيا ۽ ٻئي (صحابي) سنڌ ۾ اسلام جي اشاعت لاءِ رهي پيا ۽ هتي ئي وصال ڪيائون ۽ سندن تربتون پاڪ سنڌ ۾ آهن“.

مٿئين مراسلي مبارڪ واري عبارت مان روشن ٿيو ته سنڌ جي اها سڀوري ۽ سعيد سر زمين آهي، جنهن ڏانهن حضور پرنور ﷺ جن پنهنجي رحمت ۽ مهربانيءَ سان پنهنجا اصحاب آماڻيا هئا. ٻيو هي ته سنڌ جا سانگيئڙا اهڙا ته سالم ۽ سعادت مند هئا، جن اصحابن سونهارن جي اچڻ کي، پاڻ لاءِ هڪ غنيمت ۽ سعادت سمجهي نه رڳو دل جي گهراين وچان سندن آجيان ڪئي هئي، بلڪ کين جيءَ ۾ جايون ڏيئي، ڪانئن شريعت جي ڏهد، حقيقت جا هيرا، طريقت جا تحفا ۽ معرفت جا موتي حاصل ڪيا، جنهن جو دلڪش نقشو دنيا جي عظيم ۽ روحاني شاعر ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جن هن ريت چٽيو آهي:

رهيا اتـي رات، صبح ويندءِ صابـري،
لنءُ لنءُ منجهه لطيف چئي، ڪري تني جي تات،
سندي جوڳيان ذات، ٻئي ٻيري ٻاڳ، مڙي!

—

اڳـڻ آهين اڄ، صبح وينـدءِ صابـري،
سڄ کو ڪاپڙين مـان، روح رچـندو رڄ،
پيـر تـني جا پڄ، متان سڪين سناسين لئي.

—

ٿا ڪي ساٿـن اور، جان آهين اوطاقن ۾،
ڏهم ـ ڏهم، پيرا ڏينهن ۾، پـاڻ متائن گهور،
وٺا جي هنگلور، تـه ڪرم ملندءِ ڪاپڙي.

غرض تہ سنڌ جا رهاڪو صحابہ ڪرام جن جي مٿان پاڻ گهورڻ لڳا هئا، ڇاڪاڻ تہ اهي مديني منوره واپس موٽي ويا تہ وري سنڌن ملڻ محال هو. ان ڪانسواءِ ڪين پنهنجي آقا، محبوب مدني جي آڪنڊ ۾ آڪير بہ ستائي رهي هئي:

ويو تن نہ وسري، لاهوتين کو لاءُ،
فنا ۾ فراق جو، ساسين چکيو ساءُ،
وٺان تو ويندام، ڪاپڙي قابول ڏي.

معلوم ٿيو تہ سنڌين کي صحابن سڳورن جي صحبت جو شرف حاصل ٿيو آهي؛ ان ڪري ان وقت جا سنڌي هيئن چوڻ ۾ حق بجانب آهن تہ:

سي ڏٺم ماءِ، جن ڏٺو پرينءَ کي.

مٿين روايتن مان روشن ٿيو تہ پين ماڪن وانگر پاڻ سونهارن سنڌ ڏ نهن بہ فضل فرمائي، پنهنجي هڪ خط مبارڪ سان اصحاب پاڪ اماڻيا هئا ۽ هي بہ پڌرو ٿيو تہ سنڌ جي سر زمين اهڙي تہ خوش نصيب آهي جو منجهس پاڻ سونهارن جي صحابن جون قبرون مبارڪ آهن، پر افسوس آهي جو اڄ تائين ڪنهن بہ ان طرف ڌيان ڏيئي سندن قبرن جي نشانن کي قائم ڪونہ رکيو آهي ۽ نہ وري صحابن سونهارن جي قبرن ڳولڻ جي ڪا ڪوشش ئي ڪئي ويئي آهي. ان لاءِ جيترو افسوس ڪجي، اوترو ٿورو آهي. خير ان لاءِ هيئنر بہ وقت ڪونہ ويو آهي، 'ڪوشش ڪاميابي جي ڪنجي آهي'. ڪوشش ڪئي وڃي تہ نيٺ ان سلسلي ۾ ڪاميابي ٿي سگهي ٿي.

بهرحال سنڌ ۾ اصحاب سونهارا آيا هئا، جن جي آمد جو ذڪر علامہ جلال الدين سيوطي پنهنجي ڪتاب 'جمع الجوامع،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾، سيد ڪمال الدين بن عبدالملڪ، پنهنجي تحرير ۾، ضلع دادو جي بزرگ هستي پير طريقت، علامہ غلام محمد صاحب ماڪاٽي رحمة الله عليه جن، ضلع نواب شاه جي جيد عالم حضرت مولانا عبدالله صاحب ڪبر عرف 'بمسي الي الله' پنهنجن ڪتابن ۽ بياضن ۾ ساڳيو ذڪر آندو آهي، جن سڀني جو خلاصو ۽ مفهوم هي آهي تہ رسول الله ﷺ جن پنهنجي حياتيءَ مبارڪ ۾ پنهنجا اصحاب سڳورا هڪ خط مبارڪ سان سنڌ ڏانهن اماڻيا هئا. مهراڻ جي واديءَ جي برک عالم، اديب ۽ محقق مولانا مخدوم امير احمد مرحوم مٿين روايتن جي تائيد ۽ تصديق ۾ لکيو آهي تہ:

"عرب ۽ سنڌ جي قديمي لاڳاپن کي مدنظر رکڻ تي عقل سليم هن روايت کي تسليم ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ٿو وڃي تہ اصحاب سونهارا سنڌ ۾ آيا آهن".

مخدوم صاحب وڌيڪ لکيو آهي تہ: "اسلام کان اڳ سنڌ جا باشندا ڪعبي پاڪ جي زيارت لاءِ ويندا هئا ۽ اتي جي بتن جي وڃي پوڄا ڪندا هئا. هتي جا ڪيترا راجا مهاراجا عربي ٻولي کان واقف هئا ۽ عربي ٻوليءَ ۾ گفتگو ڪري سگهندا هئا، تنهنڪري اهو ناممڪن آهي تہ پاڻ سونهارا، ايران، روم، شام، حبش ۽ ٻين ملڪن ڏانهن تہ تبليغي خط مبارڪ ۽ وفد موڪلين ۽ سنڌ جهڙي پاڙيسري ملڪ ۽ قريبي تعلق رکندڙ ملڪ کي نظرانداز ڪري ڇڏين، اهو ڪوڙو ئي ڪونہ ٿو لڳي".

سنڌ جي برک اديب ۽ چوٽيءَ جي عالم مولانا غلام مصطفيٰ قاسمي صاحب جن پنهنجي هڪ اڻ ڇپيل مقالي ۾ لکيو آهي تہ: "سنڌ سونهاريءَ جا ڪيترا ئي پروانا شمع هدايت کان نور پسڻ لاءِ مديني ۾ پهچي ويندا هئا. برصغير جو جيڪو پهريون وفد هتان آسريو هو ۽ حضور پرنور ﷺ جن جي حضور ۾ پهتو، سو سنڌي سپاجهڙن جو وفد هو".

قاسمي صاحب جن لکيو آهي تہ: ”سنڌ جي عظيم محقق مخدوم محمد هاشم ٺٽوي رحمة الله عليه جن، پنهنجي جڳ مشهور 'بياض هاشمي' قلمي جي جلد چوٿين جي ٻئي ورق تي هڪ روايت 'جمع الجوامع' جي هن طرح آندي آهي تہ:

”عن محمد بن علي بن ابي طالب رضي الله عنهما:
ان رسول الله ﷺ ذکر انه وفد عليه وفدان في يوم واحد من السنده و افريقه بسمعهم، و طاعتهم“.

ترجمو: ”سيدنا محمد بن علي بن ابي طالب رضي الله عنه کان روايت آهي تہ پاڻ سونهارن ذکر فرمايو تہ وٽن هڪ ڏينهن ۾ ٻہ وفد آيا، هڪ سنڌ مان ۽ ٻيو آفريقا مان، جن رضا ۽ خوشيءَ سان اسلام ۽ فرمانبرداري کي قبول ڪيو ۽ پاڻ سونهارن جي ڳالهين مبارک کي ٻڌو“.

هي روايت محدثين جي اصطلاح موجب مرسل روايت آهي، ڇاڪاڻ تہ راوي ان جو متروک نہ آهي.

مٿين روايتن مان روز روشن وانگر پڌرو ٿيو تہ سنڌي سماجهوڙن جو وفد حضور پرنور ﷺ جي خدمت ۾ پهتو ۽ کين رحمة للعالمين ﷺ جن جي زيارت ۽ فيض بشارت جو شرف حاصل ٿيل آهي. هن کان وڌيڪ سنڌ سونهاريءَ جي سعادت ڪهڙي ٿي سگهي ٿي.

خاتم الانبياء ﷺ جن کان پوءِ، اميرالمؤمنين ابوبڪر صديق رضي الله تعالى عنه جن، کن مجبورين ڪري سنڌ ڏانهن ڌيان ڪونہ ڏيئي سگهيا. ايستائين جو سال ١٥ هجري ۾ اميرالمؤمنين سيدنا عمر فاروق اعظم رضي الله عنه جن جي خلافت ۾ ٿقفي قبيلي جو هڪ مشهور ۽ حوصلي مند مدبر عثمان بن عاص بحرين ۽ عمان جو گورنر مقرر ٿيو، جنهن کي اسلامي سلطنت کي ڪشادو ڪرڻ جو شوق هو، ان ڪري هن سڀ کان پهرين گجرات جي ٺاڻي بندر تي، ۽ ان کان پوءِ سنڌ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي بحري حملو ڪرايو. انهيءَ سلسلي ۾ سال ١٦ هجري ۾ ان پنهنجي ڀاءُ مغيره بن ابي عاص کي سنڌ کي فتح ڪرڻ لاءِ هڪ بحري ٻيڙي جو آفيسر ڪري اماڻيو. حضرت مغيره سنڌ جي مشهور شهر ديبل تي اچي ڀرپور حملو ڪيو ۽ ان وقت جي سنڌ جي لشڪر کي شڪست ڏني. ان کان پوءِ بري حملو مڪران تي ابو موسيٰ اشعري رضي الله عنه پنهنجي ولايت هيٺ حضرت ربيع بن زياد کان ڪرايو، جنهن ۾ مسلمان، ايران فتح ڪندا، مڪران ۽ ڪرمان تي قبضو ڪندا، سيوستان تائين پهچي ويا. سيوستان وارن سنڌين ۽ مڪراني فوجن جي مدد سان مقابلو ڪيو، پر شڪست کاڌائون. سنڌي ۽ مڪراني فوجن کي شڪست ڏيڻ وارو مسلمان ابن عامر هو. پر ابن عامر جي فتح کان پوءِ انتظام نه هئڻ ڪري مفتوح علائقو وري خودمختار ٿي ويو، جنهن ڪري ٻيو ڀيرو عربن مڪرانين ۽ سنڌين سان لڙائي ڪئي. ان وقت جي لڙائيءَ ۾ مسلمان، فوجي آفيسر، حڪم بن عمر تغلبي، شهاب بن مغارق، سهيل بن عدي ۽ عبدالله بن عتبان رضي الله تعاليٰ عنهم هئا، جن ٻيو ڀيرو فتح حاصل ڪئي. انهي سلسلي ۾ وري خلافت عثمانيءَ ۾ سال ٢٥ هجري ۾ حضرت عثمان رضي الله تعاليٰ عنه جن جو هڪ ماروت حضرت عبدالله بن عامر باقي رهيل سيوستان جي ڀاڱي کي، جنهن ۾ ڪابل به شامل هو، فتح ڪرڻ لاءِ آيو هو ۽ فتح ڪيائين، پر سندس واپسيءَ تي وري ڪابل جو علائقو خودمختار ٿي ويو. غالب گمان آهي ته جيڪڏهن سيدنا عثمان رضي الله عنه جن شهادت جو جام نوش نه فرمائين ها ته وري هڪ ڀيرو سنڌ تي اسلامي فوج اماڻي ها.

حضرت عثمان سڳوري کان پوءِ، اميرالمؤمنين سيدنا علي ڪرم الله وجهه' جن کي پنهنجي خلافت جي دور ۾ اختلافن ۽ لڙاين جي ڪشمڪش سبب وقت ئي ڪونه ٿي مليو جو ڀاڻ سنڌ ڏانهن ڌيان فرمائين ها، تان جو پاڻ شهيد ٿي ويا.

ازانسواءِ سنڌ سونهاريءَ کي هيٺين ڳالهين جي ڪري
اوليت جو اعزاز حاصل ٿيل آهي: 'برصغير پاڪ هند ۾ اسلامي
سعيد سج جي سوجهري، سڀ کان اڳ، ۾ سنڌ کي روشن ڪيو'.
'مڪتوبات نبوي' جو مجموعو سڀ کان اڳ، ديبل
سنڌ جي هڪ عالم ابو جعفر بن ابراهيم مرتب ڪيو هو'.
قرآن شريف جو پهريون ترجمو، ٢٧٠ هجري ۾، سنڌي
ٻوليءَ ۾ ٿيو.
'امام الحرمين يعني مڪي شريف ۽ مديني منوره جو
منصب سنڌي عالمن کان شروع ٿيو. محدث شيخ حيات سنڌي
۽ محدث عابد سنڌي پهريان امام الحرمين آهن'.
'امام زين العابدين ۽ ابو حنيفي يعني امام اعظم رضي الله
عنهما ٻنهي جون مائرون سڳوريون سنڌي نسب جون هيون'.
حاصل هيءَ آهي ته جهانن جي جوڙڻهار، سڀاجهي سائينءَ
اسان جي سرسبز سائيهه سنڌ کي انيڪ خوبين سان مالا مال
ڪيو آهي. ڀٽائي گهوٽ رحمة الله تعاليٰ عليه جن جي هن دعا
سان سنڌ سدائين سائي رهندي:
"سائينم سدائين، ڪرين مٿي سنڌ سڪار".
پڄاڙيءَ ۾ مان پنهنجي هن مضمون کي، پنهنجي هن
بيت تي پورو ڪريان ٿو:

سنڌ سموري سون، سنڌ سڄي سرهاڻ،
سنڌ سموري سونهن، سنڌ سڄي ساوڻ،
سنڌ سموري سچ، سنڌ ڪٺوريءَ کاڻ،
سنڌ ڀٽائي گهوٽ جي، سنڌ ڀٽائيءَ ساڻ،
سنڌ اسان جو ساهه، سنڌ اسان ئي پاڻ،
سنڌ 'قمر' ڪريم جي، سنڌ ڏئي سرواڻ،
سنڌ ڏئي سورميون، سنڌ ڪري ڪلياڻ،
سنڌ ڏني مارئي، سنڌ ميان ماندڻ،
موج ڀريو مهراڻ، سنڌو هي سنڌ ۾.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اکين ۾ ٽي ويھہ

اکين ۾ ٽي ويھہ، تہ[1] آءٌ واري ڏيکيان،
توکي ڏسي نہ ڏيھہ، آءٌ نہ پسان کي پيو.

مٿيون بيت ڀٽائي گھوٽ رحمةالله عليه جن جي رسالي ۾ ”سُر آسا“ جي ٻئي فصل ۾ موجود آهي، جنهن ۾ عام طرح سمورن سچن عاشقن جي عڪاسي ڪيل آهي. خاص طرح رسول الله ﷺ جن جي هڪ عاشق ۽ فدائي نالي حضرت عمار بن زياد رضي الله تعاليٰ عنه جن جي عشق ۽ عقيدت، محبت ۽ صداقت جي اهڙي تہ عڪاسي ڪيل آهي جو ڄڻ تہ اهو واقعو اکين سان هينئر ڏٺو پيو وڃي. اها اڄادار لطيف جي شاعريءَ جي هڪ خوبي ۽ خصوصيت آهي. بهرحال اهو واقعو ڪيترن ئي معتبر ڪتابن ۾ هن ريت موجود آهي تہ ”اُحد“ واري جنگ ۾ حضرت عمار رضي الله عنه جن ڪافرن سان نهايت همت، جرأت، جونجھاريت ۽ جوان مرديءَ سان مقابلو ڪري رهيو هو ۽ هن ڪيترائي ڪافر پنهنجي تلوار جي زوردار وارن سان قتل ڪيا هئا. نيٺ پاڻ بہ سخت زخمي ٿي، غزوه ”اُحد“ جي ميدانِ ڪارزار ۾ ٻڙيلي ڌرتيءَ تي ڪري پيو. سندس جسم مبارڪ مان رت ريلا ڪري وهي رهيو هو. جنهن مان مدينة الرسول جي سرزمين رنگجي رتو ٿي رهي هئي ۽ اهڙن شهيدن جو رت مبارڪ اسلام جي گلشن کي وڌيڪ سرسبز ۽ شاداب ڪري رهيو آهي.

حضرت عمار رضي الله عنه، ”پٺي ڪٺي پساه، پسڻ ڪارڻ پرينءَ جي“ مصداق پنهنجي پرينءَ جي جمال جي جهلڪ پسڻ لاءِ سندن واٽون نهاري رهيو هو تہ ايتري ۾ خاتم الانبياء والمرسلين سيدنا محمد ﷺ جن هن سچي عاشق جي پرسان اچي

ٻيئا ۽ پاڻ ڪانئس پڇندي فرمايائون: ”اي عمار (رضي الله عنه)! پنهنجي گهر وارن لاءِ ڪا وصيت، پيغام، سنيهو، سلام هجي ته ڏاءِ.“ تنهن تي هن سڳوري ادب سان عرض ڪيو ته ”يا رسول الله ﷺ! توهان تان منهنجا ماءُ ۽ پيءُ، اولاد ۽ جان قربان. هن پوين پساهن ۾ نه گهر ياد اٿم، نه اولاد ياد اٿم ۽ نه ٻي وري ملڪيت ياد اٿم. مطلب ته توهان پيارن کان سواءِ ٻيو ڪجهه به ياد نه اٿم. توهان کان وڌيڪ پنهنجو ساهه به ڪونه اٿم. جيڪڏهن هزارين ساهه هجن ها ته به اهي سمورا توهان جي قدمن ۾ قربان ڪري ڇڏيان ها! منهنجا آقا ۽ مولي! نوازش فرمائي، قرب جا قدم ۽ پريت جا پير مبارڪ پري، منهنجي ويجهو اچڻ جي عنايت فرمايو.“ جڏهن محبوب رب العالمين جن سندس ويجهو ٿيا، تڏهن ان اصحابيءَ سڳوري پنهنجو مٿو مبارڪ کڻي، سندن قدمن مبارڪن تي رکندي چيو ته ”يا رسول الله ﷺ! منهنجي آخري آس ۽ اڪنڊ اها ئي هئي جا هيئنر پوري ٿي چڪي آهي. منهنجا محبوب منهنجي اکين ۾ ٿي ويهو ته آءٌ پنهنجا نيڻ پوريان. توهان جي ديدار کانپوءِ ٻئي ڪنهن ڏي نه ڏسان.“

ائين چوندي هن سچي عاشق شهادت جو جام نوش فرمايو ۽ سندس خاڪي پڃري مان پساهن وارو پکيڙو پرواز ڪندي، پنهنجي واحد رب جو وصال ماڻيو. پاڻ سونهارن ڪيس جنت الفردوس جي مبارڪ ڏيندي، پنهنجي هٿن مبارڪن سان سندس مٿو مبارڪ پنهنجي پيرن مبارڪن تان هوريان هوريان ڪري ڌرتيءَ تي لاٿو. ’اِنا لله و اِنا اِليه راجعون‘ پڙهڻ فرمايائون اها هئي اصحابن سڳورن جي مدني جي مير سان محبت ۽ صداقت، اڪنڊ ۽ آڪير، جو سيڪجهه مٺي مرسل جن تان گهوري ڇڏيائون. سيدنا شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه جن جا ٻلارا بيت، واقعي آيتون آهن، جيڪي ”سڳر سونهائين، ٻرينءَ سندي پار ڏي.“

اکين ۾ ٿي ويهه، تہ آءٌ واري ڍڪيان،
توکي ڏسي نہ ڏيهہ، آءٌ نہ پسان ڪي پيو.

مٿيون بيت "سُر آسا" ۾ موجود آهي ۽ "سُر آسا" رسالي ۾ نهايت سونهارو ۽ ساهہ سيباڻو سر آهي، جنهن ۾ اڪثر اکين تي چيل اهڙا تہ بي‌مثل بيت آهن جو انهن جو مثال ٻئي ڪنهن بہ شاعر جي شاعريءَ ۾ ملڻ محال آهي؛ ڇاڪاڻ تہ هنن بيتن ۾ اکين جا اهڙا تہ مثال ۽ خوبي جرڪي رهي آهي جو اها شاهہ صاحب جي خصوصيت ۽ انفراديت آهي. انهيءَ بيت ڪانپوءِ هيٺيون بيت بہ ۾ سٺو اجهو هيٺ آهي:

تارن ۾ ڪر تڪيو، ونين ۾ ٿي ويهہ،
پرين اکين ۾ پيهہ، تہ آءٌ اجهارو ٿيان.

غالباً شاهہ ڪبير بہ اهڙي ڳالهہ ڪئي آهي، ملاحظہ فرمائيندا:

نينان ميں جو آن بسو، نينان جهانپ بہی لوں،
نان ميں ديکهوں اور کوں، نان توهے ديکهن دوں.

حاصل هيءُ آهي تہ حضرت عمار بن زياد رضي‌الله عنه جن مديني جي گهوٽ جو ديدار فرحت آثار ڪندي، شهادت جو جام نوش فرمايو هو. بيان ڪيل واقعو مولانا ابوالڪلام آزاد بہ پنهنجي تفسير "ترجمان القرآن" جي صفحي ١٤٤ ۾ آندو آهي، جنهن جي پيچاڙيءَ ۾ حضرت مولانا جلال‌الدين عارف رومي رحمة الله عليه جن جا اهڙي قسم جا اشعار شامل ڪيا آهن.

شال! الله تعاليٰ محبوب مدنيءَ جي محبت ۾ ماري ۽ سندس محبت ۾ تربت مان اٿاري، المختصر تہ:

"پرينءَ پيراندي، نماڻيءَ نصيب ٿئي."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شهر سجاتو ڪين ڪي

”ڀليو سڀ ڀنڀور، جو ڀڳيءَ هوت نہ هليو،
شهر سجاتو ڪين ڪي، آريائي اتور،
ماڻيو تنهين مور، ڏٺو جنهن دل سين.“

مٿيون ڀلارو بيت شاهہ سائينءَ جي رسالي ”سر حسيني“ جي ٽئين فصل ۾ موجود آهي. سر حسيني عربي ۽ فارسيءَ جي هڪ مشهور سر جو نالو آهي. حقيقت ۾ شاهہ ڀٽائيءَ جا بيت اڪثر ڪري، قرآن مجيد جي قصن ۽ آيتن جي تشريح ۾ آهن، جن جو پاڻ هن ريت اظهار ڪيو اٿن:

جي بيت ڀانئين، سي آيتون آهين،
سگهر سونهائين، پريان سندي پار ڏي.

بيان ڪيل بيت انهن مڪي معظم جي شهر جي مشرڪن ۽ ڪافرن ڏانهن اشارو آهي، جن رحمة للعالمين سيدنا محمد مصطفي ﷺ جن جي ذات بابرڪات ڪي ”شهر سجاتو ڪين ڪي“ جي مصداق سڃاتو ئي ڪين هو: ان ڪري ڪين قسمين قسمين تڪليفون ڏنيون ۽ سندن عاشقن ۽ فدائين کي نہ رڳو تڪليفون ڏنيون، پر ڪيترن جان نثارن کي شهيد بہ ڪيائون. ايتريقدر جو جڏهن پاڻ سونهارن توحيد و رسالت جي ڪين هن ريت دعوت ڏني: ”يا ايها الناس قولو لا اله الا الله تفلحوا.“ يعني اي انسانو! ڪلمو طيب پڙهو ۽ ڪاميابي حاصل ڪريو. ايتري ڳالهہ تي ڪافرن رسول الله ﷺ جن کي پٿر هڻي زخمي ڪري وڌو. ان وقت مڪي معظم جي سڄي شهر مان صرف سيدنا ابوبڪر صديق رضي الله عنه جن پاڻ سڳورن جي تائيد ڪندي، سندن ساٿ ڏنو ۽ پاڻ بہ انهيءَ موقعي تي سخت زخمي تي پيو هو. هن سڪجهہ سيدالمرسلين ﷺ جن تان صدقي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري ڇڏيو هو: ڇاڪاڻ ته صديق اڪبر سائين پنهنجي دلبر
کي دل سان ڏيکيو هو ۽ مڃيو مرسل مور ماڻيو هو.

”ماڻيو تنهين مور، ڏيکيو جنهن دل سين.“

واقعي سيدنا ابوبڪر صديق رضي الله عنه جن پاڻ سونهارن
کي اندر وارين اکين سان ڏٺو هو. هوڏانهن ابو جهل، ابو لهب،
عتبه، وليد ۽ ٻين ڪافرن کين ڏٺو ئي ڪين هو: ڇاڪاڻ ته
انهن جي قلبن تي مهر، ڪنن تي پردا ۽ اکين تي غلاظتن
جا غلاف ۽ ڇوڙ ڇڙهيل هئا، جنهن ڪري رسول ڪريم ﷺ
جن کي ڏسي ڪين سگهيا هئا. اهوئي سبب آهي جو پاڻ
سڳورا پنهنجي پيشانيءَ مبارڪ تان رت مبارڪ اگهندي فرمايو
هو: ”اللهم اهد قومي انهم لا يعلمون.“ يعني يا الاهي!
منهنجيءَ هن قوم کي هدايت فرماءِ، ڇو ته اهي مون کي سڃاڻن
ڪين ٿا يعني ڪين سڃاڻن جي ساڃاهه ڏي.

پٽ ڏٺيءَ ڀلاري جن به ائين ئي فرمايو آهي ته، ”ماڻيو
تنهين مور، ڏيکيو جنهن دل سين.“ ڳالهه آهي دل سان ڏيکڻ
جي. سورة الاعراف ۾ ارشاد آهي، ”و تراهم ينظرون اليڪ وهم
لا يبصرون.“ (اي محبوب ﷺ) ۽ انهن کي ڏسندو آهين (ته
جڻ) ته تو ڏانهن ڏسن ٿا، مگر اهي (تو کي) ڏسي ڪونه سگهندا
آهن. حاصل هيءُ آهي ته مڪي شهر جي ماڻهن رسول الله ﷺ
جن کي اندر جي اکين سان نه ڏٺو هو ان ڪري هو ڪين
سڃاڻي نه سگهيا. نيٺ انهن مشرڪن اهو منصوبو رٿيو ته
رحمة للعالمين جن کي ننڊ جي حالت ۾ شهيد ڪيو وڃي.
هوڏانهن دشمنن اهو منصوبو رٿيو ۽ هيڏانهن ڪريم ڪارساز،
پنهنجي محبوب کي دشمنن جي انهيءَ بد ارادي کان واقف
فرمايو، ڪين مڪي معظم مان هجرت ڪرڻ جو حڪم فرمايو.
پاڻ سيدنا علي المرتضي، شير خدا ڪرم الله وجهه' جن کي
پنهنجي سيج مبارڪ تي سمهاري، ماڻهن جون امانتون سندن
حوالي ڪري گهر مبارڪ مان ٻاهر نڪتا ۽ سورة يٰس جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تلاوت ڪندي ڪافرن جي گهيري کي ٽوڙيندي، اتان پاڻ سيدنا صديق اڪبر رضي الله عنه جن جي گهر مبارڪ ۾ پهتا، جتان پنهنجي هن همخيال، همراز، همدرد، همراهه ۽ دل گهرڻي دوست کي ساڻ ڪري مڪي شريف کان ٻن ميلن جي پنڌ تي "ثور" نالي هڪ غار ۾ ٽن راتين تائين روح رهنديون قربن پريون ڪچهريون ۽ رهاڻيون ڪيون.

انهيءَ موقعي تي انهيءَ غار ۾ هڪ ڪاريهر نانگ، يار غار حضرت صديق رضه کي هڪ ٻئي پنيان لاڳيتا ڏنگ هنيا هئا، جنهن جي زهر سندس جسم مبارڪ تي نهايت گهڻو اثر ڪيو هو؛ پر پاڻ پنهنجي پير مبارڪ کي غار جي سوراخ کان نه هٽايائون؛ ڇوته سندس جوڻ تي رسول الله ﷺ جن ننڊ ۾ آرام فرمائي رهيا. ايتري ۾ زهر جي شدت کان سندن اکين مبارڪن مان ڳوڙها ڳڙي پاڻ سونهارن جي جسم مبارڪ تي پيا. پاڻ سجاڳ ٿيندي فرمايائون: "اي ابوبڪر ڪنهن رنئاڙيو اٿئي؟ ڇا سبب آهي جو توهان جي نيڻن مان لڙڪ وهي رهيا آهن؟" تنهن تي وراڻيائين ته "سنهنجا آقا ۽ مولي! لاشڪ ڪو نانگ آهي، جيڪو مون کي ڏنگي رهيو آهي." پاڻ ان وقت ئي پنهنجو لعاب مبارڪ سندس ڏنگيل جاءِ تي لاتائون ته سندس درد ويندو رهيو. هن غار جو بيان سورة توبه ۾ هن ريت آهي: "و إذا اخرجه الذين ڪفرو ثاني اثنين اذ هما في الغار اذ يقول لصاحبه لا تحزن ان الله معنا. ترجمه: "جنهن وقت ڪافرن (مڪي شهر مان) کين ڪڍي ڇڏيو، ٻن مان هڪڙو پاڻ (يعني رسول الله) هو. اهي ٻئي غار ۾ هئا، تڏهن پنهنجي ساٿيءَ کي چيائين ته "ڳلڻو نه ڪر، تحقيق الله (تعاليٰ) پاڻ سان گڏ آهي." بهرحال مڪي مبارڪ جي ماڻهن رسول الله ﷺ جن کي سڃاڻي نه سگهيا ۽ حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه جن، کين، دل وارين اکين سان ڏٺو ۽ سندن جوت جمال جي جهلڪ سندن اکين ۾ جرڪي رهي هئي. برعڪس ان جي مڪي

مبارڪ جي شهر خاتم الانبياءَ والمرسلين ﷺ جن کي سڃاتو ٿي ڪين هو. سمورو شهر ڀليل هو. پڇاڙيءَ ۾ آءٌ پنهنجي هن مقالي جي پڇاڙي ساڳئي بيت تي ڪريان ٿو.

ڀليو سڀ ڀنڀور، جو پنيءَ هوت نہ هليو
شهر سڃاتو ڪين ڪي، آريائي اتور،
ماڻيو تنهن مور، ڏيکيو جنهن دل سين.

ٽيو قلب قرار

جاني پسي جئوه ۾، ٽيو قلب قرار،
وهلو وڃان ٿي ويو، ڪري غم گذار،
نظارو نروار، پي پسايو پانهنجو.

مٿيون برڪت ڀريو بيت رسالي ۾ "سر سارنگ" جي
ڀرئين فصل ۾ موجود آهي. هونئن تہ شاه عليہ الرحمة جن جا
سمورا سر سيدالمرسلين ﷺ جن جي سڪ ۽ ساراهہ ۾ چيل آهن.
پر خاص طور تي "سر سارنگ" تہ سيد سونهاري چيو ئي حضرت
محمد مصطفيٰ ﷺ جن جي سڪ ۽ ساراهہ ۾ آهي. سر سارنگ
هڪ راڳڻيءَ جو نالو آهي، جا ساوڻ ۾ ڳائي ويندي آهي؛
جنهن ڪري سڪ ۽ سوز مان ڳائڻ سبب، ڪريم ڪارساز،
ڪڪرن جون قطارون پيدا ڪندو آهي، جن مان معبود مالڪ
مهر جو مينهن وسائيندو آهي. اها آهي رحمة للعالمين ﷺ جن
جي رحمت، جنهن جملي جهان کي رحمت مان رڄ ڪرائي
ڇڏيو آهي.

سارنگ سينگاري، وڄڻ وسڻ آئيون،
مونکي ڪنوڻ خوش ڪيو، جا ڪڪر ۾ ڪاري،
جهڙن جهونگاري، لاٿيم ڪٽ قلوب تان.

بهرحال "ٽيو قلب قرار" واري بيت ۾ هڪ اصحابڻ
سڳوريءَ ڏانهن اشارو ڪيل آهي. اهو واقعو "سيرت" مبارڪ
جي ڪتابن ۾ هن ريت لکيل آهي تہ اُحد واريءَ هلندڙ جنگ
۾ ڪافرن طرفان هيءَ بي بنياد ۽ ڪوڙي خبر هلائي وئي تہ
رحمة للعالمين ﷺ جن کي شهيد ڪيو ويو آهي! هيءَ افواه
مديني مبارڪ ۽ ان جي آسپاس ترت ئي پکڙجي ويو؛ جنهن
ڪري مديني منوره ۾ رهندڙ بيبيون سڳوريون بہ پنهنجن گهرن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪري غزوه ’احد‘ جي ميدان ڪارزار ۾ رسول الله ﷺ جن جي خيرعافيت ۽ سلامتيءَ جي سڌ لهڻ لاءِ آيون هيون. انهن مان هڪ انصارڻ بيبي عفيفہ رضي الله عنها جن به احد جي ميدان ۾ پهچي ويئي، جا هرهڪ مجاهد کان پڇڻ لڳي ته ’حضرت محمد ﷺ جن ڪٿي آهن؟ ۽ ڪيئن آهن؟ سندن مزاج مبارڪ ڪيئن آهي؟‘ ڪن مجاهدن کان هن پاڪدامن عورت جيئن پي تابيءَ ۾ رسول الله ﷺ جن جو پڇي رهي هئي ته ڪنهن ڪيس چيو ته هو ڏس! تنهنجو پيءُ شهيد ٿي ويو آهي. تنهن تي هن نيڪ خاتون چيو ته ان جي پرواهه ناهي. مون کي رسول الله ﷺ جن جي خبر ڏيو ته پاڻ ڪيئن آهن؟ وري ڪنهن ڪيس چيو ته هو ڏس! تنهنجو پٽ به شهيد ٿي ويو آهي. پٽ جي شهادت جو ٻڌڻ سان سندس زبان مان بي اختيار ’إنا لله و إنا إليه راجعون‘ نڪتو ۽ چيائين ته اڄ هزار پٽ هجن ها ته اهي سمورا پاڻ سونهارن جي قدمن ۾ قربان ڪري ڇڏيان ها!

وري هڪ نيڪ بيبيءَ ڪنهن شخص کان پڇيو ته ’سيدنا محمد مصطفي ﷺ جن ڪيئن آهن؟ ۽ ڪٿي آهن؟‘ ان اشارو ڪري ڪيس چيو ته هو ڏس! تنهنجو پاءُ به شهيد ٿي چڪو آهي. تنهن تي هن سڳوريءَ بي قراريءَ جي حالت ۾ چيو ته مان ۽ منهنجو پورو خاندان پاڻ سڳورن جي قدمن تان قربان. پر، مون کي حضور پرنور ﷺ جن جي خبر ڏيو ته پاڻ ڪيئن آهن؟ ايتري ۾ بيبي عفيفہ رضي الله عنها، رحمةللعالمين ﷺ جن جي حضور پرنور ۾ پهچي ويئي. سندن ديدار فرحت آثار ڪندي، سندن قدمن مبارڪن کي چمندي چيائين ته: ”يا رسول الله ﷺ! توهان تان جند جان، منهنجا ماءُ ۽ پيءُ ۽ سمورو خاندان قربان. توهان سلامت آهيو ته اسان لاءِ سڀڪجهه آهي ۽ پوءِ بي اختيار چوڻ لڳي ته: ”ڪل مصيبه بعدڪ جلل٥ - يعني رسول الله ﷺ! توهان جي ديدار فرحت آثار کان پوءِ سڀ مصيبتون گهٽ آهن.“ يعني توهان جي نوراني منهن مبارڪ

ڏسڻ سان سڀ ڏک ڏور ٿي ويا. سڀ غم ۽ گوندر دل تان گذري ويا. سڪن شاخون ڪڍيون آهن. توهان جو نظارو نروار ۽ جمال جي جرڪندڙ جهلڪ پسڻ قلب کي قرار، اکين کي آرام، بدن کي بهاري، روح کي راحت ۽ رس رسي وئي اٿم. پٽ ڏٺي بادشاهه شايد انهيءَ محبت ڀرئي واقعي جي عڪاسي هن ريت ڪئي آهي:

جاني پسي جوءِ ۾، ٿيو قلب قرار،
وهلو وڃان ٿي ويو، ڪري غم گذار،
نظارو نروار، پي پسايو پانهنجو.

بيت ۾ آيل ڏکين لفظن جي معني: پسي = ڏسي. قلب = دل، هانءُ. وهلو = تڪڙو. پي = پرين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

راڻي ريبارو

راڻـــي ريـبـارو، تـوڙي مکو تکڙو
لڏوڻيا لطيف چئي، مـــائـــج ســـوچـارو
صـبـح ســوارو، ڪاڪ گهوڙندو ڪرهو.

مٿيون پڙائي گهوٽ جو برڪت ڀريو بيت، سندس رسالي ۾، ”سر مومل راڻو“ جي پهرئين فصل ۾ موجود آهي. سر ”مومل راڻو“ به روحاني رازن ۽ رمزن سان ڀريل آهي. هن پوري سر ۾ قرآن شريف جي صرف هڪ آية مبارڪ جو حصو تضمين ڪيل آهي. اها آية هيءَ آهي: ”ڪل نفس ذائقة الموت“. ترجمو: سڀ ڪو ساهه وارو موت جو ذائقو چکندو. بهرحال ٻين سرن وانگر هن سر ۾ به خاتم الانبياء والمرسلين ﷺ جن جي ثنا ۽ ساراهه، عشق ۽ محبت جو درياءَ موجون هڻي رهيو آهي. سر مومل راڻو ۾ هڪ بيت ۾ معراج جي سلسلي ۾ الله تعاليٰ جو سيدنا جبرئيل عليه السلام کي موڪلڻ جو بيان فصل ٽئين ۾ اجهو هن ريت ڪيو ويو آهي. ڪين براق تي سوار ٿيڻ لاءِ عرض ڪيو وڃي ٿو:

ڪاڪيان قاصد آئيو، راڻـي پاس رمي،
چـڙهيو محمد مصطفيٰ، دوست دم دمي،
اڳيان خوف نـه خطرو، نڪو غم غمي،
ڪو نـه پيو ڪرمـي، جيڏو تو جهان ۾.

بهرحال منهنجي هن مقالي ۾ منڍ واري بيت ۾، منهنجي خيال مطابق هڪ ڳالهه جي عڪاسي ڪيل آهي. اها ڳالهه ٻڌڻ ۾ ڳالهه هن ريت آهي ته، هڪ ڀيري رحمة للعالمين ﷺ جن پنهنجي هڪ پياري صحابي سڳوري حضرت سعد رضي الله عنه کي مرڪندي فرمايو ته: ”سعد! شادي ڪئي اٿئي؟“ ”مون

کي سگ ڪير ڏيندو! يا رسول الله ﷺ." حضرت سعد رضي الله عنه چيو. هن ٻلاري پاڻ سونهارن کي عرض ڪيو ته سائين مون کي پنهنجي نياڻي ڪير ڏيندو؟ ڇوته هڪ طرف آءُ شڪل شباهت جو پورو پنو آهيان ۽ ٻئي طرف وري مسڪين ماڻهو آهيان.

معلوم هجي ته حضرت سعد رضي الله عنه جن جو رنگ نهايت ڪارو هو، پر سندس سيني ۾ جيڪا دل هئي، اها جرڪندڙ ۽ چلڪندڙ هئي ۽ رسول الله ﷺ جن جي عشق ۽ محبت سان ڀرپور هئي. بهرحال پاڻ سڳورن کيس فرمايو ته، "وڃ قبيلي ثقيف جي سردار کي منهنجي طرفان چئو ته مون کي رسول الله ﷺ هن لاءِ موڪليو آهي ته توهان پنهنجي نياڻيءَ جو نڪاح مون سان ڪريو." يعني توهان مون کي پنهنجي نياڻي پرڻائي ڏيو. ايتري ۾ اهو سردار حضرت سعد رضه جي ڪاري صورت ڏسي کيس ڇڙٻيءَ ريت ڏسڻ لڳو ۽ دل ئي دل ۾ چوڻ لڳو ته منهنجي نياڻي خوبصورت ۽ حياءَ جي پتلي آهي سا هن ڪارڙي شخص جي حوالي ڪيئن ڪريان! في الحال ته هو ٻُڌيءَ ۾ پئجي ويو. گهڻيءَ سوچ ۽ ويچار کان پوءِ کيس چوڻ لڳو ته هينئر موٽي وڃ ۽ رات مون کي سوچڻ لاءِ ڏي، صبح جو مون کان ورندي وٺي وڃجانءِ. هو جڏهن موٽڻ لڳو ته سندس نياڻيءَ کيس چيو ته بابا سائين! افسوس جي ڳالهه آهي جو توهان رسول الله ص جن جي موڪليل ماڻهوءَ کي مايوس ڪري موٽائي ڇڏيو ٿا. بابا "هائو" ڪريو ۽ منهنجو سگ کيس ڏيو، ڇوته اهو گهوٽ مون کي پاڻ عطا ڪيو اٿن. اهو مون کي اکين تي آهي؛ ڇاڪاڻ ته هيءُ راڻي جي رهاڻ مان آيو آهي.

راڻي جي رهاڻ مان، ڪو آديسي آيو،
چوڏهينءَ ماهه چنڊ جيئن، ڪيو سامهيءَ سهائو،
لٿو اونڌائيءَ، جوڳيءَ سندي جوت سين.

حاصل ھجڻ آهي تہ ان نيڪ نياڻيءَ پنهنجي پيءُ کي چيو تہ بابا سائين قرآن شريف ۾ آهي تہ: ”فلا و ربک لا يؤمنون حتي يحکموک“. يعني ”(اي محبوب) تنهنجي پالڻهار جو قسم آهي تہ آهي ماڻهو نہ آهن جيستائين هر معاملي ۾ توکي حاڪم تسليم نہ ڪن.“ بابا سائين منهنجو سڱ انهيءَ ماڻهوءَ سان ڪري ڇڏيو، پاڻ سڀني جو حڪم قبول ڪريو. سندس پنيان هلو ۽ سندس پيروي ڪريو.

سڱ ڪري سين سينهن، ڪنڌ ۾ ڦيرج ڪڌهن،
رمج راڻي پٽ ۾، نرتئون منجهان نينهن،
سندي حشر ڏينهن، سوڍو سارينڊ ئي گهٽو.

بهرحال رسول الله ﷺ جن جي حڪم مطابق هڪ مسڪين ماڻهو سادي سودي ۽ ظاهريءَ ۾ شڪل شباهت جي پوري پني سان، قوم جي هڪ سردار جي خوبصورت نياڻيءَ سان نڪاح ٿي ويو. ڇوتہ ڪيس حضور پرنور ﷺ جن موڪليو هو. سندن هر حڪم ۽ هر فيصلو خوشيءَ سان قبول ڪرڻ گهرجي. حقيقت ۾ اها نياڻي ڀاڳن ڀري ۽ خوش قسمت هئي، جنهن کي حضور اڪرم ﷺ جن گهوٽ عطا ڪيو هو.

راڻي ريبارو، توڙي مڪو تڪڙو،
لڏوٺيا لطيف چئي، ساڏج سوچارو،
صبح سوارو، ڪاڪ گهڙندو ڪرهو.

شال الله تعالي پنهنجي محبوب مرسل جي محبت عطا فرمائي ۽ سندن اسوه حسنه تي هلڻ جي توفيق عطا فرمائي. آمين!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

روضي پاڪ رسول جي

اڄ پڻ اتر پار ڏي، ڪڪر ٿــو ڪري،
روضي پاڪ رسول جي، پلٽيو پٽ پــري،
وڃــن ساڻ وري، تہ سنگهارن سک ٿئي!

جوڙيءَ ربّ عالم اسلام جي مسلمانن لاءِ بيت الله شريف، روحاني مرڪز اندر جو اطمينان ۽ سک جو سامان آهي. تهڙيءَ ريت رحمة للعالمين ﷺ جن جي درٻار فرحت آثار ۽ سندن روضو مبارڪ بہ مؤمنن لاءِ روحاني مرڪز، نيڻن ٺار نظارو، روحن لاءِ راحت، سينن لاءِ سرور، اکڙين لاءِ نور، بدن لاءِ بهار ۽ ساهہ سيبائيندڙ سعادت آهي. حقيقت ۾ پاڻ سونهارن جو روضو مبارڪ، مسلمانن لاءِ ايمان جو مرڪز، دلڪش ۽ محبوب منظر آهي، جنهن جا محبوب منارا ڏسڻ سان عقيدتمندن کي حقيقي سڪون ملندو آهي ۽ انهيءَ عالم ۾ سندن نيڻن مان لڙڪن جون لارون وهي هلنديون آهن.

ڪريم ڪارساز جي ڪرم جون ڪڪريون، بيت الله شريف ۽ ان جي آسپاس پوري مڪي مبارڪ ۽ عرفات تي وسنديون اتان وري رسول الله ﷺ جن جي روضي مبارڪ تي رات جو رنگ رچايائون. دنيا جي عظيم روحاني شاعر لاڏادار لطيف عليه الرحمة جن انهيءَ نرمل نظاري جو ذڪر هيئن ڪيو آهي:

مڪي مٿان مونيون، اٿيون تي عرفات،
روضي پاڪ رسول جي، رنگ ڪيائون رات،
وڄـڙيون پرڀات، موٽي مصر آيون.

پٽ ڏٺي ٻلارو وڏيڪ فرمائي ٿو تہ روضي ڏٺي رسول

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪريم ﷺ جن جي پگهر ۾ ڪٿوري ۽ خوشبوءِ وڃي نڪري واسي
ڇڏيا آهن.

آتران ٿي آئيون، ڪري ڪٺل هوءِ،
پري تل ترائيون، جوڙي هليون جوءِ،
پسو جا پگهر ۾، ڪٿوري ۽ خوشبوءِ،
اچي روبروءِ، ائيون روضي تان رسول جي.

روضي تان رسول جي، ڪيو وڄرين وارو،
پريائون پير پٿي، نظر سان نارو،
هادي پر حڪم سين، هي تڙ تاسيارو،
نرمل نظارو، پيءُ پسايو پانهنجو.

حاصل هيءُ آهي ته شاهه صاحب جن، رحمة للعالمين ﷺ
جن جي سڪ ۽ محبت وچان، سندن روضي مبارڪ جي ثنا ۽
ساراهه ڪئي آهي. پرينءَ جي پانڌيڙي کي محبوب جي منڙي
ملڪ جي ادب ۽ احترام جو تاڪيد ڪندي فرمائين ٿا ته:

ونءُ مديني مڱڻا، اکيون پير ڪري،
جت ماڻڪي محبوب جي، جرڪيو جوت ڪري،
پسي جوت جمال جي، ننهن سينئن نيڻ نري،
پرٿون پير پري، ڪج زيارت آت ذوق سين.

انهيءَ سلسلي ۾ سيدنا امام مالڪ رضي الله عنه،
مدينة الرسول جو نهايت گهڻو ادب ۽ احترام ڪندو هو. هو
حجاز مقدس جي سر زمين تي ڪڏهن به جتي پائي ڪونه هلندو
هو ۽ مديني مبارڪ ۾ پراڻين ڍتين کي محبوبن جي محبت
سبب چمندو هو ۽ ضروري حاجت لاءِ مديني مبارڪ جي شهر
مبارڪ کان تمام گهڻو پري نڪري هليو ويندو هو. امام
سائين! جن جو ارشاد مبارڪ آهي ته پاڻ سونهارن جي روضي
انور جي زيارت ڪندڙ کي هيئن چوڻ مڪروه آهي ته: 'مون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سندن روضي مبارڪ جي زيارت ڪئي.‘ بلڪ ڪيس هيئن چوڻ گهرجي ته: ’مون پاڻ سونهارن جي زيارت ڪئي آهي.‘

ساڳيءَ ريت لطيف سائين جن به مديني مبارڪ طرف ويندڙ کي ادب ڪرڻ جو تاڪيد ڪندي فرمائين ٿا ته، اي مديني شريف ويندڙ، ان طرف پيرن جي بدران اکين سان وک وڌائج.

وڃڻ مديني مڱڻا، اکيون پير ڪري.

حاصل هيءَ آهي ته روضي مبارڪ جي زيارت، الله تعاليٰ جي نعمتن مان هڪ وڏي نعمت آهي ۽ جنهن مبارڪ ۽ مٺيادار سرزمين تي، پاڻ سونهارا ﷺ جن هيئنر آرام فرمائي رهيا آهن، انهيءَ مٽيءَ مبارڪ جو مٺانهون مان ۽ اتانهون شان آهي:

ان جي عبداللطيف چئي، مٽيءَ لڌو مان.

مديني جي مير جي سڪ ۽ اڪنڊ، هڪ ازلي امنگ آهي. اهڙن سچن عاشقن مان هڪ عاشق جو پريت سان پرپچار هن ريت آهي: سيدنا جندع رضي الله عنه پيرمرد هو، جيڪو اوچتو بيمار ٿي پيو. سندس دلي گهر هئي ته هو پاڻ سونهارن جي زيارت ڪري ۽ سندس وصال به مڪي شريف جي بدران، مديني منوره ۾ ٿئي. انهيءَ اڪنڊ سبب، ان پنهنجن پٽن کي سڏي چيو ته، ”خدا جو قسم! هيئنر مڪي معظم ۾ هڪڙي رات به ڪونه ترسندس. مون کي هيئنر جو هيئنر مدينة الرسول ڏانهن وٺي هلو!“ سندس چوڻ مطابق، سندس ڇهن پٽن، کيس هڪ کٽولي تي کنيو ۽ مديني مبارڪ ڏانهن الله تعاليٰ جي آسري اسهيا. جڏهن هو مقام ”تنعيم“ وٽ پهتا ته حضرت جندع رضي الله عنه تي موت جا آثار نمودار ٿيا. سندس کٽولو ڌرتيءَ تي لاٿو ويو. ان وقت سج، هڪ سونهري ٿالهه وانگر پنهنجي پالڻهار کي سجدي ڪرڻ لاءِ لهي رهيو هو. کيس مخاطب ٿيندي عاجزانه ۽ عاشقانه انداز ۾ چوڻ لڳو ته:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آءٌ نہ گڏي پرينءَ کي، تون تو لهين سچ،
آءٌ جي ڏيان سنيها، نيئي پريان ڏچ،
وڃي کيچ چئج، تہ ويچاري وات مئي.

هن عاشق رسول، ”پيئي کٿي پساه، پسڻ ڪارڻ پرينءَ جي.“ پنهنجي پوئين پساهن ۾ پنهنجو ساڄو هٿ، ڪابي هٿ تي رکيو ۽ عرض ڪيائين تہ: الاهي مان تنهنجي حبيب ڪريم ﷺ جن جي هٿ مبارڪ تي بيعت ڪريان ٿو.“ اهي آخري اکر چوندي وصال ڪري ويو ۽ سندس روح پرواز ڪري ويو ۽ حقيقي حبيب سان وڃي مليو. مذڪوره عبارت تفسير خازن شريف، تفسير عزيزالبيان، تفسير تنوير الايمان ۽ ٻين تفسيرن ۾ موجود آهي.

هن سچي عاشق جي وصال جي خبر جڏهن پاڻ سونهارن ﷺ جن پنهنجن صحابن سونهارن سان ڪئي، تڏهن هو افسوس وچان چوڻ لڳا تہ اي ڪاش! هو ويچارو توهان جي حضور پرنور ۾ پهچي ها تہ هوند ڪيس ڪيترو نہ ثواب حاصل ٿئي ها! تڏهن هيٺين آية مبارڪ نازل ٿي:

ومن يخرج من بيته مهاجراً الي الله ورسوله ثم يدرکه الموت فقد وقع اجره علي الله وکان الله غفوراً رحيماً۔

ترجمو: ”جيڪو الله (تعالي) جي وات ۾ ۽ سندس رسول (ڪريم) ڏانهن هجرت ڪندڙ ٿي پنهنجي گهر کان نڪرندو، پوءِ کيس موت پهچندو. انهيءَ جو اجر بيشڪ الله (تعالي) تي لازم آهي، ۽ الله (تعالي) بخشڻهار مهربان آهي.“ بيان ڪيل آية جو شان نزول سمورن مفسرين سڳورن جي قول مطابق، مذڪور حضرت جندع رضي الله عنه جو رحمة للعالمين ﷺ جن جي آکنڊ ۽ آکير ۾، پنهنجي گهر کان هجرت ڪري نڪرڻ ۽ وات تي وصال ڪري وڃڻ آهي.
مخدوم جهاني مجتهد لاثاني، حضرت مخدوم محمد هاشم ٺٽوي رحمة الله عليه جن پنهنجي هڪ ڪتاب ”حيات القلوب“ ۾ لکيو

آهي تہ، ”جيڪو شخص رسول الله ﷺ جن جي سڪ ۾، پنهنجي گهران هجرت ڪري ۽ مديني مبارڪ ۾ پهچڻ کان پهرين، واٽ تي وصال ڪري ويو تہ، ڪيس الله تعاليٰ هر سال حج جو ثواب عطا ڪندو رهندو.“

بهرحال مديني جي مير جي محبت، عين اسلام ۽ ايمان جو روح آهي، ڇاڪاڻ تہ سندن ارشاد مبارڪ آهي تہ: ”ان ذات گراميءَ جو قسم! جنهن جي هٿ ۾ منهنجو ساهہ آهي، تيستائين اوهان مان ڪوبہ ماڻهو مؤمن ٿي نٿو سگهي، جيستائين مان ان ڪي، ان جي ٻيءَ، پٽ ۽ سڀني دنيا جي ماڻهن کان وڌيڪ پيارو نہ ٿيندس.“

اهڙيءَ ريت هڪ تابعي سڳوري جو واقعو بہ اهل ايمان لاءِ سڪ جو سبق ۽ محبت جو مينار آهي. پاڻ پيارن جي وصال کانپوءِ اهو تابعي سڳورو سندن درٻار، فرحت آثار ۾ حاضر ٿيو ۽ سندن تربت مبارڪ جي مبارڪ مٽي پنهنجي وارن ۾ وجهي، سندن چائنٺ مبارڪ تي ڪري پيو ۽ عرض ڪيائين تہ: يا رحمة للعالمين، ڏاڍو گنهگار آهيان. قرآن مجيد ۾ ارشاد آهي تہ: ولو انهم إذ ظلموا انفسهم جاءُوڪ فاستغفر الله وستغفر لهم الرسول لوجدوالله تواباً رحيما- ترجمو: ۽ جڏهن انهن (ماڻهن) پاڻ تي ظلم ڪيو تڏهن جيڪڏهن تو وٽ اچن ها. پوءِ الله کان بخشش گهرن ها ۽ پيغمبر بہ انهن لاءِ بخشش گهري ها تہ، الله تعاليٰ کي ٻاجهہ سان موٽندڙ مهربان لهن ها!“ تنهن تي سندن قبر مبارڪ مان آواز آيو تہ: ”فنودي من قبره يا فلانا قد غفرلڪ“ يعني اي فلانا! اڄ تون بخشيو وئين“ (ڪمالين شريف).

بيان ڪيل عبارت مان روشن ٿيو تہ پاڻ پنهنجن زيارتين کي سڃاڻن ٿا. سندن سلام جو جواب سلام سان ڏين ٿا، هيءَ ڳالهہ عالم آشڪار آهي تہ مخدوم محمد هاشم رحمةالله عليه جن جڏهن روضي مبارڪ تي حاضر ٿيو هو، تہ پاڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سونهارن، سندن نالو ولي ٻيس ڪيڪاريو هو. بهرحال اصحاب سڳورا، مديني منوره ۾ رهڻ ۽ اتي پرينءَ جي پاڙي ۾ وصال ڪري وڃڻ کي نهايت گهڻو پسند ڪندا هئا. جيئن ته اميرالمؤمنين سيدنا فاروق اعظم رضي الله تعاليٰ عنه جن هميشه ڌڻي تعاليٰ جي در ۾ هن ريت دعا گهرندا هئا: اللهم رزقني شهادت في سبيلڪ واجعل لي موتي في بلد رسولڪ ﷺ - ترجمو! "يا الاهي مون کي پنهنجي راه ۾ شهادت جو موت نصيب فرماءِ ۽ تنهنجي رسول (پاڪ) جي شهر مبارڪ ۾ منهنجو موت ٿئي." دنيا ڏٺو ۽ ٻڌو ته الله تعاليٰ پنهنجي حبيب جي، حبيب جي اها دعا قبول فرمائي ۽ پنهنجي پرينءَ جو پاڙو نصيب فرمايو. ان سان گڏ ڪيس شهادت جو جام به نصيب ٿيو. پاڻ سونهارن جو ارشاد مبارڪ آهي ته: "قيامت جي ڏينهن، آءٌ ستر هزار ملائڪن جي وچ ۾ اٿاريو ويندس، ان وقت (حضرت) ابوبڪر ۽ (حضرت) عمر رضي الله عنهما ٻئي منهنجي، ساڄي ۽ کاٻي هوندا ۽ گڏجي اٿنداسون." اهي ملائڪ، پاڻ سڳورن جي ديدار لاءِ آيل هوندا. جيڪي مشڪواة شريف جي هڪ روايت موجب، هميشه صبح ۽ شام زيارت لاءِ ايندا رهندا آهن. سندن ارشاد مبارڪ آهي ته: "جنهن منهنجي قبر مبارڪ جي زيارت ڪئي، ان جي شفاعت ڪرڻ مون تي واجب ٿي چڪي." ٻيءَ حديث پاڪ ۾ آهي ته: "منهنجي منبر ۽ منهنجي روضي جي وچ ۾ جنت جي باغن مان هڪ باغ آهي." هڪ ٻيءَ حديث ۾ فرمايو اٿن ته: "جنهن بيت الله جو حج ادا ڪيو ۽ منهنجي زيارت نه ڪئي، ان مون تي ظلم ڪيو." ان کان سواءِ هڪ حديث ۾ آهي ته: "جنهن منهنجي وصال کانپوءِ منهنجي قبر مبارڪ جي زيارت ڪئي، ڄڻ ان مون کي حياتيءَ ۾ ڏٺو."

بيان ڪيل حديثن مان روشن ٿيو ته، سيدالمرسلين ﷺ جن جي زيارت، فيض بشارت، ڌڻي تعاليٰ جي وڏين نعمتن مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ گناهن کان آجي ٿيڻ جو باعث آهي. انهيءَ کانسواءِ، رسول الله ﷺ جن جي زيارت کانسواءِ حج ناقص ۽ اڻ پورو آهي. جتي هيئر پاڻ سڳورا آرام فرمائي رهيا آهن، اهو سيده طيبه، اُم المؤمنين بيبي عائشه رضي الله تعاليٰ عنها جن جو گهر مبارڪ آهي. جنهن تي رحمان جي رحمت جا هر وقت وسڪارا ٿيندا رهن ٿا. هن مبارڪ ۽ متبرڪ روضي جو بنياد ۽ اڏاوت ڪجهه ڪم، اميرالمؤمنين سيدنا فاروق اعظم رضي الله عنه جن ڪيل آهي. انهيءَ کانپوءِ وقت بوقت روضي مبارڪ جي تعمير ۾ اضافو ايندو رهيو آهي. شال! رب رحيم، سنڌن سبز روضي مبارڪ جي زيارت نصيب فرمائي. ڀٽائي گهوٽ جن جو بيت ٻلارو آهي ته:

سسئيءَ جي سريءَ سان، ڪيچ ڏٺي ڪانڌي،
پنهونءَ پيرانـــدي، نماڻيءَ نصيب ٿئي.

وڃي ڪيچ ڇنيچ

دنيا جي عظيم روحاني شاعر ۽ ولي الله، سيدنا شاھ عبداللطيف ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جن جو روحاني رنگ ۾ رنگيل رسالو شريف لڳ ڀڳ چاليھاري کن سرن تي مشتمل آهي. مذڪور رسالي شريف جو هرهڪ عنوان سر سان شروع ٿئي ٿو. هي ٻ سنڌ جو هڪ بابرڪات ۽ سدا حيات سرمايو آهي، جنهن جو اکر اکر آملوھ ماڻڪ، جنهن جو جملو جملو جواهر، جنهن جو هرهڪ ٻاڳو بي مثال، جنهن جو هرهڪ فصل لازوال ۽ باڪمال ۽ جنهن جو هرهڪ سر ۾ روحاني راز ۽ سوز سمايل آهي، جنهن جو مضمون مبارڪ اهڙو تہ مفيد ۽ مٺيادر آهي، جو نہ رڳو سيني جي سپ ۾ سانڍڻ جهڙو آهي؛ پر ان سان گڏوگڏ شاھ جي ابيات بابرڪات تي پوريءَ طرح عمل ڪرڻ سان هڪ انسان، انسانيت جو عروج ۽ ماڻهپي جو معراج ماڻي سگهي ٿو. لاڪيٽي لطيف رحمة الله تعالي عليه جن پنهنجيءَ هڪ سورميءَ سسئي جي صداقت ۽ سچائي جي ساراھ ۾ سچا سارا پنج سر ڇيا آهن. جن مان آءٌ رڳو هڪڙي سر معذوريءَ بابت مختصر ڪجهه سٽون لکي، پنهنجي هن مضمون کي پورو ڪريان ٿو. "معذوري" اصل ۾ "معذور" آهي، جنهن جي "ي" نسبت جي آهي.

ڀٽائي گهوٽ جو ڪجهه ڪلام قرآن ڪريم ۽ احاديث پاڪ وارن قصن بابت چيو آهي. اهو ئي سبب آهي جو پاڻ پنهنجي بيتن کي آيتن سان تشبيه ڏيندي فرمايو اٿن:

"جي بيت ڀانئين، سي آيتون آهين،
نيو من لائين، پريان سندي پار ڏي."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هن سلسلي ۾ سر ”معذوري“ جي ستين فصل ۾ فرمايو ويو آهي تہ:

آءٌ نہ ڳڌي پرينءَ کي، تون ڌو لهين سڄ،
آءٌ جي ڏٺين سنيها، نيئي پريان ڏج،
ويـي کيچ چئج، تہ ويچاري واٽ مئي.

آءٌ هتي مٿين ٻلاري بيت ۽ ٻين اهڙن بيتن جو رڳو تت، تشريح ۽ مراد بابت لکان ٿو:

هتي پرينءَ يا پنهونءَ مان مراد آهي:

خاتم الانبياء سيدنا محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم جن جي ذات بابرڪات، سسئي مان مراد آهي. عموماً سمورا عاشق ۽ خصوصاً هڪ صحابي حضرت ”جندع“ بن ضمره رضي الله تعاليٰ عنه ۽ ڪيچ مان مراد آهي محبوب مدني جو مبارڪ ۽ متبرڪ مدينو منوره.

شاهہ سائين مٿين بيت ۾ ”سر دلبران“ وانگر هڪ صحابي سڳوري جي صداقت، ايثار ۽ آڪنڊ جي تصوير ڪئي آهي. اهو قصو مختلف عربي تفسيرن ۾ آيل آهي.

تفسير ابن عباس ص ٧٢، مطبوعہ المشهد الحسيني ۾ حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما، تفسير خازن شريف ص ٥٨٤ جلد اول ۾ علامہ علي بن محمد بن ابراهيم بغدادي، تفسير روح البيان شريف ص ٢٧١ جلد ثاني ۾ علامہ اسماعيل حقي رحمة الله عليه، تفسير ابن ڪثير ص ٣٧٢ جلد ثاني مطبوعہ بيروت ۾ علامہ اسماعيل بن ڪثير القرشي رحمة الله عليه، تفسير جلالين شريف ص ٨١۴ مطبوعہ بيروت ۾ علامہ جلال الدين محلي رحمة الله عليه، تفسير صاوي شريف ص ٢٧١ جلد ثاني ۾ علامہ شيخ احمد صاوي مالڪي رحمة الله عليه ۽ ٻين مفسرين ڪرام پنهنجن مختلف تفسيرن ۾ احاديث پاڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تان نقل ڪيو آهي، جن سڀني جو خلاصو مفهوم هي آهي.
ملاحظہ فرمائيندا:

رجل من بني ليث مريض ڪبير، يقال له جندع بن ضمره رضي الله عنه فقال ولله ما آنا ممن استثني الله عز و جل فاني لا اجد حيله ولي من المال ما يبلغني الي المدينة و بعد منها والله لا ابيت لليلة بمڪته اخرجوني فخرجوا به، علي سرير حتي اتوا به التنعيم فادرڪة الموت فصفق بيمينه، علي شماله. ثم قال اللهم هذه، لک و هذاه لرسولک ابايعڪا الخ“۔

مٿين عبارت جو خلاصو هن ريت آهي:

حضرت جندع رضي الله عنہ هڪ پوڙهو صحابي هو، جيڪو اوچتو بيمار ٿي پيو. ڪيس رسول الله صلي الله تعاليٰ عليه وآله وسلم جن جي ازلي عشق جي آسنگ اهڙو تہ بيقرار ڪري ڇڏيو، جو هو انهيءَ پاڪ ۽ مبارڪ شهر ۾ ”بيت الله شريف“ ”صفا“ ۽ ”مروه“ ”آب زم زم“ ”حجر اسود“ ”عرفات“ ”مني“ ۽ ”مزدلفہ“ وغيره جهڙا مبارڪ مقامات هوندي بہ سندس دلي تمنا هئي تہ هو زندگيءَ جا آخري ڏينهن رحمة للعالمين جي حضور پرنور يعني پرينءَ جي پاڙي ۾ رهڻ جي سعادت حاصل ڪري ۽ سندس وصال مڪي شريف جي بدران، مدينہ منور ۾ ٿئي. انهي آڪانڊ جي شدت ڪان هن پنهنجن ڇئن پٽن کي سڏي چيو تہ:

خدا جو قسم هيئنر مڪي شريف ۾ هڪڙي رات بہ رهي نٿو سگهان. ان ڪري مون کي هيئنر جو هيئنر مديني شريف ڏانهن وٺي هلو! ياد رهي تہ ان وقت لارين ۽ موٽرن جو نالو نشان بہ ڪونہ هو. انهيءَ ڪري سندس پٽن، سندس چوڻ مطابق کيس هڪ کٽولي تي کنيو ۽ مديني منور طرف

روانا ٿيا. ايستائين جو جڏهن هڪ منزل تنعيم وٽ پهتا، تڏهن اتي هن عاشق رسول تي موت جا آثار نمودار ٿيڻ لڳا.

پاڻ پنهنجي پٽن کي چيائين تہ مون کي هيٺ لاٿو وڃي. سندس چوڻ موجب، سندس ڪنڌ لوڏو، ڪاهن تان لاهي ڌرتيءَ تي رکيو ويو ۽ هٿس سڪرات جاري ٿي ويئي ۽ هي سچو عاشق پرينءَ جي پسڻ لاءِ پويان پساه ڪٽي رهيو هو.

جنهن جي محبت، معذوريت ۽ بيوسي جي تصوير ڀٽائي گهوٽ اجها هيئن ڪيي آهي:

آئون نہ گڏي پرينءَ کي، پوين ٿيو پساهہ،
سڪان ٿــي سڪرات ۾، رويــو ڇڃان راهہ،
شال م وڃيم ساهہ، ڏاران پسڻ پرينءَ جي.

انهيءَ دوران سيدنا عزرائيل عليہ السلام، سندس پاڪ روح قبض ڪرڻ لاءِ ڪيس ويجهو ٿيو ۽ سندس روح جي رٿا ۽ من جي مراد کي مارڻ لاءِ منهن ڪيئين. لاڪيٺي لطيف جن انهيءَ منظر جو ذڪر هن ريت ڪيو آهي:

آئون نہ گڏي پرينءَ کي، آيو عزرائيل،
جوراٽي سين جيڏيون، نڪو قال نہ قيل،
آيــو مــوت دليل، مــاريندو مراد کــي.

بهرحال ڀٽائي گهوٽ هن سچي عاشق جي انتهائي عشق ۽ فراق جو ذڪر هن ريت ڇنيو آهي:

آءٌ نہ گڏي پرينءَ کي، مٿان آيو موت،
جيڪس ٿينديس فوت، فنا هــن فراق ۾.

ان وقت ”ويو سج وٽن تان، راسين ڏيئي رنگ“ جي مصداق گويا سج هڪ سونهري ۽ خوبصورت ويس ۾ ملبوس ٿي هڪ

سوني ٿالهه وانگر سرڪي ۽ لهي پنهنجي پالڻهار ۽ سبحان کي سجدو ڪرڻ وارو هو ته ڪيس مخاطب ٿيندي، عاشقانه ۽ عاجزانه انداز ۾، سيدالمرسلين صلي الله عليه وسلم جن ڏانهن سڪ ۽ صداقت وچان سلام ڏيڻ لاءِ افسوس ۽ حسرت مان هيئن چيو:

”آءٌ نه ڳڌي پرينءَ کي، تون ڌو لهين سڄ،
آءٌ جسي ڏيئين سنيها، نيئي پريان ڏج،
وڃي ڪيچ چئج، ته ويچاري وات مئي.“

نه رڳو ايترو بلڪ هن سچي عاشق، پنهنجا پويان پساه خاص پرينءَ جي پسڻ ڪاڻ پئي ڪنيا. انهن پوين پساهن ۾ هن پنهنجو ساڄو هٿ، ڪاهي هٿ تي رکيو ۽ عرض ڪيو ته:
”الاهي مان تنهنجي ۽ تنهنجي رسول ڪريم جي هٿ تي بيعت ڪريان ٿو.“

اهي لفظ اچاريندي، هو وصال ڪري ويو ۽ سندس روح پر فتوح، پنهنجي پالڻهار ۽ اپائڻهار ڏانهن پرواز ڪري ويو.

هن عاشق جي وصال جي خبر جڏهن پاڻ سونهارن صلي الله عليه وسلم جن پنهنجي صحابن سڳورن سان ڪئي، تڏهن هو افسوس وچان چوڻ لڳا ته ڪاش!

هو ويچارو اوهان تائين پهچي، ها ته ڪيس ڪيترو نه ثواب ۽ اجر عطا ٿئي ها!

تڏهين هيئين آيت ڪريم نازل ٿي:

”ومن يخرج من بيته، مهاجراً الي الله ورسوله، ثم يدرڪه الموت فقد وقع آجرهٗ علي الله وڪان الله غفورا رحيما ○“

ترجمو: ۽ جيڪو الله (تعاليٰ) جي واٽ ۾ ۽ سندس رسول

ڏانهن هجرت ڪندڙ ٿي ۽ پنهنجي گهر کان نڪرندو، پوءِ کيس موت پهچندو، تنهن جو اجر بيشڪ الله (تعاليٰ) تي لازم آهي ۽ الله تعاليٰ بخشڻهار مهربان آهي.

مٿين آيت مبارڪ جو شان نزول جمهور مفسرين جي قول مطابق مٿي ذڪر ڪيل حضرت جندع رضي الله عنه جو، رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جي سڪ ۾ پنهنجي گهر کان هجرت ڪري نڪرڻ ۽ واٽ تي وصال ڪري وڃڻ آهي. مخدوم جهاني، مجتهد لاثاني حضرت مخدوم محمد هاشم ٺٽوي رحمة الله جن پنهنجي هڪ ڪتاب ”حيات القلوب“ ۾ لکيو آهي ته جيڪو شخص رسول الله صلي الله عليه وسلم جي سڪ ۾ پنهنجي گهران هجرت ڪري نڪتو ۽ مديني مبارڪ ۾ پهچڻ کان پهريائين واٽ تي وصال ڪري ويو ته کيس الله تعاليٰ هر سال حج جو ۽ رسول الله صلي الله عليه وسلم جن جي زيارت جو ثواب عطا ڪندو رهندو.

بهرحال مديني جي ڌڻي جي محبت، اسلام ۽ ايمان جو روح آهي؛ ڇاڪاڻ ته سندن ارشاد مبارڪ آهي ته ”ان ذات گراميءَ جو قسم! جنهن جي هٿ ۾ منهنجي جان آهي، تيستائين اوهان مان ڪوبه شخص مومن ٿي نٿو سگهي، جيستائين مان ان کي ان جي پيءُ، پٽ ۽ سڀني دنيا جي ماڻهن کان وڌيڪ پيارو نه ٿيندس.“ هيءُ آهي پٺاڻي گهوٽ رحمة الله تعاليٰ عليه جن جي ڇيل سر ”معذوريءَ“ جو روحاني راز ۽ رمزون.

اهڙيءَ ريت لطيفي لات ۾ ڪم آندل ڪناين ۽ اشارن کي قرآن ڪريم ۽ احاديث پاڪ جي روشنيءَ ۾ شرح ڪرڻ سان نه رڳو روحاني راز، مگر اسلام جي هڪ چڱي ڀوچاري تاريخ مرتب ٿي سگهي ٿي. انشاء الله تعاليٰ آئون اهڙي ڪوشش جاري رکندس ۽ هن کان اڳ به اهڙا مضمون لکي چڪو آهيان.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اکيون مينگھہ ملار

مرشد ڀٽائي گھوٽ سائين عليه‌الرحمة جن جو رسالو شريف وحده' لا شريڪ له' جي واکاڻ، سيدالمرسلين ﷺ جن جي سڪ ۽ ساراهہ، اسلام جي عظمت ۽ تبليغ جو گنج آهي، هوئن تہ لاڪيڻي لطيف جو سمورو ڪلام، پاڻ ڪريمن ڪارائي جي ثنا ۽ ساراهہ، اڪنڊ ۽ اڪيڻ عشق ۽ الفت سان ڀريو پيو آهي. پر سنڌ سر سارنگ سمورو، سرور ڪائنات جي ساراهہ ۽ سڪ ۾ چيل آهي. ھيان ڪيل سر سارنگ جي ڏھ بيت جي بدران، هڪ وائي ڏنئي ڏيندا:

اکيون مينگھہ ملار، صورت تنهنجيءَ سڀ جڳ موهيو.

سجدو فيل في الحال ڪيو، پسي مطلب نور نراڙ،

صورت تنهنجيءَ سڀ جڳ موهيو.

جاڙن وقت ڄام جي، ڪريا ڪنگرا ڪوٽ ڪفار،

صورت تنهنجي سڀ جڳ موهيو.

آگي سڀ ايمن جو، توکي ڪاريز سير ستارا

صورت تنهنجيءَ سڀ جڳ موهيو.

”ولسوف يعطيڪ ربڪ“ تو سين قادر ڪيا قرار،

صورت تنهنجيءَ سڀ جڳ موهيو،

قادر پاڻ قسم ڪيا، خاڪ قدمن جا ڪلتار،

صورت تنهنجيءَ سڀ جڳ موهيو.

آهين ڪرم ڪريم جا، احمد ساڻ اپار!

صورت تنهنجيءَ سڀ جڳ موهيو.

آڪنڊيا جي ابر ڪي، سرها ٿيا سنگهار،

صورت تنهنجيءَ سڀ جڳ موهيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مــوڪل ٿــي مينهن ڪــي، دوس هــٿان دلدار،
صورت تنهنجيءَ سڀ جڳ موهيو.

بيان ڪيل وائيءَ ۾ نو بند ۽ هڪ وراڻي، ”صورت تنهنجيءَ سڀ جڳ موهيو“ شامل ڪيل آهن، جنهن جي پهرينءَ سٽ ۾ سيدنا محمد مصطفي ﷺ جن جي نرالن نيڻن مبارڪن ۽ سندن سهڻيءَ صورت مبارڪ جو ذڪر ڪيل آهي.

جيئن فرمايل آهي: ”اڪيون مينگهه ملار، صورت تنهنجيءَ سڀ جڳ موهيو.“ يعني اي رحمةللعالمين ﷺ توهان جون اڪيون مبارڪ مينگهه ملار آهن ۽ صورت مبارڪ، توهان جي سموري سنسار ۽ جملي جڳ کي مشتاق ۽ ماندو ڪري ڇڏيو آهي. شروعات ۾ پاڻ سڳورن جي اکين مبارڪن کي ساوڻ جي موسم ۾ جهڙ سان تشبيهه ڏني وئي آهي. ڇاڪاڻ تـه: ”مينگهه ملار“ ساوڻ جي رت جي جهڙ کي چيو ويندو آهي. ساڳيءَ ئي سٽ ۾، سندن صورت مبارڪ جي سونهن ۽ سوجهري جي ساراهه ڪندي شاهه عليه‌الرحمة جن فرمائين ٿا تہ: ”اي سهڻن جا سلطان ۽ سرتاج، توهان جيءَ سونهن، مڙني مخلوقات کي موهي ۽ محو ڪري پنهنجو عاشق بنائي ڇڏيو آهي. انهيءَ ڪري سمورو سنسار تـوهان جي سهڻيءَ صورت مبارڪ تان نينهؤن نثار ٿيڻ لاءِ آتو آهي. انهيءَ سلسلي ۾ سندن سونهن جا پتنگ، ڪئين ڪوڙين قربان ٿي چڪا آهن ۽ قربان ٿيندا رهندا.

اهڙيءَ ريت، وائـيءَ جي ٻيءَ سٽ ۾، مديني جي تاجدار جي اوليت ۽ نور مبارڪ جو بيان ڪيل آهي. اهـو سندن نـور مبارڪ، سندس ڏاڏي حضرت عبدالمطلب جي نراڙ مبارڪ ۾ چمڪي رهيو هـو؛ جنهن جو جـرڪو، جهان کـي جرڪائي رهيو آهي. اهو ئي سبب آهي جو، ابرهه جي هاٿيءَ ڏسي بروقت ئـي ڪيس سڪ مـان سجدو ڪيو هو. ابرهه جي مست هاٿيءَ محمود نالي، حضرت عبدالمطلب کي مارڻ جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بدران عقيدت ۽ احترام وچان ڪيس سجدو ڪيو هو. ڇاڪاڻ ته سندس نراڙ مبارڪ ۾ رسولن جي رسول جو نور مبارڪ چمڪي رهيو هو.

ياد رهي ته پٽ ڏٺي بادشاهه، انهيءَ عظيم واقعي ڏانهن اشارو ڪيو آهي، جنهن جو بيان سورة الفيل ۾ آيل آهي. اهو مختصر هيئن آهي ته، ابرهه هاٿين سان بيت الله شريف کي شهيد ڪرڻ جي بد ارادي سان چڙهائي ڪري آيو هو. هوڏانهن الله تعاليٰ "ابابيل" پکين جو ولر موڪلي، انهن هٿان ابرهه، سندس لشڪر ۽ هاٿين کي برباد ڪري ڇڏيو. اهڙيءَ ريت سندن اُن بد ارادي کي دوزخ ۾ ملائي ڇڏيو. شاهه سائينءَ جن جو فرمان آهي ته:

سجدو فيل في الحال ڪيو، پسي مُطلب نور نراڙ.

فيل معني هاٿي. مُطلب معني حضرت عبدالمطلب ۽ نراڙ معني پيشاني.

شامل ڪيل شاهه سائينءَ جن جي ٻي سٽ هن ريت آهي:

ڇاپڻ وقت چام جي، ڪريا ڪنگرا ڪوٽ ڪفارا.

اتي 'چام' مان مراد، مديني جا مير ﷺ جن آهن، جن جي ڄمڻ وقت، ڪافرن جي ڪوٽن جا ڪنگرا ڪريا هئا ۽ باطل ۾ ٽرٽلو پئجي ويو هو.

ساڳي وائيءَ جي ٽئين سٽ اجها هيئن آهي:

آڳي سي اين جو، توکي ڪاريو سير ستار.

هڪ روايت موجب، ڪين ڄمڻ ڪانپوءِ ملائڪن وسيلي 'آين' يعني ستن ئي آسمانن جو سير ڪرايو ويو هو. انهيءَ ڪانسواءِ سندن معراج واريءَ رات ڏانهن به اشارو آهي جو ڪين سڄاڳيءَ حالت ۾، ستن آسمانن ۽ عرش عظيم ۽ پنهنجي پالڻهار جو معراج ماڻڻ نصيب ٿيو هو، جيڪو سندن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جسماني معراج ھو. اھڙيءَ ريت وائيءَ جي چوٿين سٽ ۾ هيٺين آهي:

"ولسوف يعطيک ربک"، تو سين قادر ڪيا قرار.

هن قرآن ڪريم جي سورة جي هڪ آية جو پاڙو آهي، جنهن جو ترجمو آهي: "۽ سگهوئي تنهنجو پالڻهار توکي ايترو تہ ڏيندو جو تون خوش ٿيندين." مطلب تہ اي محبوب مدني صلي الله عليه وسلم، تنهنجي پالڻهار توکي راضي رکڻ جو اقرار ڪيو آهي. هن جي پنجينءَ سٽ ۾ فرمايل آهي تہ:

قادر پاڻ قسم ڪيا، خاڪ قدمن جا ڪلتار.

يعني ڪريم ڪارساز، توهان جي پيرن مبارڪن جي پٽيءَ ۽ مٽيءَ مبارڪ جا قسم کنيا آهن. ڇاڪاڻ تہ توهان جي پيرن مبارڪن هيٺان آيل مٽيءَ مبارڪ جو مٿانهون مان آهي. شاهہ عليه الرحمة جو اشارو، سورة البلد جي منڍ وارين آيتن ڏانهن آهي ۽ اها سورة مڪي ۾ لٿي آهي، جنهن جون آيتون هي آهن: "لا آقسم بهذا البلد ٥ و انت حل بهذا البلد ٥" "هن شهر مڪي جو قسم کڻان ٿو ۽ تون هن شهر ۾ رهندڙ آهين." يعني مڪي معظم جو قسم ان ڪري تہ کنيو ويو آهي جو، اتي بيت الله شريف، مقام ابراهيم (عليه السلام) آب زم زم، عرفات ۽ ٻيا مبارڪ مقامات آهن. قسم خاص انهيءَ لاءِ کنيو ويو آهي جو ان ڌرتيءَ مبارڪ تي اي نبي پاڪ! تون پنهنجا پارس پير مبارڪ ڌرين ٿو.

شامل ڪيل وائيءَ جي ڇهين مصرع ۾:

آهن ڪرم ڪريم جا، احمد سان اپار.

چيو ويو آهي. ان ۾ ڪريم، ڏنيءَ سڳوري جو صفاتي، سهڻن نالن مبارڪن مان هڪ نالو ڪم آندو ويو آهي. ساڳيءَ طرح حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم جن جي صفاتي نالن مبارڪن مان، احمد عليه الصلواة والسلام بہ هڪ نالو مبارڪ آهي.

هي ٺالو "سورة الصف" ۾ هن ريت آيل آهي: "ياتي من بعدي اسمه احمد." ان پوريءَ آية ڪريم جو مطلب هيءُ آهي ته: "۽ اهو وقت ياد ڪر، جڏهن عيسيٰ پٽ مريم عليهما السلام جي چيو ته، اي بني اسرائيلو! بيشڪ آءٌ اوهان ڏانهن، الله (تعاليٰ) جو رسول آهيان. جيڪو توريت منهنجي اڳيان آهي، تنهن جي تصديق ڪندڙ آهيان ۽ هڪ اهڙي رسول جي بشارت ڏيندڙ آهيان، جيڪو مون کان پوءِ ايندو، جنهن جو نالو احمد صلي الله عليه وسلم هوندو." شاهه سائينءَ جو مطلب هيءُ آهي ته اي احمد ڪريم صلي الله عليه وسلم، تو تي پنهنجي ڪريم جا گهڻا ۽ ڪثير ڪرم ۽ اپارا احسان آهن."

وائيءَ جي ستين بند ۾ آهي:

اَڪنڊيا جي ابر ڪي، سرها ٿيا سنگهار.

يعني جيڪي ابر ڪڪر ۽ سانوڻ جي مينهن جا اڪنڊيا معني سڪايل هئا، سي اڄ سنگهار، پلر جي پالوت ۽ واحد جي وسڪار سبب سرها ٿيا آهن. چاڪاڻ ته "رحمةللعالمين جي اچڻ ڪري، رحمان رب جي رحمت جا وڏڦڙا مينهن آيا آهن. وائيءَ جي اٺينءَ آخري مصرع ۾ فرمايل آهي ته:

موڪل ٿي مينهن کي، دوس ڏٺان دلدار.

يعني "مينهن کي حبيبن جي ڏٺان وسڻ جي موڪل ملي آهي." حاصل هيءُ ته سر سارنگ، سموروئي سچي سردار جي ساراهه ۾ چيل آهي. ٻجاڙيءَ ۾ وائيءَ ۾ آيل ڏکين اکرن جي معني لکي، مان پنهنجي هن تشريح جي پڄاڻي ڪريان ٿو.

مينگهه ملار = سانوڻ جي رت، جهڙ. موهيو = محو ڪري عاشق بڻايو. فيل = هاٿي. مُطلب = پاڻ سونهارن جو ڏاڏو حضرت عبدالمطلب. نراڙ = پيشاني مبارڪ. چاپڻ = چمڻ. چام = رحمةللعالمين جن. ڪاريو = ڪرايو. ستار = ڍڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏيکيندڙ، ڏٺي تعاليٰ جي صفاتي نالن مان هڪڙو نالو. ربڪ = تنهنجو پالڻهار. ڪلتار = خالق اڪبر جو نالو. قرار = عهد، اقرار، انجام، وچن ۽ وعدو. ابر = ڪڪر، جهڙ. سنگهار = قراڙ.

شال ڪريم ڪلتار، شاهه عبداللطيف رحمة الله عليه جن جي آيتن تي هلڻ جي توفيق عطا فرمائي- آمين!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

راڻو رات نہ آيو.....

سيدنا، شاهہ عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه جن جو سمورو ڪلام قرآني قصن، تفسير، احاديث پاڪ جي ترجمي ۽ تشريح ۾ چيل آهي: ”جي تو بيت ڀانئيا، سي آيتون آهين“ جي تائيد ۾ لطيف گهوٽ جي وقت جي عظيم شاعر برک عالم شهيد مخدوم عبدالرحيم گروهڙي عليه رحمة جن جو فرمان آهي:

”آهي عبداللطيف تـي، رضامندو رحمان،
جوڙي جنهن قرآن، سنڌيءَ ۾ صحيح ڪيو.“

انهيءَ سلسلي ۾ آءٌ سر مومل راڻي مان هڪ بيت پيش ڪرڻ جي سعادت حاصل ڪريان ٿو. اهو بيت اجهو هيءُ آهي:

ڪتين ڪر موڙيا، نيڙو اڀا نئي،
راڻو رات نہ آئيو، ويل نري ويئي،
ڪوءِ ساڪائي راتڙي، جا ڀرينءَ ريءَ پيئي،
سونکي ڏنءَ ڏيئي، وڃي ڍوليو ڏيٺ قراريو.

بيان ڪيل بيت ۾ ”راڻي“ مان مراد، سيدالمرسلين محمد مصطفي جن جي ذات بابرڪات آهي ۽ ”مومل“ مان مراد آهي محبوب ڪريم جا مڙئي مشتاق ۽ خاص طور تي سنڌن هڪ اهليہ اُم المؤمنين سيده عائشه رضي الله تعالي عنها جن. جيئن هڪ روايت ۾ آهي. هڪ رات جو واقعو ڪتابن ۾ هن ريت بيان ڪيل آهي تہ: سياري جي رت انتهائي عروج تي آهي. مديني مبارڪ جي وٿن تي ماڪ، موتي هاري رهي آهي. پاڻ سونهارا صلي الله عليه وسلم جن سانجهيءَ جي نماز پڙهائي مسجد نبويءَ ۾ صحابن سونهارن جي سٿ ۾، چوڏهينءَ رات جي چنڊ کان وڌيڪ

چمڪي رهيا آهن. ايتري ۾ سمهڻي ٻانگ جو وقت ٿي ويو جا سيدنا بلال رضي الله عنه ڏني. ان کان پوءِ رهيل جماعت به اچي وئي. پاڻ جڏهن نماز کان واندا ٿيا ته پنهنجي گهر مبارڪ ڏانهن وڃڻ جو ارادو ڪيائون. هوڏانهن سندن بيبيءَ سڳوريءَ آم المؤمنين سيده عائشه رضي الله تعالي عنها جن کي سندن اچڻ جو ڏاڍو اوسيئڙو هئو: ڇاڪاڻ ته اڄ رات رحمة للعالمين جن سندن گهر مبارڪ ۾ اچڻ وارا آهن. بهرحال! پاڻ سونهارا جڏهن سومهڻي نماز پڙهي مسجد شريف کان حويليءَ ڏانهن اچي رهيا هئا ته هڪ جهوپڙيءَ مان هڪ عورت جي دور ڪرڻ جو آواز سندن ڪنن مبارڪن تائين پهتو، جا قرآن مجيد پڙهي رهي هئي. هوءَ نيڪ عورت سڄي رات قرآن شريف پڙهڻ ۾ رڌل رهي ۽ محبت سان تلاوت ڪري رهي هئي. پاڻ به پريت سان ٻڌي پڏائون. رات گهڻي گذري چڪي هئي: ان ڪري بيبي سائڻ کي سندن اچڻ جو تمام گهڻو انتظار هو. ايتريقدر جو حضرت بلال رضي الله عنه جي باک ڦٽيءَ وريءَ ٻانگ تائين پنهنجو ڏيئو ٻاريندي رهي.

”ڏيئا تيل قليل جا، ٻاريم تائين ٻانگ.“

انهيءَ وچ ۾ بيبي سڳوريءَ پنهنجي گهوٽ جي اوسيڙي ۾ اُڪنڊ ۾ گهر مبارڪ جي اڱڻ ۾ جان تارن ڀريءَ رات ڏانهن نيڻ ڪٽي نهاريو ته رات گهڻي گذري چڪي هئي. ڇاڪاڻ ته ڪتيون لهڻ لاءِ ڪر موڙي چڪيون هيون ۽ ڏيڙو به ان ڪتين جي جهڳٽي پنيان لهڻ جا سانباها ڪن پيا: جيڪي اچا پينا آهن. هاءِ الا! ڪيتري نه رات گذري چڪي آهي! منهنجي روح جو راڻو ”رحمة للعالمين“ اچا ڪونه آيو. اها رات ٿي گهوري جا پنهنجي پرينءَ ريءَ گذري. انهيءَ حقيقت جو نقشو لطيف سائينءَ نهايت نرالي نموني ۾ هيئن چٽيو آهي:

ڪتين ڪر موڙيا، نيڙو ايا نيئي
راتو رات نہ آيو، ويل ٺري ويئي،
ڪوهہ ساڪاٽي راتڙي، جا پرينءَ ريءَ پيئي،
مون کي ڏنہ ڏيئي، وڃي ڍوليو ڍٽ قراريو.

بهرحال! پاڻ سونهارا جڏهن فجر جي نماز کان واندا ٿيا تہ پنهنجي گهر مبارڪ ۾ آيا ۽ بيبيءَ سائڻ سندن آڌرڀاءُ ۽ آجيان ڪندي، نهايت ادب سان عرض ڪيو، يا رسول الله (صلي الله عليه وسلم)! توهان جي شان تان منهنجي ماءُ، منهنجو پيءُ، منهنجو روح ۽ منهنجو جسم صدقي، توهان سڄي رات ڪٿي هئا؟ سڄي رات توهان جي انتظار منهنجي اک ڪانہ لڳي آهي. تنهن تي پاڻ مرڪندي فرمايائون تہ ”اي مومنن جي ماءُ! آءٌ جيئن سمهڻي نماز پڙهي توهان ڏانهن اچي رهيو هئس تہ، هڪ جهوپڙيءَ ۾ هڪ پوڙهي عورت قرآن مجيد پڙهي رهي هئي. جا سڄي رات دور ڪندي رهي، تان جو حضرت بلال رضي الله عنه بانگ ڏني ۽ مان اها تلاوت ٻڌندو رهيس. مون اهو نہ چاهيو تہ قرآن مجيد جي تلاوت ٻڌڻ ترڪ ڪري، توهان وٽ اچان ها!

حاصل هيءُ آهي تہ پاڻ سونهارن ﷺ جن تي قرآن پاڪ لٿو آهي ۽ سندن آواز مبارڪ مٺڙو ۽ موهيندڙ هئو پر ان هوندي بہ پاڻ ٻين کان قرآن شريف جو پڙهڻ ٻڌندا هئا. سندن هڪ حديث مبارڪ جو ڀاڱو هن ريت آهي:

”اني اشتهي ان اسمعہ من غيريo“

”منهنجي خواهش آهي تہ آءٌ ٻين کان قرآن ٻڌان“ (بخاري شريف)

هونئن بہ جنهن ڳوٺ، واهڻ، مسجد، شهر يا جتي بہ قرآن شريف پڙهيو ويندو آهي، اتي ۽ ان جي آس پاس، رب رحيم

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي رحمت جا ڪڪر وسندا آهن ۽ قرآن شريف جو ٻڌڻ لازمي ۽ ضروري آهي. جيئن قرآن مجيد ۾ آهي:

”واذا قريءَ القران فاستمعوا له‘ وانصتوا لعلڪم ترحمون o“

ترجمو: ”۽ جڏهن قرآن پڙهيو وڃي (تہ) اهو ڪن ڏئي ٻڌو ۽ چپ رهو. تان تہ اوهان تي رحم ڪيو وڃي.“

بيان ڪيل آيت مبارڪ مان روشن ٿيو تہ، جڏهن قرآن شريف جي تلاوت ٿئجي، تہ اها دل جي ڌيان سان ماٺ ڪري ٻڌڻ گهرجي!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تنهن سورهيه کي شاباس

ڏاڙهي رت رتياس، ڏند ته ڏاڙهونءَ گل جيئن،
چوڏهينءَ ماه چنڊ جيئن، پٽ ۾ پاڳو پئي رياس،
سيڙي ۾ محمد (صلي الله عليه وسلم) جي، مر مرکي ماس،
تنهن سورهيه کي شاباس، جو مٽي پٽ پرزا ٿئي.

منهنجي هن مقالي جو عنوان، "تنهن سورهيه کي شاباس" آهي ۽ هيءُ مقالو انهيءَ سلسلي جي هڪ ڪڙي آهي جيڪو سلسلو ١٩٦٦ع کان لاڳيتن سرن تي سلسليوار جاري ڪيل آهي. جيئن ته گذريل سال سر سورٺ تي مقالا لکيا ويا هئا. انهيءَ سلسلي ۽ اصول مطابق، مون هيءُ مقالو سر ڪيڏاري تي لکيو آهي.

دنيا جي عظيم روحاني شاعر اڄادار لطيف عليه الرحمة جي رسالي مبارڪ ۾، سر ڪيڏارو هڪ اهم ۽ پرسوز سر آهي. جنهن ۾ مولاءِ ڪائنات، علي المرتضيٰ، شير خدا، حيدر ڪرار، ڪرم الله تعاليٰ وجهه' جي پٽڙن خصوصاً عالي مقام سيدنا حسين عليه السلام جن جو ڪرب و بلا جي سرزمين تي، باطل سان مقابلو ڪرڻ، صبر ۽ رضا، قربانين ۽ ڪشالن، جرئت ۽ جونجهاريت، استقامت ۽ استقلال، همت ۽ مردانگي ۽ سندس پٽ مٽي پرزا تي ميدان ماڻهائپ جو اڏڙو ته نرمل نظارو نروار ڪيو آهي، جنهن کي پڙهندڙن، توڙي ٻڌندڙن جي نيڻن مان بي اختيار ڳوڙها ڳڙي هان ٿا. بيان ڪيل سر "ڪيڏاري" ۾، معرڪي ڪربلا ۽ شهادت جي سختيءَ کي، معبودي ملار، نينهن جو نظارو، رباني رمز ۽ اونهي ڳالهه اسرار جي جاٽايو ويو آهي:

دوست ڪھائـــي دادلا، محب مـــارائـــي،
خـاص خـلـيـلـن ڪـــي، سختيـون سھائـــي،
”الله الصمد“ بي نـياز سا ڪري جا چاھي،
انھيءَ منجھه آھي، ڪا اونھي ڳالھه اسرار جي.

واقعي انھيءَ رمز ربانيءَ ۾ ڪا اونھي ڳالھه اسرار جي آھي ۽ سنڌن شھادت جي سختي، نسورو نينھن جو ناز آھي. جنھن ڪي رند ٿي پوريءَ ريت پرکي ۽ پروڙي سگھن ٿا:

سختي شھادت جي، نسورو ئـي ناز،
رند پروڙين راز، قضيو ڪربلا جو.

قضيو ڪربلا جـو، احڪم الحاڪمين جي امـر موجب ھو، جنھن جي سلسلي ۾، امامن سڳورن سان ”قالوا بلي“ جي قول، واحد سان وچـن وقت ئي ڪسڻ جو قـرار ڪـيو ويو ھو:

سختي شھادت جـــي، مـڙوئـي مـــلار،
ذرو ناھي يزيد ڪـي، اي عشق جو آثار،
ڪسڻ جـــو قـرار، اصل امـامـن سين.

انھيءَ ازلي ”ڪسڻ جي قرار ئي“ امامن سڳورن ڪي، ڪرب و بلا جي سر زمين تي، مھمان ۽ مسافر ڪري آنـدو، جن، امتحان ۽ پرک جي پـڙ ۾ اچي، پنھنجا خيما ڪوڙيا ۽ باطل جي فوج سان جونجھاريت سان جنبي جھيڙو جوڙيائون ۽ ترارين جو تاءُ ڏسي، منھن نـہ موڙيائـون، بلڪ ”جيئن جيئن لڳن تير، تيئن تيئن وڌي اڳتي“ موجب اڳتي وڌي ويـرين جي مٿان واھ! جو وار ڪيائون:

ڪربلا جي پڙ ۾، خيما ڪوڙيـائـون،
جھيڙو يزيد ساڻھون، جنبي جوڙيائون،
منھن نہ موڙيائون، پسي تاءُ ترار جو.

حقيقت ۾ رحمة للعالمين صلي الله عليه وسلم جن جي گلشن جا گل ترارين جي تاءَ کان ڪٽان ٽا منهن مبارڪ موڙين. هو ته ڪاري ڪڪر هيٺ پنهنجن پورن پساهن تائين يزيدي لشڪر سان جهونجهاريت سان جهيڙيندا رهيا.

ڪاري ڪڪر هيٺ، سون جهيڙيندي چڙيا،
ڪارا ڪند هٽن ۾، اڙل وڇيرا هيٺ،
تي تنهين سين ڏيٺ، مونڻ جن مهٽو.

بهرحال سيدنا حسين عليه السلام جن جا پٽ ۽ پائٽيا، پائر ۽ پاٽيجا، اصحاب ۽ احباب، واري واري سان شهادت جو جام نوش فرمائيندي، پنهنجي واحد سان وصالي ٿي، هميشه جي حياتي حاصل ڪندا رهيا.

گهوڙن ۽ گهوٽن، جيٺ تورا ڏينهڙا،
ڪڏهن منجهه ڪوٽن، ڪڏهن واهي رڻ جا.

پڇاڙيءَ ۾ پاڻ اڪيلي سر، باطل تي همت سان حملو ڪندا رهيا ۽ تمام گهڻو گهائجي پيا.

جيڙي جنهن جوان جي، لڳا نو سو گهاءَ.
ڇٽي پاسي ڇوٽ، ويرين تير وسائيا،
وڏندو وڃي اڳتي، عاشق هي اڻ موت،
گهايل گهڻو گهوٽ، قمر ڪنڪ وچ ۾.

پاڻ ڪوفين جي ڪنڪ ۾، نهايت گهڻو گهائجي پيا هئا. سندن سورا انگ مبارڪ سندن لهو سان لال ٽيل هئا ۽ ڏاڙهي مبارڪ رت سان رڱجي ريٽو ٿي پئي هئي.

ڏاڙهي رت رتياس، ڏند ته موتيءَ ڳتيا،
چوڏهينءَ ماه چنڊ جيئن، پرڙ ۾ پيشانياس،

الله نورالسموات والارض، جلوه زمينياس،
سيماهم في وجوههم، منهن ۾ منڻ ڳتياس،
ڪڪرا ڪربلا جا، مادر ٿي ميڙياس،
ڦڏن تان رت ڦڙا، عليءَ ٿي آ ڏهياس،
مڙئي معاف ڪياس، خالق بدلي خون جي.

نيت ٻڌڻ بعد پنهنجي پالڻهار ۽ اپائڻهار، بي نياز رب جي اڳيان، پنهنجو آخري سجدو ڪري، سندس معراج ماڻڻ ۾ مستغرق هئا ته، سندن سر مبارڪ ڌڙ کان ڌار ٿي نيئهن جي نيزي جي نوڪ تي، قرآن مجيد جي بلند ۽ مٺڙي آواز ۾ تلاوت ڪرڻ لڳو، تنهن سورهيه کي شاباس! جو مٿي ٻڙ پرزا ٿئي.

ثابت مٿان سچ، رهيو رهبر دين جو،
سجدي ۾ سبحان سين، ڳالهيون ڪيون ڳجهه،
قاتل ڪيو ڪچ، جو وڍئين سر سچار جو.
(قمر لاڪو)

ڪرب و بلا ۾ ڪاش! شهزادا شهيد ٿيا،
ريءَ غسلئين، ريءَ ڪفنئين، هيڙا دلبر حاش!
لهوءَ وهنتل لاش! رکيا آهن ريت تي.
(قمر لاڪو)

اهڙي مور نه شام، جهڙي شام غريبئين،
ريءَ ورين، ري گهرين، آريائيون عظام،
صلواتون ۽ سلام، "قمر" قيديائين تي.
(قمر لاڪو)

خضرت شاهه حسين کي، حورون پاتا هار،
شوقئون شهيدن لئي، هنڌ وڇايائون وار،
سڀ ساڻجهي مٿياڌار، ثابت رهيا سچ تي.
(قمر لاڪو)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بهرحال شاهہ جي رسالي ۾، سر ڪيڏارو، درد ڀريو ۽ دلين جي دليرانہ داستان تي مشتمل آهي، جنهن مان پڌرو ٿئي ٿو تہ جونجهاريت ڪانسواءِ جس نہ ملندي، قرباني ڪانسواءِ قرب نہ ملندو، ڪشالن ڪانسواءِ ڪمال حاصل نہ ٿيندو، سر ڏيڻ ڪانسواءِ سوڀ نہ سرندي، باطل ۽ ڪوڙ سان ٽڪر ۽ مقابلي ڪرڻ ڪانسواءِ انسانيت جو عروج ۽ ماٿهين جو معراج ماڻڻ محال آهي. شال! خداءِ ذوالجلال والاڪرام، سيدالمرسلين ﷺ جن جي صدقي، عالي مقام، سيدنا حسين رضي الله عنه جن جي سيرت مبارڪ تي هلڻ جي توفيق عطا فرمائي ۽ سچ تان صدقي ٿيڻ جي سگهہ ڏئي- آمين!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏک سکن جي سونهن

سنڌ جي سدا حيات شاعر، دنيا جي مٿاهين ۽ محبوب مفڪر ۽ مدبر لڄادار لطيف رحمةالله تعاليٰ عليه جن جو روحاني رنگ ۾ رڱيل رسالي شريف جي سر حسينيءَ ۾ ڏيرن ۽ ڏاگهن، ڪيچن ۽ ڪرهن، ساٿين ۽ سرواڻن، گونڻرن ۽ گسن، ڏکن ۽ ڏاڪڙن، رڃن ۽ روهن، هاڙي ۽ هوتن، برن ۽ بلوچن، ڇپر ۽ ڇپن، لکن ۽ لاهين، پنهور ۽ ڪيچ جو اهڙو ته نقشو چٽيل آهي جنهن جو مثال ملڻ محال آهي. بيان ڪيل سر ۾ پنهنجي گهوٽ جن سسئيءَ جي سورن ۽ صداقت، جهد ۽ جفا جو جميل بيان ڪيو آهي. سنڌس ڀلارن ٻيتن مان معلوم ٿئي ٿو ته سسئي پنهنجي سيج تي سجاڳ ٿيندي ئي پنهل پنهل پڪارڻ ۽ پاڻ کي اڪيلي ڏسي درد منجهان دانهون ڪري، ڳلن تان ڳوڙها اگهندي، اجهو هيئن چوي ٿي:

ماءُ وهاڻــو وار، ڪڻ پٿراٽي پانهنجي،
جيڪو ڏٺي ڏيج ۾، ســو سيڙٺي سـار،
وڃان تـي وڪار، ڏنم پير پنهونءَ جو.

يعني اي منهنجي منڙي امڙ! هن سيج پلنگ جي سک سبب مون کي ننڊ جي ننڊ اهڙو ته نهوڙي نيو جو مون کان پنهنجو ور وڇڙي ويو. انهيءَ ڪري هاٿي راتيان ڏينهن روهه ۽ رڃ ۾ پنهنجي ور جي وصال لاءِ وکون وڌائيندس. ٻهڙن ۾ پنهنجا پير پٿون ڪري روهن کي پنهنجي رت سان رڱيندي رهنديس. "ڪنل کي قلب ۾ قرب جو ڪاڙهو، هوتن لاءِ هاڙهو رجائينديس رت سين." پٺ ڏٺيءَ ڀلاري انهيءَ سلسلي ۾ وڌيڪ هيئن فرمايو آهي:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇپون ڇپر ڪٽ، پهڻ پڙاڻيون پانڻيان،
جتي رهان راتڙي، تتي مرون مون وٽ.

سسئيءَ جي ڏونگرن ڏورڻ ۽ پهاڙن جي پنڌ ڪرڻ جي پوري تياري ڏسي ڪيس سنڌس جيجل ماءُ، انهيءَ ڪري جو ڪانئي پنڌ ڪان جهلڻ لڳي، جنهن جو جواب شاهه صاحب هن ريت ڏنو آهي:

جيجل جهل م پاءِ، هنيون هوت هٽي ويو.

وڌيڪ فرمايل آهي ته:

لڳيم پاڻ پروچ جو، اسڙ پل م مون،
سپ رڱينديس رت سين، ڪيچان اوري پون،
مادر متان مون، ڪانگ لمندا ڪڍهن.

سنسار جي سرتاج هيئن به فرمايو آهي ته:

ڪيئن اڙايئي پاند، پلؤ پرديسين سان،
متيون موڙهئي سسئي، ڪيئي ڪوهيارو ڪانڌ،
رلي پانئي راند، پانهڻ عشق پروچ جو.

لطيف سائين هن سر حسينيءَ ۾ سسئيءَ جي واتان سنڌس اڳ ڪي پنهنجو اٽل ارادو پڌائيندي فرمائي ٿو:

پنيوران پهر ٿي، اڄ مون آماڻ،
مچڻ ڪا رهاڻ، مون تو موني مس ٿئي.

حاصل هيءُ آهي ته پٽ ڌڻيءَ جي بيان ڪيل سر ۾ سورن ڪي سرس ساراهيو ويو آهي. پهاڙن جي پنڌ ڪي پرک، ڏکن کي ذات، سکن جي سونهن ۽ سورن ڪي ساٿ ڌڻيءَ جي سوکڙي سڏيو ويو آهي. ٻنائي گهوٽ جي بيتن جو خلاصو مفهوم هيءُ آهي ته: ووڙڻ ڪانسواءِ وصال نه ٿيندو، ڪشالن ڪانسواءِ ڪمال نه ٿيندو، سجاڳيءَ ڪانسواءِ سهاڳ نه ٿيندو،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهد ڪانسواءِ جس نہ ملندي، محنت ڪانسواءِ مراد نہ ملندي، سر ڏيڻ ڪانسواءِ سوپ نہ ٿيندي، قربانيءَ ڪانسواءِ قرب نہ ملندو، جفا ڪانسواءِ جانب نہ ملندو ۽ ڏکن ڪانسواءِ سک نہ ملندو، چاڪاڻ تہ:

ڏک سکن جي سونهن، گهوريا سک ڏکن ريءَ،
تو جنهين جي ورونهن، سڄڻ آيو ماڳرين.

شاهہ عبداللطيف عليہ الرحمة جن سورن کي ازل جي سوکڙي سڏيو آهي.

سرجي تان سور، سامائيءَ تان سک ويا،
اهي هئي پور، نماڻيءَ نصيب ٿيا.

هن سر ۾ سورن جي ساراهہ ۾ ڪجھ بيت هن ريت آهن ملاحظہ فرمائيندا:

سسئيءَ کي سيد چئي، سورن جو سمر،
ڪنل رکيو ڪر، ويچارئي وڻڪار تي.
سو سکن ڏيئي، ورهہ وهايم هيڪڙو،
مون کي تنهن نيئي، پير ڏيکاريو پرينءَ جو.
ڏيکاريس ڏکن، گوندر گس پرينءَ جو،
سونهائي سورن، ڪئي هيڪاندي هوت سين.
سورن سانڍياس، پورن پالي آهيان،
سکن جي سيد چئي، پکي نہ پياس،
جيڪس آءٌ هياس، گري گوندر ول جي.
سور م وچيجاهہ، سڄڻ جيئن سانگ ويا،
پرينءَ پڄاڻاءِ، آءٌ اوهان سان اوريان.

جي سرتاج سچ فرمايو آهي تہ "ڏک سکن جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سونهن" سچن سالڪن جو سينگار آهن ۽ انسان ذات جو اوجر
آهن. ان سلسلي ۾ ڏکن کانسواءِ انسان، انسان ٿي ڪونه آهي.

درين دنيا ڪسے بےغم نہ باشد،
اگر باشد بني آدم نہ باشد.

يعني دنيا ۾ ڪوبہ ماڻهو بنا غم جي ۽ بنا گهٽيءَ جي نہ هوندو ۽ جيڪڏهن هوندو تہ آدم عليه‌السلام جو اولاد ٿي نہ هوندو. قرآن ڪريم ۾ ڏکن کي پرک ۽ سورن کي سوپ سڏيو ويو آهي. ازانسواءِ رب رحيم جي رحمت ۽ رضامنديءَ جو سبب آهي، جهڙي ريت سورة البقره ۾ ارشاد آهي تہ، "وانبلونڪم" جيڪڏهن غور سان ڏٺو وڃي تہ شهيدن جي سرتاج عالي مقام سيدنا حسين رضي‌الله عنه جن جي ڪرب و بلا جي ميدان ڪارزار ۾ قربانيءَ ۽ ڪشالا جونجهاريت ۽ جرائت، همت، مردانگي ۽ استقامت بيان ڪيل آيتن جو جيئرو جاڳندو تفسير آهي. ساڳئي سر ۾ اهڙو تہ عشق جو اظهار ۽ ڪربلا جي دردناڪ داستان جو بيان ڪيل آهي، جو جنهن جي ٻڌڻ ۽ پڙهڻ سان نہ رڳو جگر ڪانڊارجن ٿا، بلڪ اکين مان بي اختيار ڳوڙها ڳڙن ٿا:

حسيني حسين لاءِ، پيٽي پساڻ ڇڏي،
تهان پوءِ پئي، خبر سڄيءَ خلق کي.

حقيقت ۾ سور انسان ذات جي زندگي آهن. ٻار ڇڄڻ وقت جيڪڏهن ماءُ کي سور نہ ٿين تہ هوند، هوءَ پاڻ ۽ سندس ٻار مري وڃن. پڌرو ٿيو تہ ڏک ۽ ڏاکڙا، سور ۽ سختيون، انسان ذات جو اوجر ۽ زندگي آهن. پڇاڙيءَ ۾ هن سر حسينيءَ ۾ خاتم‌الانبياء سيدنا محمد ﷺ جن جي ثنا ۽ ساراه ۾ چيل بيت هن مضمون ۾ شامل ڪري، مان هن مضمون کي پورو ڪريان ٿو:

ڀليو سڀ ڀنڀور، جو ڀنڀيءَ هوت نہ هليو
شهر سڄاتو ڪين ڪي، آرياڻيءَ اتـور،
ماڻيو تنهين مـور، ڏٺيو جنهين دل سين.

دنيا جي عظيم روحاني شاعر مدينہ جي گهوٽ جي
محبت ۾ هيئن چيو آهي:

سسئيءَ جي سريءَ سان، ڪيچ ڏٺي ڪانڌي،
پسڻ ڪارڻ پرينءَ جي، مـنـڌ هٿي مانـدي،
لڪن تـان لطيف چئـي، آرياڻـيءَ آنـدي،
پنـهونءَ پـيـرانـدي، نماڻيءَ نصيب ٿئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

توڪي گهوٽ گهرائيو

"محلي آيو مڱڻو، ساز ڪٽي سرندو،
سير جي صدا سُر ۾، گهور هڻي ٺهرندو،
مٿي ريءَ ملوڪ جي، چارڻ نہ چرندو،
جهونا ڳڙهہ جهرندو، پوندي جهانءِ جهروڪ ۾."

سنسار جي سرتاج، ڀٽائي گهوٽ عليه الرحمة جن جا سمورا سر سهڻا ۽ اماهہ آهن، جن مان آءٌ رڳو مقرر ڪيل سر سورٺ جي تشريح ۾ هن آتڻ ۾ ويهي رنڊا روڙيان ٿو. بهرحال سورٺ جي هرهڪ سٽ سهڻي ۽ پرسوز آهي، جنهن جو آغاز لڄادار لطيف سائينءَ پنهنجي پالڻهار ۽ اپائڻهار جي نرالي نالي مبارڪ سان ڪيو آهي، ملاحظہ فرمائيندا:

الله! جي آس ڪري، هليو هٿائين،
چارڻ ڇڏا چنگ ڪي، جهوڙا ۽ جهائين،
ڏولي راءِ ڏياچ جي، ڏوران ڏٺائين،
سڀاجها سائين!، راءُ ريجهائين راڳ سين.

بيان ڪيل بيت ۾ الله (تعاليٰ) واحد! ۽ سڀاجها سائين! ذاتِ تعاليٰ جا ٽي نالا شامل ڪيل آهن. سڀاجهي سائينءَ جا سمورا نالا ڀلارا ۽ برڪت وارا آهن، اِجن ڪي قرآن مجيد ۾ "اسماءُ الحسنيٰ" سهڻا نالا سڏيو ويو آهي. رسول الله ﷺ جن جو ارشاد مبارڪ آهي تہ "من احصاها دخل الجنة" ترجمو: "جيڪو انهن (رب جي نالن) کي ياد ڪندو، اهو جنت ۾ داخل ٿيندو." رب رحيم جا سمورا نالا صفاتي آهن، رڳو هڪڙو "الله" ذاتي آهي. هن سر سورٺ ۾ لاکيڻي لطيف جن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهو ذاتي نالو مبارڪ ”الله“ پنج ڀيرا، پنجن بيتن ۾ ريت شامل ڪيو آهي:

١- ”الله! جي آس ڪري، هليو ھٿائين.“
٢- ”الله! جي آس ڪري، چارڻ چوريو چنگ.“
٣- ”الله! جي آس ڪري، آيس آڳاهون.“
٤- ”الله! جي آس ڪري، هلي آيس هير.“
٥- ”الله! جي آس ڪري، ٻيجل ڪئي ٻاڪار.“

حقيقت ۾ سر سورٺ ۾ توحيد و رسالت جي تنوار آهي، جنهن جي هرهڪ بيت ۾ روحاني راز ميثاق جي ڏينهن جي مام، ”الست بربکم“ وارو الستي عشق جو آواز ۽ اسرار ۽ ”ارجعي الي ربک“ سوت پنهنجي پالڻهار ڏانهن، جو ساهه سيبائيندڙ سڏ موجود آهي.

پٽ ڏٺيءَ رڳو تفصيل طور تي راءِ ڏياچ، ٻيجل، سورٺ، ڪنگهار ۽ انيراءِ جو تذڪرو ڪيو آهي. ان سلسلي ۾ شاهه سائينءَ جن هڪڙي ئي ”ٻيجل“ کي مختلف نالن سان سورٺ ۾ بيان ڪيو آهي. اهي نالا اجهو هيٺ آهن: جاجڪ، چارڻ، ٻيجل، ٻان، منگتو، مڱڻو ميراثي، مڱڻهار، عطائي، ربابيو ۽ راڳائي وغيره، ڏهن ٻارنهن نالن سان ياد ڪيو آهي. آءٌ يقين سان دعوائي ڪريان ٿو ته اها شاعر جي وڏي خوبي آهي جا انتهائي عروج حاصل ڪري چڪي آهي. اهڙي شاعرائي خوبي دنيا جي ڪنهن به شاعر جي شاعريءَ ۾ نه رڳو محال آهي، پر ناممڪن آهي. ساڳيءَ ريت سنڌس ساز جا به سرس نالا شامل ڪيل آهن. جهڙوڪ چنگ، سرندو، ڪينرو، تند، تنبير، تار ۽ تندون وغيره.

هڪ لحاظ سان، ٻيجل جو صندوق ۾ وجهي، ڪيس درياءَ جي لهرن جي حوالي ڪري ڇڏڻ سيدنا موسي ڪليم الله عليه السلام جن جي هڪ واقعي سان ملي جلي ٿو. جهڙيءَ

ريت راهه ڏباج جي پٽ کي جڏهن سندس پٽ پيجل ڄائو هئو، تڏهن ان، هن ڏپ کان ته متان درويش جي چوڻ مطابق سندس پٽ راءِ ڏياچ جو سر وٺي، ان کري مائيءَ پنهنجي ٻاول معصوم کي صندوق ۾ وجهي رات جو درياءَ جي حوالي کري ڇڏيو. هيءَ صندوق لڙهندي وڃي راجا انيراءِ جي ملڪ ۾ نڪتي ۽ اتي هڪ چارڻ ۽ سندس زال کي هٿ آئي، جن ٻار کي کڻي، سندس نالو پيجل رکي، کيس پالڻ لڳا، ڇاڪاڻ ته کين اولاد کونه هئو.

اهڙيءَ ريت حضرت سيدنا موسيٰ عليه السلام جن جي ڄمڻ کان اڳم نجومين فرعون کي سڌ ڏني هئي ته هڪ ٻار يعني موسيٰ (عليه السلام) پيدا ٿيندو، جيڪو توکي ۽ تنهنجي پوري بادشاهيءَ کي ختم کري ڇڏيندو. انهيءَ ڏپ کان فرعون، بني اسرائيل قوم جا هزارين پٽ کهائي ڇڏيا هئا. حاصل هيءَ آهي ته نيٺ اهو ٻار موسيٰ عليه السلام پيدا ٿيو، جنهن جي کسڻ جو ڏپ سندس ماءُ کي ٿيو. ان وقت خدائي ذوالجلال والاکرام جو کيس حڪم هن ريت ٿيو هو:

”و اوحينا اليٰ آم موسيٰ ارضعيه فاذا خفت عليه فالقيه في اليم ولا تخافي ولا تحزني انا رآدوه اليک و جاعلو من المرسلين“ ترجمو: ”۽ اسان وحي کيو موسيٰ (عليه السلام) جي ماءُ ڏانهن ته ان کي ٿڃ پيارينديرهج. پوءِ جنهن وقت توکي سندس قتل جو ڏپ ٿئي ته کيس درياءَ ۾ اڇلي وجهه ۽ نکي ڏپ کر ۽ نکي غمگين ٿج. اسان کيس تو ڏانهن موٽائيندا سون ۽ کيس رسولن مان کرڻ وارا آهيون.“

بهرحال احڪم الحاڪمين جي حڪم مطابق بيبيءَ سائڻ پنهنجي سڪيلڌي پٽ کي سينگاري، هڪ صندوق ۾ وجهي رات جو کيس نيل درياءَ جي حوالي کري ڇڏيو. هيءَ صندوق

لڙهندي ۽ لهرن سان لڏندي لمندي وڃي مصر جي بادشاهه فرعون جي ماڙيءَ پرسان نڪتي ۽ اتي سندس حڪم سان سندس درٻاري ڪيدي وٺس ڪٺي آيا. اتي فرعون کي شڪ پيو هو ته شايد هي اهو ئي ٻار آهي، پر پنهنجي گهر واري بي بي آسيه سڳوريءَ رضي الله عنها جي چوڻ تي سندس قتل کان باز آيو ۽ کيس پنهنجو پٽ ڪري پالڻ لڳو، ڇاڪاڻ ته هو بي اولاد هئو. هي الله پاڪ جي ڪامل قدرت جو ڪرشمو هو جو دشمن جي هٿان سندن محلات ۾ حضرت موسيٰ عليه السلام جي پالنا ۽ پرورش جو انتظام ڪري رهيو هو ۽ سندس دشمن شڪ پوڻ جي باوجود به بيوس ۽ لاچار رهيو ۽ ڪجهه نه ڪري سگهيو.

”سر ۾ ڪي هڪڙو، ساري هجنس لڪ،
جي سائينءَ جي اٽس رڪ، ته سرهو گهمي سر ۾.“

مطلب ته نيث موسيٰ عليه السلام جن توحيد و رسالت جون تندون چوٽ چاڙهي، فرعون جي محلات پرسان ڪيس دين جي دعوت ڏني هئي.

”ماڙيءَ وٽ ملوڪ جي، چارڻ چوريو چنگ،
مرد پيا آت ماري، ريڏا پسي رنگ،
پيچل لڏو ڀنگ، راجا تي راضي ٿيو.“

هن سر سورٺ ۾ روحاني رازن سان هڪ روحاني راز جيڪو پڌرو ۽ نمايان نظر اچي ٿو، اهو آهي خاتم الانبياء سيدنا محمد مصطفيٰ ﷺ جن جو جسماني معراج مبارڪ؛ جنهن کي لطيف سائين نهايت سهڻي انداز ۽ بلند پرواز ۾ منظوم ڪيو آهي. هونئن به رسالي مبارڪ ۾ هرهنڌ ۽ هر سُر ۾ پاڻ سونهارن جي حيات بابرڪات جي ڪنهن نه ڪنهن پهلوءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي ثنا ۽ ساراهه ۽ اسوة حسنة جو سوجهرو جهان کي جوت جرڪو ڏئي رهيو آهي. بهرحال سر سورٺ جي معراج مبارڪ سان مناسبت ۽ مطابقت به گهري آهي. جهڙيءَ ريت سر سورٺ جي جهونگارڻ ۽ ڳائڻ جي موچاري ۽ موزون مهل رات جي پٺي پهر ۾ آهي: اهڙيءَ ريت محبوب مدنيءَ جن به رات جي پٺي پهر ۾ معراج ماڻيو آهي. هن وقت کي "ليل" (رات) ڪوٺيو ويو آهي، جنهن کي الله سبحانهٗ و تعاليٰ سورة بني اسرائيل ۾ هن ريت بيان فرمايو آهي:

"بسم الله الرحمٰن الرحيمo" "سبحٰن الذي آسريٰ بعبده، ليلاً من المسجد الحرام إلي المسجد الاقصي الذي بٰرڪنا حولهٗ لنريهٗ 'ايٰتنا ۚ انهٗ هو السميع البصيرٌo" ترجمو: "پاڪ آهي اهو رب، جنهن پنهنجي ٻانهي محمد ﷺ کي رات جي پيٽ ۾ مسجد الحرام يعني بيت الله کان مسجد الاقصيٰ تائين سير ڪرايو، جنهن کي چوڌاري اسان برڪت ڀريو بڻايو آهي. هي سير کيس انهيءَ لاءِ ڪرايوسون ته کيس پنهنجي قدرت جون ڪجهه نشانيون ڏيکاريون. بيشڪ اهو نهايت ٻڌندڙ ۽ نهايت ڏسندڙ آهي."

المختصر پاڻ براق تي سوار ٿي، جڏهن مسجد اقصيٰ ۾ پهتا ته اتي سمورن رسولن ۽ نبين عليهم السلام جن کي ڏٺائون، جيڪي ڌڻي تعاليٰ سندن ديدار ۽ آدرڀاءَ لاءِ مسجد ۾ گڏ ڪيا هئا ۽ هتي سمورن رسولن، نبين ۽ ملائڪن کي امام ٿي نماز پڙهيائون. هيستائين بيت الله شريف کان مسجد اقصيٰ تائين هيٺينءَ دنيا جو سير هو. اتان سيدنا جبريل عليه السلام جي هم رڪابيءَ ۾ سندن براق آسمان ڏانهن پرواز ڪيو. براق اک ڇنڀ ۾ پهرئين آسمان تي پهچي ويو. جنهن

جو ذڪر مسلم شريف ۽ مشڪواة شريف ۾ هن نموني ڪيو ويو آهي.

”قيل من هذا قال جبريل قيل و من معک قال محمد ﷺ.“ ترجمو: فرمايو ويو ڪير آهي؟ جواب ۾ فرمايو ويو: جبرئيل آهيان. فرمايو ويو پيو توسان ڪير آهي؟ فرمايائين (حضرت) محمد ﷺ.

هتي پڇڻ وارو آسماني ۽ درباني ملائڪ هو. انهيءَ حقيقت جو بيان ڀٽائي گهوٽ اجهو هيئن ڪيو آهي:

”درباني در ڪول، آءٌ پرديسي مڱڻو،
ٻيا گهرندا دول، آءٌ سوالي سِرَ جو“

حاصل هيءُ آهي تہ ستن آسمانن تائين ساڳيو سوال ۽ جواب ٿيندو رهيو. ڇاڪاڻ تہ اهو دروازو خاص محمد ﷺ جن لاءِ هو، جنهن مان ٻي ڪنهن کي گذرڻ جي اجازت ڪانہ هئي. ان کان پوءِ پاڻ ”سدرة المنتهيٰ“ ڏانهن تشريف فرما ٿيا. هي ملائڪن جي رهڻ جو ماڳ آهي. هتي جبرئيل عليه السلام ۽ براق رهجي ويا: ڇاڪاڻ تہ سندن منزل ۽ مقام صرف ايستائين هو.

مفسرن سڀني جي لکڻ موجب اڳي سندن سواريءَ جو انتظام ڪيو ويو: جنهن کي ”رف رف“ ڪوٺيو وڃي ٿو. ڀٽائي تعاليٰ جي ان ارشاد کي هن ريت بيان ڪيو ويو آهي:

”آءٌ مٿاهون مڱڻا، چڙهي ۾ چوڏول،
توکي گهوٽ گهرائيو، راڄا ۾ رتول،
پيجل! توسان ٻول، وهاڻيءَ وڃڻ جو.“

مطلب تہ خدائي ذوالجلال والاڪرام پنهنجي محبوب کي

هڪ سائي رنگ جي تخت "رف رف" نالي ۾ سوار ڪري پاڻ وٽ گهوٽ گهرائي پنهنجو ديدار ويجهڙائي ۽ وصال فرمايو، جنهن ۾ ڪابہ وٿي وسيلو ويڇو نہ هئو:

"ڏاتار ۽ مڱڻي، ڪونہ وسيلو وچ،
سائي تال تندن جي، سائي تندن چت،
هيتي جي هٿ، تہ ڳالهہ مڙئي هڪڙي."

ان سلسلي ۾ ٻيا انبياء ڪرام عليهم السلام بہ ڪيترا ئي آيا، پر ڪين اهڙو حضور حاصل ۽ مشاهدي ماڻڻ جو موقعو مهيا ڪونہ ٿي سگهيو. انهن ڳڙها ڀر پئي ڳايو. سنڌ جي سرتاج انهيءَ سبحاني سهاڳ ۽ معبودي مشاهدي ماڻڻ جو بيان هن ريت ڪيو آهي:

"ڪوڙين ڪيترا آئيا، سانجهي مشيادار،
جن ڳڙهان ڀر ڳائيو، سهجان سڀ جمار،
هن تبيري جي تند جي، ات ڀرين ڏئي پچار،
آءُ مشاهون مڱڻا، چڙهي در ڏئار،
توکي گهوٽ گهرائيو، خلوت لاءِ ڪنگهار،
التحيات لله والصلواة والطيبات، ايءَ ڪلي ڪيائين ڪيڪار،
السلام عليک ايها النبي و رحمة الله و برڪاته، ٻروڙج پچار،
مشئو ۾ سنسار، تہ ملڪ ڏنائين مڱڻين،

انهيءَ معبودي مشاهدي ماڻ مهل، پاڻ پنهنجي پالڻهار جي حضور ۾ پنهنجو عاجزانو نذرانو، سو ڪڙيءَ جي صورت ۾ قولي ۽ فعلي ۽ مالي عبادتون سڀ تو الله تعالي لاءِ خاص آهن، پيش ڪيو. جنهن جي موٽ ۾ بي نياز رب ڪين هيئن فرمايو: "السلام عليک" مطلب تہ "اي نبي توتي سلام ۽ الله (تعاليٰ) جي رحمت ۽ ان جون برڪتون." پاڻ اسونهارن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنهنجيءَ امت کي ياد ڪندي فرمايو ته: ”السلام علينا و علي عباد الله الصالحين“ انهيءَ مبارڪ قول پاڻ پنهنجي ڪريم ڪارساز جو قرب حاصل ڪيو هو.

”راجا ۽ راڻائي، هر دوئي هيڪ ٿيا.“

اتي پاڻ پنهنجي قادر قدير جو اهڙو ته قرب ۽ ويجهڙائي حاصل ڪئي جو جتي رڳو ٻن ڪمانن جي ٻن چيڙن جو، بلڪ ان کان به گهٽ مفاصلو وڃي رهيو هو. قرآن شريف ۾ آهي ته: ”فکان قاب قوسين او ادنيٰ“ يعني پوءِ هو ٻن ڪمانن جي فاصلي جيترو يا ان کان گهٽ.“ مطلب ته معبود پنهنجي محبوب کي ”انا مولاڪ و انت محبوبي- مان تنهنجو سائين آهيان ۽ تون منهنجو محبوب“ جي شرف سان مشرف فرمائيندي فرمايو ته:

”افديت ملڪي عليڪ يا محمد ﷺ“ معني ”اي محبوب هيءَ منهنجي بادشاهي توتان قربان آهي.“

جيئن ارشاد آهي ته:

”گهوريان لک لطيف چئي، تنهنجي قدمن تان قربان“

يا وري هيئن فرمائي ٿو ته:

”سڀ ۾ سنسار، تـه ملڪ ڏنائين“

وڏيڪ فرمود ٿئي ٿو ته:

”ماڙيءَ ۾ ملوڪ کي، سيباڻي سردار
جيڪي خلقيو خلقتهار سڀ مڙ ڏنائين مڱڻين“

انهن روحاني رازن کان سواءِ پيا به هن ساڳي ئي

سر ۾ سوين سوڪڙيون، هزارين هيرا، لکين لعل ۽ مزيد موتي ملي سگهن ٿا. نه رڳو ايترو، پر سر سورٺ ۾ ساڻيهه جي ساراهه ۽ ساک قديم سنڌ جي تاريخ ۽ جاگرافي ۾ُ جلوو ڪري رهي آهي، جنهن جو جرڪو ۽ چاڪو چوڏس چمڪندو رهندو.

معلوم ٿيو ته سڀاجهي سائينءَ سنڌ جي خوشبودار خمير مان سرويچ ۽ سورهيه، سخي ۽ ڏاتار اهڙا ته پيدا ڪيا آهن، جيڪي ساز سٽي، سائل ڪي پنهنجو سر مرڪندي ۽ کنڌ کلهن ڪان ڪوري ڏيڻ ۾ هبڪ محسوس ڪرڻ ڪندا آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهہ جي عالمي شاعري

لطيف عربي، فارسي، سنڌي، هندي، بلوچي، بروهي، سرائڪي، پنجابي ۽ اردوءَ جو شاعر آهي.

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه، الله تعاليٰ جو عابد، سبحان جو ساجد، رحمة للعالمين ﷺ جن جو سچو عاشق، توحيد ۽ رسالت جي شمع جو پتنگ، دنيا جو دوست ۽ دلدار، عالم جو عارف ۽ اڳواڻ، سنڌ جو سرتاج ۽ سرواڻ، سنسار جو سالڪ ۽ سردار ۽ ڪشورِ شاعريءَ جو شهنشاهہ ۽ سلطان آهي. ڪيس پنهنجي خلقهار ۽ پالڻهار، وهبي ۽ لدني علم عطا فرمايا هئا. اهو ئي سبب آهي جو پاڻ عربي، فارسي، سنڌي، هندي، بلوچي، بروهي، سرائڪي، پنجابي ۽ اردو وغيره جو نہ رڳو عالم هو، پر ان سان گڏوگڏ پاڻ مٿين ٻولين ۾ شاعري پڻ ڪئي اٿن. سڀني شاعرن جون شاعراڻيون خوبيون هڪ جاءِ، لاڪيڻي لطيف جن جي شاعريءَ ۾ جمع آهن. پر جيڪي هن همہ صفت شاعر جي شاعريءَ ۾ خصوصيتون آهن، اهي ٻئي ڪنهن شاعر جي شاعريءَ ۾ ملڻ محال آهن.

انهيءَ سلسلي ۾ مان سڀ کان پهريائين سندس عربي ٻوليءَ ۾ ڪيل شاعريءَ تي مختصر سنئون لکان ٿو. تعميري ۽ روحاني رنگ ۾ رڱيل رسالي جي سر ڪلياڻ جو مطالعو ڪندي پهرئين ورق تي سڀ کان اڳ، جنهن پلاري بيت تي اوهان جي نظر پوي ٿي سو آهي تہ اول الله عليم. مٿين بيت ۾ "جو ڏٺي" کانسواءِ پيا سمورا لفظ عربيءَ جا آهن. جهڙوڪ اول الله عليم، اعليٰ عالم، ذڪر ڪيل بيت جي سٽ پوري عربيءَ ۾ آهي. ساڳئي بيت ۾ هڪ ٻيءَ سٽ سڄي ۽ نجي عربيءَ ۾ چيل آهي. ملاحظہ فرمائيندا: "والي واحد وحده،

رازق رب رحيم." هيءَ ته هو شاهه سائينءَ جي شروعاتي بيت مان مثال طور تي سندن عربي زبان ۾ ڪيل شاعريءَ جو نمونو. انهيءَ ڪانسواءِ پاڻ قرآن شريف ۽ حديث پاڪ جي آيتن جا ٽڪرا تضمين طور تي نهايت ڪثرت سان ڪم آندا اٿن. جهڙيءَ ريت بيت جي هڪ سٽ ۾ هيٺين آية ڪم آندي وئي آهي: "وتعز من تشاءُ و تذل من تشاءُ" ان ڪانسواءِ "الست بربکم" يا "افلا تبصرون" وغيره وغيره.

مٿين مثالن مان پڌرو ٿيو ته شاعرن جو سرتاج ڀٽائي گهوٽ عربيءَ جو عالم ۽ شاعر پڻ آهي. پاڻ عربيءَ ڪانسواءِ فارسيءَ ۾ شاعري ڪئي اٿس. جنهن مان نموني طور هڪ وائي ملاحظه فرمائيندا:

شيشه را پُرڪن و بردار بيا، جام را پرڪن و برخيز بيا،
ساقيا! برخيز و درده جام را، خاڪ برسرڪن غمِ ايام را-

اهڙي قسم جا اشعار شاهه جي رسالي ۾ تمام جججها آهن. انهيءَ ڪانسواءِ پاڻ ڪيترا فارسي اشعار پنهنجن بيتن ۾ تضمين طور ڪم آندا اٿن.

پاڻ فارسيءَ ڪانسواءِ بلوچي زبان ۾ به نهايت ڪاميابيءَ سان بيت چيا اٿن.

پاڻ بروهي زبان ۾ به شاعري ڪئي اٿن، جنهن کي عام طور تي "ڏيي ۾ ٽڪريون" سان تشبيه ڏني ويندي آهي. بروهي زبان ۾ ڪهڙيءَ نه ڪاميابيءَ سان چئي ويو آهي: "داسا داڪا داڙي هنداڙي هنام." مٿينءَ سٽ ۾ رڳو "هنام" سنڌيءَ ۾ آهي. ٻي سموري سٽ بروهي زبان ۾ چيل آهي، جنهن جي معنيٰ آهي ته "داسا هيءَ داڪا." هتان "داڙي" هئي "هنداڙي." اتي، بروهي زبان ڪانسواءِ شاهه صاحب سرائڪي ۽ پنجابي زبان ۾ شاعري ڪئي آهي، جنهن جا مثالي بيت شاهه جي رسالي ۾ موجود آهن.

مٿي عرض ڪيل آهي ته اردوءَ ۾ ڪانءَ کي ”ڪوا“ ڪوٺيو ويندو آهي. شاهه سائينءَ فرمايو آهي ته ”ڪوا ڪان ڪان ڪندا، وهائيءَ وٽن ۾.“ انهيءَ هڪڙي ئي ڪانگ کي پٽائي گهوت ”غراب“، ”زاغ“، ”ڪانءُ“، ”ڪانگل“، ”ڪينياتل“، ”ڪوا“ وغيره، ستن اٺن نالن سان ڳايو آهي. ساڳيءَ ريت اُٺ کي جمل، اُشتر، ڪرهو، ڏاگهو، چانگو، ليڙو، ميو، مهري، ڏاچي ۽ ڪنوات وغيره، جهڙن نالن ۾ ڇيو آهي. معلوم ٿيو ته شاهه صاحب دنيا جو عظيم روحاني شاعر آهي؛ جنهن دنيا جي ٻولين ۾ شاعري ڪئي آهي. اهو هن ڪري جو پاڻ الله تعاليٰ جو ذاتي اسم ”الله“ جي هيٺئن ۾ اوڙ هلائي، ڪتابن جي ڪوڙ معلوم ۽ مطالع ڪئي اٿن. رياضت جي رنبي ۽ ڪلمي جي ڪوڏر ۽ ڪيڻ سان صاف ڪري خدا تعاليٰ جي خوف ڪان ڳڙها ڳاڙي ان سان ريج ڪري الف جي اوڙ هلائي اٿن. المختصر ته ”هلائج هنئين ۾ الف سندي اوڙ، ته ڪتابن جي ڪوڙ منجهان ئي معلوم ٿئي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سر ليلان چنيسر جا روحاني راز

۾ ڪر ڏيول ڏلي ناتو نمائيءَ سين،
ڪونهي ڪميڻيءَ جو، ٻگر تو ٻيلو،
تنهنجو ناڻهُ نيلو، وتيو ويني آهيان.

سر ”ليلان چنيسر“ سنڌ ساڻيهه جي لوڪ داستانن مان هڪ مقبول ۽ مشهور داستان آهي، جنهن کي ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جن نهايت نرالي ۽ عمدي انداز ۾ ابيات جي پوشاڪ پهرائي آهي. جنهن جي جهونگارڻ، پريت سان پڙهڻ ۽ ٻڌي هنئين سان هنڊائڻ سان، شريعت جي شهد، حقيقت جا هيرا ۽ معرفت جا موتي مهيا ٿين ٿا. جيئن ته حضرت مولانا غلام محمد بن خان محمد خان زئي رحمة الله عليه جن جيڪي شاهه جي ڪتابن ۾ اشارن جون روحاني رمزون ۽ راز لکيا آهن، انهن مان سر ”ليلان چنيسر“ جي روحاني رمزن کي اصطلاحي معنيٰ هن ريت ڏني اٿس:

”چنيسر“: خداءِ ذوالجلال والاڪرام جي بي نياز ذات.

”ليلان“: مائهن جي روحن مان اهو روح، جيڪو هن دنيا جي حرص ۽ ظاهري ڏيک ويک ۽ هيرن تي هرکي پئي.

”نڪاح“: نڪاح ڪرڻ، چنيسر جو ليلان سان: تنهن مان مراد آهي الله تعاليٰ جي طرفان ”الست بربڪم“ چئي مان اوهان جو رب نه آهيان؟ ميثاقي مڪتب ۾ سبق پڙهائڻ؛ حريص ۽ صفاتي روح جو ”قالو بليٰ“ ”چيائون هائو! تون اسان جو پالڻهار آهين“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چوڻ انهيءَ "الستي" عهد ۽ وحدانيت واري وچن
سان نڪاح جي عقد بندي ٿي.

"ڪونئرو": صفات جو امتحان، آزمائش، پرک، ذات جي ڏسڻ
۽ نفس اماره ۽ شيطاني غلبي ڪري، ناپاس ٿيڻ.

"هار" : هن دنيا جي ظاهري زينت، فاني سنسار جو سينگار
۽ سونهن، دنيا جو دلبو. اماري جي آچ، شيطان
جو چار آهي، جيڪو جيون جو جنسار ۽ جمال
آهي، جنهن تي چلولو ماڻهو موهجي پئي ٿو پر
ان جو چلڪو ۽ جرڪو، جر ۾ ڦوٽي وانگر
آهي، جنهن کي ڪوبہ بقاءُ ڪونهي.

بهرحال! سر "ليلان چنيسر" ۾ ادڙي طالب کي تنبيه
سان ذهن نشين ڪرايو ويو آهي تہ جيڪو ماڻهو پنهنجي محسن،
مهرباني، آقا، ڪريم جو قرب ۽ ويجهڙائي حاصل ڪري چڪو
هو، پر سندس ڪثير ڪوتاهين، گهڻن گناهن ۽ غلطين ڪرڻ
سبب، ان جي آقا ۽ مهربان، ڪيس پنهنجي در تان ڌڪاري
۽ ڌاڳ، جو ڏنڊ ڏنو هجي، تنهن کي دنيا جي عظيم روحاني
شاعر لجادار لطيف رحمة الله عليه جن هن ريت سهڻي صلاح
ڏني آهي:

ليلان لڄ ۾ ايترو، آئي اڱڻ سور،
ابو ڏاڍو گهور، پاڻ سوڌو پرين تان.

بيان ڪيل سر "ليلان چنيسر" جي قصي تي مشتمل
آهي. انهيءَ ڪري ان کي "ليلان چنيسر" نالي جو عنوان
ڏنو ويو آهي، جنهن ۾ هار تي ڏرڪي، مٿين تي موهجي، سونهن
۽ سينگار کي سڀ ڪجهہ سمجهي "ليلان" پنهنجو محبوب
مڙس ۽ قربائتو ڪانڌ، ان جي عوض "ڪونئرو" کي ڏئي ڇڏيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

راجا ريساٽو گهڻو، سنڌاٽو سردار،
چوڏس چنيسر چام جو، ڏيهان ڏيهه ڏهڪار،
ٿاڪر اڪيئن ٿار، مٿيئي تي تي مٿئين.

مٿيئي تـي مـوهجي، هـاري! ڳيڙ ْ هار،
ڪوڙين ڪيا ڪيترا، انهين خـر خـوار،
ڀـري ويـءِ ڀار، آهئي ڏنءُ ڏهاڳ جو.

نه رڳو ايترو، پر ان کان وڌيڪ ڀٽائي گهوٽ عليه الرحمة
جن ليلان سان مخاطب ٿيندي، اجهو هيئن فرمايو آهي:

هئينئن تـه گهڻو هـوشيار، ڪل بہ هيئي ڪانڌ جي،
تـو ڀانيو موچـاري ٿيان، گـچـيءَ پـائـي هـار،
ڪانڌ ڪوڙيءَ جو نه وٺي، سٺين پـٽـيـن سينگار،
وهـم لـهـي ويـچـار، دلـيـون پـرکـي داسڙو.

ٻيان ڪيل بيت ۾ ليلان کـي ڀڌايو ويـو آهـي تہ:
"ليلان" هوشيار ۽ سياڻي تہ گهڻوئي هيئين ۽ ڪانڌ جي
ڪل بہ هيئي، تنهن هوندي بہ هار تي هرکي، پنهنجو ڪانڌ
ڏئي ڇڏيئي. تو ڀانيو تہ هار پائي وڌيڪ سونهن ۾ سرس ٿيان
تي. پر، اٽلندو ڏهاڳ، جـو ڏنءُ اچـي وٺئي. تنهنجي دل هار
جي مٿين تـي موهجي وئي، جنهن کـي پرين، داسڙو پرکينـدو
آهي. سندس نظر هميشه دلين تـي آهي. هڪ حـديث پاڪ ۾
رسول الله ﷺ جن جي ارشاد مبارڪ جو ترجمو آهي تہ: "بيشڪ
الله تعاليٰ توهان جـي صورتن ۽ مالن ڏانهن ڪونہ ٿـو ڏسي،
پر ان جي نظر توهان جي دلين تي آهي." عملن جو دارومدار
بہ نيت ۽ دلين تي منحصر آهي. هڪ حديث مطابق دل سالم
آهي تہ سمورو جسم سالم آهي. جيڪڏهن دل خراب آهي تہ
پوءِ سمورو جسم خراب آهي. قرآن شريف ۾ آهي تہ:

”يوم لا ينفع مال‘ ولا بنون ٥ إلا منۡ آتي الله بقلبٍ سليمٍ٥“ (سورة الشعراء) پاره ١٩.

”ان ڏينهن يعني قيامت جي ڏينهن، مال ۽ پٽ ڪوبہ نفع نہ ڏيندا، مگر جيڪو الله وٽ سالم دل آڻيندو.“

لڇادار لطيف بيان ڪيل آية جو ترجمو ڪندي فرمايو آهي تہ: ”دليون پرکي داسڙو.“ داسڙي يعني رب الاڪرام جي نگاهہ دائم دلين تي آهي. هو دليون پرکيندو آهي. حاصل هيءُ آهي تہ ”ليلان“ چنيسر ڄام جي پياري پٽ راڻي هئي ۽ سندس راڄ ۾ واقعي وڏيري هئي.

وڏيري هياس، چنيسر جي راڄ ۾،
ڏولي ڏيلياس، تيس ڏهاڳڻ ڏيهہ ۾.

هيس هندورن ۾، پيم ڪانہ پروڙ،
مٿي سندي ماري، ڪوجهي وڌيس ڪوڙ،
ساڃهان تيم سور، ويو ولڙي ولهو.

ليلان پاڻ کي ڏاهي تي سڏايو، ان ڪري هن سياڻپ ۽ ناز نخري سان اهو ڪم ڪيو هو، جنهن تي ڇتائيندي چوي ٿي:

الا! ڏاهي م ٿيان، ڏاهيون ڏک ڏسن،
ڀوريون ڀتار سين، ڪايو ڪير پيئن،
مون سين مون پرين، ڀورائيءَ ۾ ڀال ڪيا.

بلاشڪ ڀوتار يعني باري تعاليٰ، ڀورائي يعني اياڻپ ۾ وڏيڪ ڀلايون ۽ ڀال ڪندو آهي. ان ڪري شاهہ صاحب جن ليلان کي منٿ ڪرڻ، ايلاز ۽ زارين ڪرڻ جي ڪيس هن ريت مت ڏني ٿا:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جي ڪارون آڻين ڪانڌ کي، ته روئي ريجهائيج،
ليلان ليلائيج، اٿئي ماڳ منٿ جو.

وڌيڪ فرمائين ٿا ته نااميدي ۽ مايوسي ڪفر آهي؛ ان ڪري لاڳيتو ليلائڻ گهرجي. ڇاڪاڻ ته الله! رحمان، رحيم آهي. سندس رحمت وڏي ۽ وسيع آهي.

جي ليلائي نه لهين، ته پڻ ليلائيج،
آسرو م لاهيج، سڄڻ ٻاڇهيندڙ گهڻو.

بيان ڪيل بيت ۾ سورة الزمر جي هن آية ڏانهن اشارو آهي:

”قل يا عبادي الذين آسرفو علي آنفسهم لا تقنطوا من رحمة الله ط ان الله يغفر الذنوب جميعاً ط انه هو الغفور الرحيمo“

ترجمو: ”(اي محبوب ﷺ) چئو ته اي منهنجا ٻانهؤ! جن پنهنجن نفسن تي ظلم ڪيو (آهي) اهي الله جي رحمت کان نا اميد نه ٿيو. ڇاڪاڻ ته الله سمورا گناهه بخشيندو آهي. بيشڪ اهو ئي مهربان نهايت بخشڻهار آهي.“

بهرحال! ليلان ٻچتائيندي لاڳيتو ليلائي رهي آهي ۽ کيس پڪو يقين ٿيو آهي ته سندس راڻو ضرور مٿس راضي ٿيندو ۽ کيس پنهنجي پلنگ تي پاڻ سان گڏ وهاريندو.

چانڪ چڙهينديس ڪنٿ تي. ريجهائينديس راڻو،
اهڙو ئي الله! جو پورهيتون پيش ڪري.

پٺ ڏٺي بادشاهه، ليلان جي زباني هيئن اظهار ڪيو آهي:

ڪوڙئين تنهنجون ڪامڻيون، تون ڪوڙن سندو ڪانڌ،
سون ڪي چڏ م داسڙا، ته ويهان نه وٺاند،
سون ڳچيءَ پاند، تو چنيسر هٿ ۾.

معلوم ٿيو ته "ليلان" پاڻ ڳچيءَ ۾ پاڃي، اوڳڻ، عيب ۽ اوڻايون ڪٺي پنهنجي دلبر داسڙي کي هٿن ٻڌي، سڏڪا ڀريندي، هيئن زاريون ڪري ٿي:

تان ڪا وائي وار، دلاسي جي داسڙا،
تون منهنجو والهو، مان تو ۾ طمعدار،
ڏکي ڏول گذار، اڄ منهنجي لوڪ ۾.

وڏيڪ ايلائيندي، ڪيس هن ريت عرض ڪري ٿي:

جي مون موڙهي مت، ته تون پاڻ سڄاڻ سپرين،
اصل اوايــن جا، عيب ڏکئين تـون اُت،
اي پـر تنهنجي پت، جيئن واهيون ڏکئين واهَا!

شاهه سائينءَ جي بيتن مان ڏاڍيءَ پت روشن ٿيو ته، ليلان جو لاڳيتو ليلائڻ، پاڻ ڳچيءَ ۾ پائڻ ۽ توبه زاري ڪرڻ، سندس دلبر داسڙي ۽ ڪريم ڪانڌ کي پسند پيو. ان ڪري سندس سموڙا گناهه، عيب، اوڻايون ۽ ڪوتاهيون پنهنجي ٻاجهه ۽ مهر سان معاف ڪري ڇڏيون ۽ پنهنجو ساڳيو ئي وصال ۽ ويجهڙائي کيس عطا ئي ڪري ڇڏيو. حقيقت ۾ جيڪو به گنهگار ٻانهو سجدي ۾ سر رکي، روئندي، ڳوڙها ڳاڙيندي پنهنجي پالڻهار کان بخشش گهرندو آهي ته نه رڳو سندس گناهه معاف ڪيا ويندا آهن، پر ان سان گڏ سندس ڳوڙهن کي شهيدن جي رت سان برابر جو مرتبو مهيا ڪيو ويندو آهي. حضرت مولانا جلال الدين عارف رومي رحمة الله عليه جن جو فرمان آهي ته:

قطرهٔ اشکِ ندامت در سجود،
همسري خونِ شهادت مي نمود.

مطلب ته سيدنا عبداللطيف ڀٽائي رحمة الله عليه جن تمثيلي قصن کي اهڙي ته انداز ۽ نرالي نوعيت سان بيان ڪيو آهي، جيڪو هرطرح سان پنهنجو مثال پاڻ آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جانب جي جمال سين

ڪٽي نيڻ خمار مان، جان ناز ڪيائون نظر،
سورج شاخون جهڪيون، ڪوماڻو قمر،
تارا ڪتيون تائب ٿيا، ڏيکيندي دلبر،
جهڪو ٿيو جوهر، جانب جي جمال سين.

مٿيون بيت، ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جن جي رسالي ۾، سر ”ڪنڀات“ جي ٻيهرئين فصل ۾ موجود آهي. سر ”ڪنڀات“ حقيقت ۾ هڪ شهر جو نالو آهي، جيڪو ”گجرات“ ۾ ”ڪنڀات“ نار تي ٻڌل آهي. انهيءَ مناسبت سان هڪ راڳڻيءَ تي ان ڪري اهو نالو پيو آهي. چاڪاڻ ته اها راڳڻي ان شهر جي هڪ موسيقيءَ جي ماهر گوئي جي گهڙيل آهي. ”ڪنڀات“ جو ٻيو نالو ”ڪماچ“ ٻڻ آهي. هن سر ڪي رات جي هڪ پهر گذرڻ کان پوءِ ڳايو ويندو آهي.

بهرحال! بيان ڪيل سر ۾، لڄادار لطيف رحمة الله عليه جن، خاتم الانبياء والمرسلين سيدنا محمد مصطفي ﷺ جن جي جوت ۽ جمال، حسن ۽ ڪمال، سونهن ۽ صورت، ناز ۽ نظر، ۽ چوڏهينءَ رات جي چنڊ کان وڌيڪ چمڪندڙ چهري ۽ منهن مبارڪ جو اهڙي ته سهڻي انداز ۾ بيان ڪيو آهي، جنهن جو مثال ملڻ محال آهي.

حضور اڪرم ﷺ جن، جڏهن معراج واري رات، ستن آسمانن کان پوءِ ”سدرة المنتهي“ ماڳ تي پهتا هئا ته آتي سج، ستارن، ڪتين ۽ قطب وغيره، الله سبحانه و تعالي کي عرض ڪيو هو ته، يا الاهي، اسان کي پنهنجي محبوب مصطفي ﷺ جن جو ديدار، فرحت آثار عطا فرمائي. تنهن تي الله تعالي پنهنجي محبوب ڪريم کي فرمايو ته، اي محبوب مدني، پنهنجا نيڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مبارڪ ڪٽي، سج، چنڊ ۽ تارن ڏانهن نوازش جي نظر فرمايو. پوءِ جڏهن پاڻ انهن ڏانهن نيڻ کڻي نهارڻ لڳا هئا ته اهي محبوب جي جمال جي جهلڪ ڏسي ڪومائجي ويا هئا ۽ سندن نور بلڪل جهڪو ٿي ويو هو. ان وقت، سورج يعني سج جون شاخون جهڪيون ٿي ويون هيون ۽ قمر يعني چنڊ ڪرمائجي ويو هو ۽ تارا، ڪتيون تائب ٿيا هئا. ان ڪري جو جانب جي جمال ڏسڻ ڪري، سندن جمال جهڪو ٿي ويو هو.

تارا، ڪتيون، تائب ٿيا، ڏيکيندي دلبر،
جهڪو ٿيو جوهر، جانب جي جمال سين.

اوهان ڇا ڏنو هو؟

اديون ڙي پينر، اوهان ڇا ڏنو هو؟
جيڪي ڏنو سو سون!
اول نانءُ الله جو،
محمد نانءُ مٺو هو؛
اديون ڙي پينر، اوهان ڇا ڏنو هو.
سج، چنڊ، تارا، ڪتيون،
تنهن کان تاب تکو هو؛
اديون ڙي پينر، اوهان ڇا ڏنو هو.
مکڻ، ماکي ۽ مصري،
تنهن کان محب مٺو هو؛
اديون ڙي پينر، اوهان ڇا ڏنو هو.
سرتيون شاهه لطيف چئي،
سيد سڀ کان سٺو هو؛
اديون ڙي پينر، اوهان ڇا ڏنو هو.

پٺائي گهوٽ عليه الرحمة جن جو اڪثر ڪلام قرآني، احاديثي ۽ سنڌي قصن ۽ ڪهاڻين بابت چيل آهي. ان سلسلي ۾، مٿئين وائي ۾ رسول الله ﷺ جن جي حسن ۽ سونهن، جمال ۽ جوت، جلوه ۽ چمڪ بابت چئي وئي آهي. ابن عساڪر جي جلد پهرين صفحي ۳۲۴ ۾ آهي ته: ام المؤمنين سيده عائشه رضي الله عنها جن فرمايو آهي ته مان هڪ رات جو 'ڏيئي' جي روشنيءَ ۾ رسول الله ﷺ جن جو ڪپڙو سبي رهي هيس ته سوئي ڪان سئي ڪري پئي ۽ ڏيئو به گل ٿي ويو. سوئي ان کي ڏاڍو ڳوليو، پر سوئي ڪي اها هٿ نه آئي. تان جو رسول الله ﷺ جن، اوچتو منهنجي گهر مبارڪ ۾ تشريف فرما ٿيا ۽ سندن

منهن مبارڪ جي سوجهري ۾ سونهن ڪان منهنجو سمورو گهر روشن ٿيو ۽ گم ٿيل سئي به ظاهر ٿي پئي، جا مون کٽي ورتي. سبحان‌الله و بحمده. واقعي اسان جي پياري نبيءَ سڳوري جي سونهن سچ، چنڊ ۽ ستارن کان سوين ڀيرا سرس ۽ سوائي آهي. اُم‌المؤمنين جي انهيءَ مشاهدي ماڻڻ کان پوءِ ٻين بيبين سڳورين کي چوڻ لڳي هوندي ته جيڪي مون پنهنجي جانب جي جمال جي جهلڪ ڏٺي آهي، اها توهان ڪٿي ڏٺي آهي! پٽائي گهوٽ جن انهيءَ قصي ڏانهن اشارو ڪندي، بيبيءَ سڳوريءَ جن جو اظهار ڪندي فرمايو آهي ته:

اديون ڙي پينر، اوهان ڇا ڏٺو هو،
جيڪي ڏٺــو ســو مــون.

اونداهيءَ اڌ رات ۾، پرينءَ پسايو پاڻ،
چنڊ، ڪتين ساڻ، پيهي ويو پاتال ۾.

بيان ڪيل مشاهدي سان ٺهڪندڙ هڪ ٻيو مشاهدو

پڻ هن ريت آهي جو هڪ ڀيرو، رحمةللعالمين جن جيئن پنهنجي گهر ۾ تشريف فرما ٿيا، تيئن اُم‌المؤمنين سيده طيبه عائشه رضي‌الله تعاليٰ عنها جن، پاڻ سونهارن جي چادر مبارڪ ۾ سندن سموري لباس مبارڪ کي هٿ لائڻ لڳي، تنهن تي پاڻ ڪريم جن، کانئن ان جو سبب پڇيو ته اي مؤمنن جي ماءُ! اهو ڇا تـي ڪرين؟ تنهن تي کين عرض ڪرڻ لڳيون: ”فداڪ آمـي“ و آبي و روحي و جسمي- يعني توهان تان منهنجي ماءُ ۽ منهنجو پيءُ ۽ منهنجو روح ۽ منهنجو جسم فدا. توهان جيئن ٻاهران منهنجي گهر ۾ اچي رهيا هئا، تيئن مون ڏٺو تـه توهان تـي وڏ ڦڙي مينهن وانگر برسات وسي رهي هئي. وري عجب هيءُ آهي ته توهان جي پوري پوشاڪ مبارڪ خشڪ آهـي، جنهن تي مينهن جي هڪڙي ڪٿي به ڪانه پئي آهي. انهيءَ حيرت ۾ آهيان ته اهو ڪوڙو اسرار آهي؟!“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تڏهن منهنجي مرسل جن، بيبيءَ سائڻ جن کي فرمايو ته اي بيبي! اها الله تعاليٰ جي رحمت آهي، جا رات ۽ ڏينهن، گهر ۽ جهنگ ۽ جر ۾ هر وقت مون تي وسندي رهي ٿي. اها رحمت ۽ برڪت ڀري برسات اڄ مون تي وسندي، توهان کي ان ڪري ڏسڻ ۾ آئي آهي جو اڄ توهان منهنجي چادر مبارڪ مٿي تي ڪئي آهي، ان چادر مبارڪ جي برڪت ڪري، رحمت ۽ برڪت ڀري برسات، اوهان کي مون تي وسندي نظر آئي آهي. حقيقت ۾ انبياء ڪرام عليهم السلام جي جسم مبارڪ سان زيب تن ٿيل ڪپڙو وڏو شاندار ۽ برڪت ڀريو آهي. جوڙيءَ ريت سورة يوسف ۾ آهي ته: ” جڏهن يوسف عليه السلام جن کي سندن ڀائرن سڃاتو هو، تڏهن چوڻ لڳا هئا ته تون يوسف عليه السلام ته نه آهين؟ تڏهن فرمايائون ته هائو! مان يوسف (عليه السلام) آهيان ۽ هي منهنجو ڀاءُ آهي. اڇو، هيءَ منهنجي قميص کڻي وڃو؛ منهنجي بابي سائين جن جي منهن مبارڪ تي رکو ته سندس اکيون روشن ٿي پونديون.“ پوءِ واقعي حضرت يعقوب عليه السلام جن جون اکيون مبارڪ روشن ٿي پيون. قرآن مجيد مان روشن ٿيو ته انبياء ڪرام جي هر شيءِ برڪت ڀري آهي. حاصل هيءُ آهي ته، آم المؤمنين جن، محبوب ڪريم جن جو عجيب مشاهدو ماڻيو ۽ ٻين ٻيين سڳورين کي چيائين ته جيڪو مون، محبوب جو جمال، ۽ سندن اسرار ڏٺو، اهو اوهان ڪٿي ڏٺو آهي؟

جيڪي ڏٺو سو مون، اديون ڙي ڀينر، اوهان ڇا ڏٺو هو.

هيءَ پوئين ڳالهه حضرت مولانا عارف رومي رحمة الله عليه جن به پنهنجي مثنوي ۾ آندي آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماڻهو گهرن مال

ماڻهو گهرن مال، آءٌ سڀ ڏينهن گهران سپرين،
دنيا تنهن دوست، فدا ڪريان في الحال،
ڪيو نانءُ نهال، پسڻ تان پري رهيو.

مٿيون، ڀٽائي گهوٽ عليه الرحمة جن جو برڪت ڀريو بيت، سر ”بروو سنڌي“ جي پهرين فصل يا داستان جو بيت آهي. جنهن ۾ هڪ، رسول الله ﷺ جن جي محب جي محبت ۽ قربانيءَ جو نقشو چٽيو ويو آهي، جنهن سندن محبت ۾، پنهنجو مال، ملڪيت، گهر ۽ سڀ ڪجهه صدقي ۽ فدا ڪري ڇڏيو هو. سندس قربانيءَ ۽ محبت جو بيان معتبر ڪتابن ۾ هن ريت موجود آهي: حضرت عبدالله ذوالنجادين رضي الله عنه جن جو اصلي نالو عبدالعزيٰ هو. هي سڳورو مديني مبارڪ کان ٻه منزل پري هڪ ڳوٺ ۾ رهندو هو، پاڻ اڃا معصوم ٻار هئو ته سندس والد گذاري ويو هو. اڃان مس جوان ٿيو ته سندس ڪنن ۾ رحمة للعالمين ﷺ جن جو نامي اسم گرامي محمد ﷺ جو آواز پهتو. ان ڪري هي نوجوان پاڻ سڳورن تي مشتاق ٿي فدا ٿي پيو. سندس رڳ رڳ ۾ بيان ڪيل نالو مبارڪ رچيل هو ۽ هو هر وقت سندن مٺڙو نالو مبارڪ جهونگاريندو رهندو هو. تان جو سندس چاچي کي، جڏهن اها خبر پئي ته، سندس ڀائٽيو، رسول الله ﷺ جن جو سچو فدائي ۽ شيدائي ٿي چڪو آهي ۽ اسلام جهڙي شرف سان مشرف ٿي چڪو آهي؛ تڏهن هو مٿس قسمين قسمين ظلم و ستم ڪرڻ لڳو ۽ کيس تنبيه ڪندي ڏڪي ڏنائين ته تون انهيءَ نالي وٺڻ کان باز اچ – ٻي صورت ۾، تنهنجي ملڪيت توکي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪونہ ڏيندس ۽ گهر مان ٺلهو ڪڍي ڇڏيندو ساڻءِ. حضرت عبدالله رضي الله عنه جن اڃا تائين پاڻ سڳورن جي زيارت ڪانہ ڪئي هئي، صرف سندس نالي مبارڪ کيس نهال ڪري ڇڏيو هو، سو پنهنجي چاچي کي ٻنا هٻڪ جي هيئن چوڻ لڳو: جنهن جي عڪاسي اجادار لطيف اجهو هيئن ڪئي آهي:

ماڻهو گهرن مال، آءٌ سڀ ڏينهن گهران سپرين،
دنيا تنهن دوست تان، فدا ڪريان في الحال،
ڪيون نانءُ نهال، پسڻ تان پري رهيو.

سنڌس چاچي جي ڌمڪيءَ جو هن سچي مومن تي ڪوبہ اکثر ڪونہ ٿيو. ويتر سنڌس سڪ ۽ سچائي، محبت ۽ عشق ۾ اضافو اچي ويو. هڪ ڏينهن جيئن هو، محبوب منڙي جو مٺو نالو مبارڪ جهونگاري رهيو هو تہ سنڌس ظالم چاچو اوچتو اچي ويو، جنهن کيس ايترو تہ ماريو، جو سنڌس جسم مان رت وهي رهيو هو. هن ان تي بس نہ ڪئي، سنڌس جسم جا سمورا ڪپڙا لهرائي کسي ورتا ۽ کيس ڌڪا ۽ ٺيلها ڏيندي، گهر مان ڪڍي ڇڏيو. حضرت عبدالله انهيءَ حالت ۾ پنهنجي ماءُ وٽ آيو، جنهن کيس هڪ ڪمبل ڏنو، جنهن کي ان مجاهد ٻہ ٽڪرا ڪيو، جنهن مان هڪ سان ستر ڍڪيائين ۽ ٻيو لڱن تي ڍڪيائين ۽ پنهنجيءَ ماءُ کان موڪلائي، انهيءَ حالت ۾ مديني منوره ۾، رسول الله ﷺ جن جي حضور پرنور ۾ پهتو. پاڻ سڳورن کيس پنهنجي ڇاتيءَ سان لاتو ۽ مرحبا فرمايو. هن سڳوري سندن ديدار فرحت آثار ڪيو. وڌيڪ عرض ڪيائين تہ اسلام جي بيعت ۽ شهادت جو شوق دل ۾ کڻي آيو آهيان. ان ڏينهن سنڌس نالو عبدالله ۽ لقب ”ذوالنجادين“ ڪمبل جي ٻن ٽڪرن وارو رکيو ويو ۽ هي سڳورو ”اصحاب صفہ“ ۾ شامل ٿي، رات ڏينهن اسلام جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اشاعت ۽ قرآن شريف جي تعليم ڏيڻ ۾ رڌل رهيو. نوجوان هو. قرآن شريف باند آواز سان پڙهندو هو. حضرت عمر رضي الله عنه جن هڪ ڏينهن پاڻ ﷺ ڳالهه جي عرض ڪيو ته سائين هن جي آواز ڪري، نمازين جي نماز ۾ خلل پوي ٿو. تنهن تي پاڻ فرمايائون ته هن کي ڪجهه نه چئو. هي سڀ ڪجهه الله تعاليٰ ۽ سندس رسول ڪريم جي راهه ۾ قربان ڪري آيو آهي، انهيءَ دوران غزوه تبوڪ جو سفر پيش آيو ۽ حضرت عبدالله رضي الله عنه به مجاهدن ۾ شامل ٿي ويو ۽ پاڻ سڳورن کي شهادت حاصل ڪرڻ لاءِ دعا گهريائين. حضور جن ڪين فرمايو ته جيڪڏهن توکي راهه ۾ موت آيو، تڏهن به تون شهيدن ۾ شامل ٿيندين ۽ ٿيو به ائين جو رستي ۾ حضرت عبدالله کي بخار آيو، جنهن ڪري هن نوجوان، رسول الله ﷺ جن جو ديدار ڪندي وصال ڪيو. رحمة للعالمين، سندس ڪفن لاءِ پنهنجي چادر مبارڪ عنايت فرمائي، ان ڪري جو هو خدا تعاليٰ ۽ رسول ڪريم جي راهه ۾ گهران برهنه ٿي نڪتو هو. سندس دفن به عجيب نموني ۾ ٿيو جو سندس تربت وڏن وڏن صحابن سڳورن کنئي هئي. تربت تيار ٿيڻ کان پوءِ رسول الله ﷺ جن سندس ساميءَ ۾ ستا هئا ۽ پوءِ فرمايائون ته پنهنجي ڀاءُ کي قبر ۾ آڻيو. حضرت ابوبڪر صديق ۽ حضرت عمر فاروق رضي الله عنهم کيس پنهنجن هٿن سان قبر ۾ لاٿو. پاڻ سڳورن فرمايو ته هن کي آهستي آهستي ادب سان لاهيو. بهرحال پاڻ ان کي پنهنجي هنج ۾ ڪري سندس لاش مبارڪ پنهنجي هٿن مبارڪن سان قبر ۾ لاهي، سندس پيشانيءَ تي چمي ڏني. سبحان الله! حضرت ابوبڪر صديق، حضرت عمر فاروق، حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنهم جن، هن وصال ڪندڙ جي ميت تي رشڪ ڪري رهيا هئا ۽ چئي رهيا هئا ته اي ڪاش! هن قبر ۾ اسان دفن ڪيا وڃون ها! ته پاڻ سونهارا، اسان جي جنازي نماز پڙهن

ها! ۽ پنهنجن هٿن مبارڪن سان دفنائين ها! مطلب ته حضرت عبدالله رضي الله عنه جن، سڀ ڏينهن سپرين گهرندا هئا، مال ملڪيت ۽ تن دولت مٿس فدا ڪري ويو. سنڌن نالي مبارڪ ڪيس نهال ڪري ڇڏيو. المختصر ته:

ماڻهو گهرن مال، آءٌ سڀ ڏينهن گهران سپرين،
دنيا تنهن دوست تان، فدا ڪريان في الحال،
ڪيو تـــانءِ نهال، پسڻ تـــان پـري رهيو،

ڪڏهن ڪوسا نہ ٿيا

منهنجي مداين جي، ڪل پريان پيئي،
ڪڏهن ڪوسا نہ ٿيا، ڏوراپو ڏيئي،
ساجن سيئي، ڏيکيم ڏول ڏلايون.

مٿيون ٻلارو بيت، ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جن جي روح پرور رسالي جي سر ”بروو سنڌي“ جي ٻئي داستان ۾ موجود آهي- ”بروو“ هڪ هندوستاني راڳڻيءَ جو نالو آهي. حاصل هيءُ آهي تہ سر ”بروو سنڌي“ جا ابيات ۽ وايون اڪثر رحمة للعالمين ﷺ جن جي سڀاجهي سيرت، سهڻي صورت، اعلىٰ اخلاق، ڪريمانہ ڪردار ۽ سندن بي شمار خوبين بابت چيل آهن. مثال طور سندن سهڻي صورت بابت هيءُ بيت ملاحظہ فرمائيندا:

صورت سندن سال، ڀانڻ مصاحب سپرين،
مولي ڏنن منهن ۾، نوري نيڻ نهال،
سنڌي خواب خيال، مون من مستانو ڪيو.

يا هڪ وائيءَ ۾ سندن فرمان آهي تہ:

”مٺان لڪن ساٿرو، صحيح سلامت نيندو.
مهند ڏيندو مصطفيٰ، پنڌيءَ لوڪ لنگهيندو.

اهڙيءَ ريت، ”منهنجي مداين جي ڪل، پريان پيئي“ وارو بيت بہ سندن ڪريمانہ ڪردار، رحيمانہ روش، انتهائي اخلاق ۽ سهڻي سيرت بابت چيل آهي. منهنجي سمجهہ ۾ لجادار لطيف عليه الرحمة جن، ان بيهودڻ عورت ڏانهن اشارو ڪيو

آهي، جيڪا، پنهنجي عداوت ۽ ساڙ سبب خاتم الانبياءٔ والمرسلين ﷺ جن جي ذات بابرڪات تي، پنهنجي گهر جو ٻهر ۽ ڪچرو اڇليندي رهندي هئي. پر پاڻ سڳورا ڪڏهن به مٿس ڪوسا نہ ٿيا ۽ نڪي ڪيس ڏوراپوئي ڏنائون. پاڻ سڀ ڪجهہ سهندا رهندا هئا. ڪجهہ ڏينهن گذري ويا، ان وچ ۾ ان جي اها بدروش بند ٿي وئي. ان گهڙيءَ ۾ ماٺ ٿي ماٺ لڳي پئي هئي. تنهن تي پاڻ، اصحابن سڳورن کان پڇيائون تہ جيڪا عورت اسان سان قرب ونڊيندي هئي ۽ سهڻو سلوڪ ڪندي هئي، اها هاڻي ڪهڙي سبب خاموش ٿي وئي آهي؟ کين ٻڌايو ويو تہ سائين! اها عورت بيمار ٿي پئي آهي. ايترو ٻڌندي ئي، پاڻ ﷺ جن ڳچ صحابن سميت، پريت ۽ پيار سان پير مبارڪ ڀري. سندس گهر سندس مزاج پرسي ڪرڻ ويا. سائنس همدردي ڪندي فرمايائون تہ: ”پياري ڀيڻ جي چوين تہ، تنهنجي دوا درمل جو ڪو بلو ڪريان! جي چوين تہ توکي جهنگ مان ڪاٺيون آڻي ڏيان؟ جي چوين تہ توکي ڪاڏو تيار ڪري ڏيان! جي چوين تہ تنهنجو گهر ٻهاري صاف ڪري ڏيان؟“ تڏهن ان يهودڻ عورت، ڳوڙها ڳاڙيندي عرض ڪيو تہ: ”بيشڪ اوهان خدا تعاليٰ جا سچا رسول آهيو، رحمة للعالمين آهيو ۽ ”خُلق عظيم“ جا مالڪ آهيو.“ ان وقت ئي اها عورت ڪلمو پاڪ پڙهي مسلمان ٿي پئي ۽ بلند آواز سان چوڻ لڳي:

”لا الٰه الا الله محمد رسول الله“

پاڻ سڳورن جيئن ئي، ڪافرن ۽ مشرڪن کي توحيد ۽ رسالت جي دعوت ڏيڻ شروع ڪئي تہ ڪافرن ۾ چِڪتاڻ، ڪينو، حسد ۽ ساڙ شروع ٿي ويو. سندن واٽن تي ڪنڊا وجهي ڇڏيندا هئا. سندن لاءِ ڪُڌون ڪوٺيندا هئا. کين پٿر ۽ سروٽا هڻندا هئا. عين سجدي جي حالت ۾ مٿن اوجهري آڇلائي وجهندا هئا. سندن پوئلڳن صحابن سڳورن کي قسمين قسمين ستم ۽

تڪليفون ڏيندا رهندا هئا ۽ انهن شيدائن کي شهيد به ڪري ڇڏيندا هئا. ان هوندي به پاڻ ڪمال تحمل ۽ سرس صبر کان ڪم وٺندا رهندا هئا. ڪين عفو ۽ درگذر ڪندا رهندا هئا. پاڻ مڪي معظم جي عظيم فتح جي موقعي تي ڪافرن جي عام معافيءَ جو اعلان فرمايو هو. حضرت وحشي جيڪو سندن چاچي سيدنا حمزه رضي الله عنه جن جو قاتل هو ان کي سڀ ڪجهه معاف فرمائي، کيس اسلام جي دائري ۾ داخل فرمايائون. اهوئي سبب آهي جو الله تعاليٰ قرآن مجيد ۾ سندن شان ۾ فرمايو آهي:

”وَإِنَّكَ لَعَلىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ٥“ ”۽ بيشڪ تون اعليٰ اخلاق جي انتهائي عروج تي آهين.“

بلغ العليٰ بڪماله، ڪشف الدجيٰ بجماله،
حسنت جميع خصاله، صلوا عليه و آله.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سر ديسيءَ ۾ تلميحون

ڀٽائي گھوٽ رحمةالله تعاليٰ عليه جن جي روحاني رسالي شريف جا سمورا سر سھڻا، سونھارا ۽ صراط مستقيم ڏانھن سڏي رھيا آھن. جن مان آءٌ ھتي رڳو ”سر ديسي ۾ تلميحون“ جي عنوان ھيٺ ڪُجھ سٽون لکي، پنھنجي ھن مقالي کي پورو ڪريان ٿو. انھيءَ سلسلي ۾ صنعت تلميح، انھيءَ ابيات يا اشعار کي چيو ويندو آھي، جنھن ۾ قرآن شريف جي پوري آية مبارڪ يا آية مبارڪ جو ٽڪرو، حديث پاڪ جو ڀاڱو يا عربي مقولو تضمين طور ڪم آندو ويو ھجي.

جھڙيءَ ريت سر ديسيءَ ۾، سيدنا عبداللطيف ڀٽائي رحمةالله تعاليٰ عليه جن، سر ديسيءَ جي ٻئي داستان جو آغاز پنھنجي ھن پلاري بيت سان ڪيو آھي:

اَڄ ڀڻ وسائي اوٺين، مٿي مارڳ ماڪ،
پنھون نيائون پاڻ سين، تاڙيون ڀڃي طاق،
”ھيھات ھيھات لما توعدون“ مٿي تي اوطاق،
ڇڪيءَ ڇوري چاڪ، ماڙي ھوت ھلي ويا.

مٿين پلاري ٻت ۾ ڀٽ ڏٺي، شايد سسئي جي واتان، رحمة للعالمين ﷺ جن جي وصال ۽ جسماني جدائيءَ جو آلاپ ڪيو آھي. بھرحال ذڪر ڪيل بيت ۾ لاڪيٽي لطيف، سورة المؤمنون جي ھڪ پوري آية مبارڪ ڪم آندي آھي، جا آيتن جي لحاظ کان مذڪوره سورة جي ٣٥ آية آھي. سورة المؤمنون مڪي معظمه ۾، آقاءِ نامدار، مديني جي تاجدار، سيدنا احمد مختار ﷺ جن تي لٿي آھي. جنھن جو ترجمو ھن ريت آھي: ”ڪيترو ٻري آھي، ڪيترو ٻري آھي، جيڪ توھان کي وعدو

ڏنو ويو آهي.“ انهيءَ بيت کان پوءِ ٻيو نمبر بيت هن ريت آهي، ملاحظه فرمائيندا:

سڙي منڊ ڏي آئيون، ساهيڙيون سهجان؛
”السفر قطعة من النار“ هاري موٽ هتان،
سڳ ”صراط المستقيم“ جو، اٿئي تان اڳيان،
سي ڪيچي نينديءَ ڪتان، جيئن تنهنجو نينهن نفاق سين.

مٿئين بيت ۾ شاه سائين حضور اڪرم ﷺ جن جي هڪ حديث پاڪ جو ڀاڱو ڪم آندو آهي، جيڪو بخاري ۽ مسلم ۾ موجود آهي. جنهن جو ترجمو آهي ته: ”سفر باهه جي ٽڪري مان آهي.“

واقعي سفر عذاب جو ٽڪرو آهي. اهو ئي سبب آهي جو الله سبحانه و تعاليٰ، پنهنجي ٻاجهه سان، رمضان المبارڪ جهڙن فرضي روزن لاءِ به اها سهولت ڏني آهي ته اهي روزا مسافريءَ ۾ نه رکڻ گهرجن، بلڪ اتان موٽي اچي پنهنجي گهر ۾ اوترا ڏينهن رکڻا آهن. اهڙيءَ ريت سفري نماز ۾ پڻ تخفيف فرمائي وئي آهي. فرضي نماز چئن رڪعتن جي بدران ٻه رڪعتون ادا ڪيون وينديون آهن. انهيءَ ساڳئي ئي بيت ۾، قرآن ڪريم جي هڪ آية مبارڪ جو ڀاڱو ”صراط المستقيم“ شامل ڪيو ويو آهي، جنهن جو ترجمو: ”سڌي يا سنئين وات آهي.“

ذڪر ڪيل آية جو حصو، سورة الفاتحه جو آهي جنهن کي قرآن شريف ۾ ”ام الڪتاب“ سڏيو ويو آهي ۽ اها سورة هڪ سو چوڏهن سورتن مان نهايت شاندار ۽ اهم آهي. جيڪا ٻنهجو ست پاڻ آهي، جنهن جي ثنا ۽ ساراهه ۾ سيدالمرسلين ﷺ جن جون ڪافي حديثون موجود آهن. اها سورت سڄوري مڪي آهي.

بهرحال ”صراط“ معنيٰ وات ۽ ”مستقيم“ معنيٰ سڌي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنئين، جنهن ۾ ور وڪڙ نہ هجي. حقيقت ۾ الله تعاليٰ ۽ سندس رسول مقبول ﷺ جن جي اطاعت ”صراط مستقيم“ آهي. ابن ابي حاتم، حضرت علي المرتضيٰ شير خدا رضي الله تعاليٰ عنه جن کان روايت ڪئي آهي تہ حضور ﷺ جن فرمايو تہ ”الصراط المستقيم ڪتاب الله“ ترجمو: ”سنئين وات الله تعاليٰ جو ڪتاب (قرآن شريف) آهي.“ قرآن شريف ۾ سورة يٰس ۾ فرمايو ويو آهي تہ:

”يٰبني آدم ان لا تعبدوا الشيطان انه لكم عدو مبين ○ و ان اعبدوني ط هٰذا صراط مستقيم ○“ ترجمو: ”اي اولاد آدم، عبادت نہ ڪجو شيطان جي، بيشڪ اهو اوهان جو پڌرو دشمن آهي ۽ منهنجي عبادت ڪجو، اها ئي سنئين وات آهي.“

شاه سائين پين سرن ۾ بہ اهڙو اظهار ڪيو آهي. جيئن فرمائين ٿا تہ:

”اِهدنا الصراط المستقيم ○ اي پنوهارن پنڌ.“

انهيءَ کان پوءِ سر ديسي جي ٻئي داستان جو ڏيون بيت سماعت فرمائيندا:

ڄڏهان ’ڪن فيڪون‘ چئي، نيو آرياڻيءَ ارواح،
انگ اڳهين لکيو، منهنجو ميثاقان،
’من طلب شيئاً جد و جد‘ اتو عليءَ شاهہ،
ايا ان حديث جو، مون آسرو آهہ،
پنهونءَ جي پيغام تان، منهنجو موت مباح،
سرتيون دعا ڪجاهہ، تہ ميڙائو مون ٿئي.

هي سورة يٰس جي هڪ آية مبارڪ جو ٽڪرو آهي.
”ڪن“ معني ”ٿي وڃ“ ۽ ”فيڪون“ معني ”پوءِ اها ٿي پوي ٿي“. ان کان پوءِ بيت ۾ هڪ حديث شريف شامل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪئي وئي آهي، جنهن جو ترجمو آهي تہ: جنهن شيءِ جي ڳڙلا ڪئي ويندي، اها حاصل ٿيندي.

هن بيت کان پوءِ داستان چوٿين نمبر وارو بيت هن ريت آهي:

سيا سياهي، آهي آريءَ جام ريءَ،
دود دل تان دور ڪري، ڪر ساجن صفائي،
'من لا شيخ له فشيخه الشيطان'، ان ري اونداهي،
هوءَ جا هلي هيڪلي، سا گيرب گمائي،
'بلا شيخٌ من يمشي في الطريقت ڪمن يمشي في البحر بلا سفينه'، اهڙي اوائي،
تهن ريءَ تـوائي، ڪوڙئين تين ڪيتريون.

مٿين بيت ۾ سمجهايو ويو آهي تہ آريءَ جام ريءَ سڀ اونداهي ۽ گمراهي آهي. دل مان دوئي جو دود ڪڍي ان کي صاف ڪرڻ گهرجي. ان کان پوءِ بيت ۾ هڪ حديث مبارڪ شامل ڪئي وئي آهي، جنهن جو ترجمو آهي: جنهن جو شيخ يعني مرشد نہ آهي، ان جو مرشد شيطان آهي.

ذڪر ڪيل حديث شريف آهي، جنهن کي تفسير "مفتاح رشدالله" جي مصنف، پنهنجي تفسير مفتاح ۾ قرآن شريف جي آية "يايهاالذين آمنوا وابتغوا إليه الوسيلة" "اي ايمان وارؤ ڳڙليو ان جي طرف وسيلو" جي شرح ۾ آندي آهي. جنهن جو حاصل هيءَ آهي تہ مرشد ڪامل کانسواءِ منزل مقصود تائين پهچڻ نہ رڳو محال آهي، پر ناممڪن پڻ آهي. بهرحال هتي شيخ لفظ مرشد ڪامل لاءِ ڪم آندو ويو آهي ۽ شيخ جي "شين" تي زبر آهي، جنهن جو جمع شيوخ، اشياخ ۽ مشائخ آهي. رحمة للعالمين ﷺ جن جو فرمودو آهي تہ: "الشيخ في قومه ڪاالنبي في آمته" ترجمو: "شيخ پنهنجيءَ

قوم ۾ اهڙو آهي، جهڙو نبي پنهنجي امت ۾ آهي.“ ان
کانسواءِ شيخ لفظ قرآن شريف ۾ ڪيترين جاين تي موجود
آهي. خود وڏن نبين کي بہ شيخ سڏيو ويو آهي. جيئن سورة
الهود ۾ آهي تہ جڏهن سيدنا ابراهيم عليه‌السلام جن کي
سيده سارهہ سلام‌الله عليها مان پٽ اسحاق عليه‌السلام ۽ پوٽي
يعقوب عليه‌السلام جي هڪ ٿي هنڌ خوشخبري ڏني وئي تہ
هوءَ سگهوري چوڻ لڳي هئي تہ: ”قالت ياويلتيءَ الدوانا
عجوزٌ و هذا بعلي شيخاO إن هذا الشيءَ عجيبO“ ترجمو:
”چوڻ لڳي تہ ڦريهان آءٌ هن حالت ۾ ڄڻينديس ڇا، مان پاڻ
پوڙهي جهور آهيان ۽ منهنجو سڙس شيخ پوڙهو آهي.“ ان
کانسواءِ سيدنا يوسف عليه‌السلام جڏهن پنهنجي ننڍي ڀاءُ بن
يامين کي پاڻ وٽ رهايو هو، تڏهن سندس ڀائر کيس هيئن
چوڻ لڳا هئا تہ: ”ياايها العزيز ان له ابا شيخا ڪبيرا فخذ
احدنا مڪانه إنا نراڪ من المحسنينO“ معني: ”اي عزيز! هن
جو پيءُ پوڙهو وڏيءَ ڄمار وارو آهي، پوءِ ڄهل اسان مان
هڪڙي کي سندس جاءِ تي، اسان توکي نيڪوڪارن مان
ڏسون ٿا.“ ان کانسواءِ سيدنا موسي ڪليم‌الله عليه‌السلام
جڏهن ”مدين“ ۾ پهتو هو تہ اتي شعيب عليه‌السلام جي نياڻين
کان پڇيائين تہ اوهين ڇو پري بيٺيون آهيو ۽ پنهنجي ٻڪرين
کي ڇو نٿيون پاڻي پياريو.“ تڏهن اهي ٻئي ڄڻيون کيس چوڻ
لڳيون هيون تہ ”وابونا شيخ ڪبيرO“ ترجمو: ”۽ اسان جو
پيءُ (شيخ) پوڙهو وڏي ڄمار وارو آهي.“ (سورة القصص)

معلوم ٿيو تہ شيخ لفظ هڪ شاندار ۽ اهم آهي، جيڪو
جليل‌القدر هستين تي ڳالهايو ويو آهي.

بهرحال، ڀٽائي گهوٽ رحمة‌الله عليه جن جو مطلب آهي
تہ طريقت جي راهہ ۾ سونهي ۽ مرشد کانسواءِ طالب جي طلب
۽ جدوجهد ڪرڻ اهڙو آهي، جهڙو هڪ اڻ تارو بنا ٻيڙيءَ

جي انت بحر ۾ ڪاهي پوي ۽ ظاهر آهي ته هو اُن جي ڪناري تائين ڪونه پهچي سگهندو.

جهڙيءَ ريت مولانا جلال الدين رومي رحمةالله عليه جن فرمايو آهي ته:

مولوي هرگز نه شد مولاءِ روم،
تا غلامِ شمس تبريزي نه شد!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مديني جا گهوٽ

ڀٽائي گهوٽ رحمة الله عليه جن جي روح پرور رسالي ۾ سر ڏهر، نهايت نرالو ۽ اماهه سر آهي، جنهن جي ڀرين داستان ۾، ڪنڌي ۽ مڇ کي خطاب ڪيل آهي. ڪنڌي سان مخاطب ٿيندي لطيف سائين جن هيئن فرمايو آهي:

ڪنڌا ڍور ڏٺين جو، توکي ڪونهي سور،
لاهن مٿان پور، هوند نه چاڙهئي هيترو!

وري ڪنڌي کان پڇن ٿا ته:

ڪنڌا تون ڪيڏو، جڏهن پڙيو ڍورو وهي،
جسوڻ جيڏو، تو کو گڏيو ڀيڙو!

وڌيڪ فرمايو ويو آهي ته:

مڇ ڪ سڪو ڍورو، ڪنڌيءَ اڪ ڦلاريا.

بهرحال! ڍوري سڪي وڃڻ ڪري، شاهه صاحب جن جي دل تي گهرو اثر ٿيو هو، ان ڪري فراق ۽ ڦوڙائي جا، سڪ ۽ سوز جا ابيات چيا اٿن. ڪنڌي ڪانسواءِ، ساڳئي ئي پهرين داستان ۾ پاڻ مڇ سان هن ريت مخاطب آهن:

متو آهين مڇ، ٿلهو ٿيو تونا هٿين،
جا تو ڏٺي اڇ، تنهن پاڻيءَ پنا ڏينهڙا!

بيان ڪيل بيت ۾، هرڪ جابر، آمر ۽ ظالم کي ڀٽائي گهوٽ جن، چتاءَ ٿا ڏين ته: اي ظالم! تون گهٽو ئي متو آهين ۽ ٿلهو ٿيو مسڪين ماڻهن کي ڏونا تو هڻين، پر ياد رک! هاڻي تنهنجي پڄاڻي آهي ۽ تنهنجي حياتيءَ جا ڏينهڙا

پورا ٿيڻ وارا آهن. خدا تعاليٰ جي مخلوق، سنت ٺي تنهنجن سختين، ظلمن، زبردستين، ڏاڍن ۽ ڏمرن کان آجي ٿي، ڇوٽڪارو حاصل ڪندي ۽ سمورا ماڻهو سک جو ساهه کڻي، پنهنجي پالڻهار جو حمد ۽ شڪر ڪندا رهندا.

سر ”ڏهر“ جي ٻئي داستان ۾، ڀٽائي گهوٽ، ڀٽ کان، مديني مبارڪ ڏانهن مهاڙ ڪري، پنهنجي آقا، مولي، خاتم الانبياء والمرسلين، رحمة للعالمين، ڪارائي محمد مصطفيٰ ﷺ جن کي آڪنڊ ۽ آڪير سان، سڪ ۽ صداقت سان جيڪي ساهه سيباڻا سڏڙا ڪيا آهن، تن مان ڪجهه بيت اجهو هن ريت آهن:

مديني جا مير، سڻ منهنجا سڏڙا،
سرڻ تنهنجي ۽ سير، تون پار لنگهائين پيڙا.

مديني جا ڏڻي، سڻ منهنجا سڏڙا،
تنهنجي آهه تڻي، ٻي ڪنڌي ساريان ڪانه ڪا.

مديني جا گهوٽ، سڻ منهنجا سڏڙا،
ڪج محمد موٽ، عاصي تنهنجي آسرا.

مديني جا شير، سڻ منهنجا سڏڙا،
پر مبارڪ پير، عاصي تنهنجي آسرا.

مٿي بيان ڪيل بيتن مان روشن ٿيو ته، ڪارڻي ڪريم مديني جي گهوٽ، سيدنا محمد مصطفيٰ ﷺ جن کي سڪ ۽ سوز مان سڏڙا ڪرڻ، ڪانئن مدد وٺڻ، پربت ۽ پاڻ سان پڪارڻ، سچي عاشق جي عشق جي علامت آهي. حقيقت ۾ ٻنهي جهانن ۾، اسان گنهگارن جو ڪجهه، ان مٺي مرسل کانسواءِ هرگز نه چڙهندو. آسرو صرف رحمة للعالمين جن ۾ آهي؛ ٻي

ڪنڌي ساربون ڪين ٿا.
انهيءَ ساڳئي سر ڏهر ۾ ساڳئي نـي ۾ي داستان ۾، لجپال لطيف جا دعائيہ ۽ حمديہ بيت هن ريت آهن:

جيڏو تنهنجو نانءُ، پاڄوهہ بہ اوڏيائـي مڳانءِ،
ريءَ ٽپين، ريءَ ٽوٽئين، تون ڇپر تون ڇانءِ،
ڪڄاڙو ڪهانءِ، تـوکـي معلوم سڀڪا.

....

الله جئين ناڻوءِ، تئين سـون وڏو آسرو،
خالق! تنهنجي ڪانڌ جو، پرو پاند نہ ڪوءِ،
نالـو رب سندوءِ، رهيو آهـيم روح ۾.

....

سـنو جيئن نالوءِ، تيئن سـون وڏو آسـرو،
ڪو در ناهہ جهوءِ، سون پيا در گهٽا نهاريا.

....

سـتـر ڪج ستار! آءٌ اگهاڙي آهيان،
ڍڪئين ڍڪڻهار، ڏيئي پاند پناهہ جو.

سر ڏهر جي ٽئين داستان ۾، سيد سونهاري، سنسار کي سجاڳيءَ جو سڏ ڪيو آهي. جاڳڻ تہ سيج تي ستي ساطاني سهاڳ، ۽ آزاديءَ جو آواز آٿاري ڪونہ سگهبو ۽ ان نموني منزل ماڻڻ محال آهي. پاڻ فرمايو اٿن تہ:

ستا آتـي جاڳ، ننڊ نـہ ڪجي ايتري،
تو جو ساٿيهہ پاڻيو، سو مانجهاندي جو ماڳ،
سلطانـي سهاڳ، ننڊون ڪندي نـہ ملي.

....

جاڳڻ منجهان جس، آهـي الله جـن کـي،
لاهـي تـو لطيف چئـي، مٿان قلبن ڪس،
ورنهـہ ڪجان وس، صبح سـاڻ سـيد چئي.

سر ڍهر جي چوٿين داستان ۾، ڪونجن جي پاڻ ۾ پريت ۽ پاٻوهه، محبت ۽ ميلاپ، ٻڌي ۽ ايڪي، اتفاق ۽ اتحاد ۽ قطارون ڪري گڏجي اڏامڻ جو بيان ڪيل آهي، جنهن مان انسان ذات کي، ان مان اهو سبق ملي ٿو ته، پاڻ ۾ پريت ۽ ٻڌي ڪرڻ گهرجي. جيئن فرمايو اٿن ته:

وڳر ڪيو وتن، پرت نه ڇنن پاڻ ۾،
پسو پکيئڙن، ماڻهئا ميٺ گهٽو.

....

ڪونجون ٿيون ڪڪن، جيڪس هاڻ هاريون،
ٻچا پوءِ اٿن، وچن وانڌا ڪنديون.

بهرحال، ڪونجن جي پاڻ ۾ پختي پريت آهي. ان ڪري هو هميشه گڏجي گذارينديون آهن ۽ پاڻ ۾ قطارون ڪري پرواز ڪنديون آهن. اهي پرديسيئڙا پکي آهن. ان ڪري ڪين ڪنهن به قسم جو رنج رسائڻ نه گهرجي، ڇاڪاڻ ته هو اسان جا مهمان پکي آهن. ڪونجن کي مارڻ وارن کي شاهه سائين جن هن ريت مخاطب آهن:

ماري مريءِ شال، ڏيب وڃئي ڏيهون،
جيئن اڃي تو ڪالهه، وڌو وچ ورهين کي.

سر ڍهر ۾ ٻين ڳالهين کانسواءِ لاکي ڦلاڻيءَ، اوڏن ۽ لاکي جي گهوڙيءَ "لاکيءَ" جو بيان ڪيل آهي:

لاکا لک سڄهن، ڦلاڻيءَ ڦير پيو،
جنهن پر، راڻا، راڇيا، ڪوڻن ڏٺي ڪنهن،
جنهن جو جاڙيجن، ستي سنچو نه لوي.

....

لاکو لکيءَ تي چڙهي، لکي لاکي هيٺ،
سونهريون سسر ڪيو، پيڙي ٻڌي ٻيٺ،
ڪندو ڏمر ڏيٺ، صباح ساڻ سيڪنهن

ماڻڪ ڏيئي مڻ ۾

طمع جي تنوار، متان ڪرين مڱڻا،
ڏڪي ڪندئي ڏار، ماڻڪ ڏيئي مڻ ۾.

مٿيون پيارو بيت، ڀٽائي گهوٽ جن جي روحاني رسالي جي سر ”پرڀاتيءَ“ جي پهرين داستان مان ڪنيو ويو آهي ۽ ”پرڀاتي“ هڪ هندوستاني راڳڻي جو نالو آهي، جا پرڀات ڦٽيءَ يا باک ڦٽيءَ واري موچاري مهل ۽ سڳوري ساعت ۾ ڳائي ويندي آهي. ان ڪري ان کي ”پرڀاتي“ نالي سان ياد ڪيو وڃي ٿو. هن سر ۾ ظاهري طور تي، سنڌ جي لس ٻيلي واري حاڪم ”سبڙ“ سخيءَ جي ساراهه ڪيل آهي ۽ حقيقت ۾ حضور اڪرم ﷺ جن جي ان ۾ سنڌ جي سرتاج ساراهه ۽ ثنا ڪئي آهي. جيئن فرمايو اٿس ته:

تون سبڙ آهه سيڪڙو، تون ڏاتار آهه ڏوهه،
تون پارس آهه لوهه، جي سڄين تہ سون ٿيان.

حاصل هيءَ آهي تہ ”طمع جي تنوار“ وارو بيت هڪ اهڙي واقعي سان ٺهڪي اچي ٿو، جنهن جو لاڳاپو رسول الله ﷺ جن سان آهي. اهو واقعو هن ريت آهي، جيڪو امام فخرالدين الرازي رحمة الله عليه جن، پنهنجي تفسير ڪبير ۾ لکيو آهي: ”هڪ شخص ثعلبہ بن حاطب نالي مدينہ منوره ۾ مسڪين هوندو هو، جيڪو صبح ۽ شام مسجد نبوي ۾ الله تعاليٰ جي عبادت ۾ مشغول هوندو هو. ان ڪري ڪيس ”حمامة المسجد“ مسجد جي ڪبوتري ڪري ڪوٺيو ويندو هو. هڪ ڏينهن ان ثعلبہ، سيدنا حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ جن

جي بارگاهه، عاليجاه ۾ عرض ڪيو ته يا رسول الله! منهنجي حق ۾ دعا گهرو ته الله تعاليٰ مون کي مالدار ۽ سکيو ستابو ڪري. پاڻ سڳورن فرمايو ته: ”اي ثعلبه! اهو ٿورو مال افضل آهي، جنهن جو شڪريو ادا ڪيو وڃي. اهو گهڻو مال ڪيڏي ڪم جو آهي، جنهن جو شڪريو ادا ڪيو نه وڃي. پاڻ وڌيڪ ارشاد فرمايو، اي ثعلبه! ڇا توکي منهنجي ڳالهه پسند نه آهي، ته تون مون وانگر، پنهنجي زندگي گذارين. جيڪڏهن آءٌ گهران ته هوند هي جبل به سون ٿي پون ۽ مون سان اهي سونا ڏونگر گڏجي هلن. ايتري سمجهاڻي جي باوجود به ثعلبه، پاڻ ڪريم جن کان مال جي گهڻائيءَ لاءِ عرض ڪيو ۽ ان سان گڏ اهو به وعدو ڪيو ته مون کي ان رب الاڪرم جو قسم آهي، جنهن اوهان کي نبي برحق مبعوث فرمايو آهي. مان الله تعاليٰ جي عطا ڪيل مال مان هرڪ جو حق ادا ڪندو رهندس. يعني ان مال مان، الله تعاليٰ جي راهه ۾ دل کولي خرچ ڪندو رهندس. ”زمين جنبد نه جنبد گل محمد“ وانگر ثعلبه پنهنجي ڳالهه تان هرگز نه هٽيو. رحمة للعالمين جن ان لاءِ دعا فرمائي: ”اللهم ارزقه مالاً — اي الله سائين! ان کي مال عطا فرماءِ“ ان دعا جو اهو اثر ٿيو جو پاڻ فرش تي دعا گهري رهيا هئا ۽ عرش جي مالڪ ان جي رزق جا دروازا کولي ڇڏيا. ثعلبه ان کان پوءِ ٻڪريون خريد ڪيون. سندس ٻڪرين ۾ ايتري ته برڪت ۽ واڌارو پيو، جو مديني منوره ۾ ماڻهي نٿي سگهيون. ان ڪري ڪجهه پنڌ تي جهنگ ۾ هن ٻڪرين جي واڙ ڏاهي. مال جي سنڀال سرڙيءَ ۾ ايترو ته رڌل رهيو جو نماز به اتي ادا ڪندو هو ۽ مسجد نبوي تائين ڪونه وڃي سگهندو هو ۽ رسول اڪرم ﷺ جن جي پويان نماز پڙهڻ کان محروم رهجي ويو. اهڙي اعليٰ امامت ۽ عظيم الشان جماعت کان ڪوهين ڏور رهجي ويو. هفتي ۾ رڳو جمعي جي ڏينهن مسجد

نبوي ۾ نماز ادا ڪندو هو. نيٺ مال جي ڪثرت ۽ قرب
سبب جمعو ته ڇا، پر عيد نماز تي به ڪونه ايندو هو. ڇاڪاڻ
ته سندس مٽ ۾ ماٺڪ اچي ويا هئا. ايتري قدر مٿس بدنصيبي
غالب اچي وئي جو پرين جو پاڙو مبارڪ ڇڏي مال جي
سيهي سان مديني منوره ڪان پري وڃي ويٺو. انهيءَ وچ ۾
سن ٻيءَ هجريءَ ۾ زڪواة ادا ڪرڻ جو حڪم نازل ٿيو. ان
ڪري پاڻ سونهارن ٻه عامل يعني زڪواة وصول ڪندڙ
موڪليا. جن ان کي چيو ته زڪواة رصول ڪرڻ لاءِ آيا
آهيون. جواب ۾، انهن کي چوڻ لڳو ته هيءَ ته وڏي زيادتي
آهي، ڇا مون کان هيءُ جزيو يا ٽيڪس اُڳاڙيو وڃي ٿو؟
حاصل هيءُ آهي ته، پاڻ سڳورن جا عامل اجا پهتا ئي ڪونه
هئا ته پاڻ ٻي پيرا فرمايائون ته ثعلبه بن حاطب برباد ٿي
ويو! ان وقت ئي سندس ٻلڪار ۾ ”لوح محفوظ“ کان الله
تعاليٰ هيءَ آية نازل فرمائي جا سوره توبه ۾ جلوه افروز آهي.
انهن آيتن جو ترجمو هن ريت آهي، ملاحظه فرمائيندا: ”۽
انهن (ماڻهن) مان ڪي اهڙا آهن، جن الله تعاليٰ سان وعدو
ڪيو ته جيڪڏهن اهو اسان کي پنهنجي فضل سان مال عطا
فرمائي ته اسين ضرور (ان مان) دل کولي خيرات صدقات ادا
ڪنداسون ۽ اسين ضرور ٿينداسون نيڪوڪارن مان. پوءِ
جڏهن الله پنهنجي فضل سان کين مال عطا ڪيو ته ان ۾
ڪنجوسائي ڪرڻ لڳا. اڄي پنهنجي ڪيل وعدي کان ڦرڻ
لڳا، منهن موڙڻ لڳا.“ الخ- بيان ڪيل جڏهن سورة توبه
جون آيتون ثعلبه بن حاطب جي ٻاڪار ۾ لٿيون ته ان وقت
سندس ڪن مٿن کيس وڃي ٻڌايو ته بدبخت اڄ تنهنجي
ٻلڪار ۾ قرآن شريف جون آيتون لٿيون آهن. جڏهن ثعلبه
کي اها خبر پئي ته سندس ٻاڪار ۾ آيتون لٿيون آهن ته لاچار
زڪواة جو مال کڻي حضور اڪرم ﷺ جن جي حضور پرنور
۾ حاضر ٿيو، پر پاڻ ان کان زڪواة نه ورتائون ۽ فرمايائون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ته ”مون کي منهنجي رب تنهنجيءَ زڪواة وٺڻ کان منع ڪئي آهي. تڏهن هو پنهنجي وارن ۾ ڌوڙ وجهي هاءِ گهوڙا ڪرڻ لڳو. حقيقت ۾ سندس دل مال جي محبت ۽ نفاق جي مرض ۾ مبتلا ٿي چڪي هئي. بهرحال هو پنهنجو مال موٽائي کڻي ويو. رسول الله ﷺ جن جي وصال کان پوءِ هو اميرالمومنين سيدنا ابوبڪر صديق رضي الله عنه جن جي حضور ۾ زڪواة جو مال کڻي آيو. پر هن بزرگ به، پاڻ سڳورن وانگر، قبول نه ڪيو. ان کان پوءِ اميرالمومنين سيدنا عمر فاروق اعظم رضي الله عنه جن جي حضور ۾ به مال کڻي آيو، پر ان ڀلاري به سندس زڪواة جو مال رد ڪري ڇڏيو.

حضرت فاروق اعظم جن جي شهادت کان پوءِ هو، اميرالمومنين سيدنا عثمان غني ذوالنورين رضي الله عنه جن جي حضور ۾ به پنهنجو مال کڻي آيو هو. پر هن سونهاري به سندس مال قبول نه فرمايو. بهرحال حضرت عثمان سائين جن جي زماني ۾ نفاق جي حالت ۾ مري ويو، سندس موت نهايت ڀڄڙو ٿيو. مرڻ کان پوءِ سندس لاش ۾ اهڙي ته بدبو پيدا ٿي، جو سندس مٽ مائٽ به ڪانئس بيزار ٿي ويا. اهو آهي مال ميڙڻ جي محبت، پئسي پرستي، دنيا تي ديوانگي ۽ الله تعاليٰ ۽ سندس محبوب ڪريم سان وعدي ڪرڻ کان پوءِ ان تان ڦري وڃڻ جو نتيجو. حقيقت ۾ مال ميڙڻ جي محبت سمورين برائين جو بنياد آهي، هڪ حديث مطابق: وعدي خلافي ڪرڻ، امانت ۾ خيانت ڪرڻ ۽ ڪوڙ ڳالهائڻ، ٽيئي نفاق جون نشانيون آهن. حاصل هيءُ آهي ته، ايتري طمع به تباهه ۽ برباد ڪندي آهي. ڳچ ماڻڪ مٽ ۾ ڏيئي الله تعاليٰ پنهنجي ۽ پنهنجي محبوب ڪريم جي در تان ڌڪي ڌار ڪري ڇڏيندو آهي. دنيا جي عظيم روحاني شاعر اڄادار لطيف رحمة الله عليه جن هڪ سچي سالڪ ۽ طالب کي تنبيه ڪندي فرمائين ٿا ته:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

طمع جـــي تنوار، متان ڪرين مگـٿـا،
ڏکي ڪنڌئي ڏار، ماڻڪ ڏيئي مٽ ۾.

ڦـريـا پسي ڦيٿ، ڪرين ڪير نـہ چڪيو
دنيا ڪارڻ ديـــن، وڃائـــي ولها ٿيا.

ان ساڳئي سر پرڀاتيءَ ۾، پٽ ڌڻيءَ بادشاهہ جو فرمان آهي تہ:

ڪوڙا در دنيا جـا، جاچڪ منگين جي،
سپان توهين ڪـي، موٽي ڏيندا منهن ۾.

پڇاڙيءَ ۾ سان پنهنجو مقالو لطيف جي سر پرڀاتـيءَ جي هن سٽ سان پورو ڪريان ٿو:

لنگهو لوڏي ڪڍيو، سائـنـن ســاري.

لک لهي ٽي لوڏ

ڪيچان آيو قافلو، طرح موچاري ٽوڙ،
سنگاريائون سيد چئي، ڪرها منجهان ڪوڙ،
لک لهي ٽي لوڙ، جيجان تن جتن جي!

مٿيون پيارو بيت، ڀٽائي گهوٽ عليه الرحمة جن جي رسالي، سر ديسي مان کنيو ويو آهي ۽ ”ديسي“ جي معنيٰ آهي: ڏيهي، ملڪي ۽ وطني وغيره. حقيقت ۾ ديسي هڪ راڳڻي جو نالو آهي جا ”ديپڪ“ راڳ جي پنجن زالن مان هڪ آهي.

بهرحال مان رڳو هتي ”ڪيچان آيو قافلو“ وارن بيتن جا روحاني راز ۽ رمزون مختصر انداز ۾ پيش ڪرڻ جي سعادت حاصل ڪريان ٿو. اهڙي قسم جا بيت سر ”ديسي“ جي ٽئين داستان ۾ موجود آهن. هتي ”ڪيچ“ مان مراد آهي، محبوبن ڪريمن جو مٺڙو ملڪ مدينو منور ۽ ڪيچ ڌڻيءَ مان مراد آهي، مديني جو گهوٽ سيدنا محمد مصطفيٰ ﷺ جن جي ذات بابرڪات. بيان ڪيل بيت ۾ اڄادار لطيف، پاڻ سونهارن جي پهرين ۽ آخري حج جي تياريءَ جي اعليٰ نموني ۾ عڪاسي ڪئي آهي. اهو مبارڪ ۽ سونهارو سفر ڏهين سال هجريءَ ۾ پيش آيو. ذوالقعد مهيني ۾ هر طرف اطلاع ڏنا ويا ته: خاتم الانبياء و المرسلين محمد مصطفيٰ ﷺ جن هن سال حج جي ارادي سان مڪي شريف ڏانهن تشريف فرما ٿيندا. اهو اطلاع عربستان ۽ ان جي آسپاس ۾ ترت ئي هوا وانگر پکڙجي ويو ۽ سمورو عربستان، سندن همرڪابيءَ لئي پاڻتجي پيو. ڪيترن اصحابن سڳورن کي پين ملڪن ڏانهن اطلاع ڏيڻ لاءِ موڪليو ويو. ان سلسلي ۾ امير المؤمنين سيدنا علي المرتضيٰ شير خدا کي، يمن ڏانهن موڪليو ويو. بهرحال سمورو قافلو

تيار ٿي ويو. خوشيءَ وچان انُ کي سينگارڻ لڳا. خاص طور تي رسول الله ﷺ جن جي ڏاچي مبارڪ "قصويٰ" کي نهايت سرس سينگاريو ويو:

سينگاريائون، سيد چئي ڪرها منجهان ڪوڏ،
لڪ لهي ٿي لوڏ، جيجان تن جتن جي.

اڄ سات ڏٺي سرواڻ، قصواءِ ڏاچيءَ تي سوار آهن ۽ بلند آواز سان، هن ريت بريت ۽ پاڻ سان پڙهي رهيا آهن:

لبيڪ اللهم لبيڪ لا شريڪ لڪ لبيڪ ان الحمد والنعمة لڪ والملڪ لا شريڪ لڪ.

يعني: اي الله سائين! اسين تنهنجي لاءِ حاضر آهيون. اي الله سائين، اسان تنهنجي لاءِ حاضر آهيون. تنهنجو ڪوبه شريڪ نه آهي، اسان تنهنجي حضور ۾ حاضر آهيون. ساراهه ۽ نعمت سڀ تنهنجي لاءِ آهي ۽ تنهنجو ڪوبه شريڪ نه آهي.

بهرحال! هي قرب ڀريو قافلو ۽ سونهارو سات مديني مبارڪ کان مڪي معظم طرف وڌي رهيو آهي، راهه جا سمورا وڻ ٽڻ واسيندا وڃن ٿا: "اچي آريءَ ڄام جو، وڻ وڻ منجهان واس". مڪي مبارڪ جا ماڻهو اڄ خوشين ۾ ماپي نٿا سگهن. پنهنجي عشق ۽ عقيدت وچان چوڻ لڳا آهن:

ڪيچان آيو قافلو، سات ڏٺي سرواڻ،
وار وڌي واڳون ڪريان، پوان هوند پلاڻ،
جهڙو پنهون پاڻ، تهڙي سڀئا سات جي.

هن سونهاري سات جو سرواڻ ۽ سردار، مهڙ ۾ آهي. سندن صحابي سڳورا جن ۾ اميرالمؤمنين سيدنا ابوبڪر صديق، اميرالمؤمنين سيدنا عمر فاروق اعظم، اميرالمؤمنين سيدنا عثمان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

غني، اميرالمؤمنين سيدنا عليؑ المرتضيٰ ڪرم الله وجهه، جيڪو يمن ڪان حاجين جو هڪ قافلو وٺي اچي هن ساٿ سان مليو آهي ۽ ٻيا بيشمار اصحاب ڪرام رضي الله عنهم جن ساٿ ڏٺي ءَ سان گڏ آهن. هن ساٿ جي سڄا يعني بيهڪ نهايت نرالي آهي:

جهڙو پنهون پاڻ، تهڙي سڄا ساٿ جي.

حضرت جابر رضي الله عنه جن، حضرت امام باقر رضي الله عنه جن جي پڇڻ تي ورائيائين تہ، ان ڏينهن اسان نهاري ڏٺو تہ، اڳيان ۽ پويان، ساڄي ۽ کاٻي، جيڏانهن بہ ڏٺوسون پئي، اوڏانهن ماڻهن جو هڪ اٿاهہ سمنڊ ڇوليون هڻندي نظر اچي رهيو هو. جڏهن پاڻ سونهارن ”لبيڪ“ چوڻ تي فرمايو، تڏهن ساڻن گڏ، گهٽ ۾ گهٽ هڪ لک ماڻهن هڪ آواز ۾ ”لبيڪ“ جو نعرو بلند ڪيو تہ ۽ انهيءَ نوراني نعري سان، مڪي مبارڪ جي جبلن جون چوٽيون بہ ٻريو ٿي ويون. هر طرف کان چيو پئي ويو:

ڪيچان آيو قافلو، چامن سندو چام،
پسندي ٿي پنهونءَ کي، اکين ڪيو آرام،
ناقر چايان نام، جي مون نيو پاڻ سين.

چامن سندو چام، يعني رسولن جي رسول، نبين جي نبيءَ جو قافلو اچي ويو آهي. پاڻ سڳورن جي جمال جا جلوا پسي اکين کي آرام، روح کي راحت، بدن کي بهاري ۽ قلبن کي قرار اچي ويو آهي. جنهن جي پيرن مبارڪن جي پٽي مبارڪ اکين کي لائڻ لاءِ سندن عاشق آتا آهن:

ڪيچان آيو قافلو، ٻلميرو ٻائيان،
پٽي جا پيرن جي، اکن کي لائيان،
چنبيلي چائيان، جي مون نيو پاڻ سين.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پاڻ سونهارا، پنهنجي ساٿ سميت، مڪي معظم طرف وڌي رهيا آهن. سمورا وڻ ٽڻ، پنهنجيءَ سرهاڻ سان سرها ڪري ڇڏيا اٿن. سندن ڏاچي مبارڪ، جهلن، جهوڙن، جهاڃن ۽ ٻئي سامان سان سينگاريل آهي. ان وات وارا وڻ نهايت خوشيءَ ۽ عقيدت مان ڪين "السلام عليڪ يا رسول الله" چوندي، مٿن جهڪي رهيا آهن ۽ سندن جسم مبارڪ کي چميون ڏئي رهيا آهن. اڄ وڻن جون سموريون ڏاريون نهڪي رهيون آهن:

وسي ٿو وڏ ڦڙو، نهڪن تيون ڏاريون.

بهرحال ساٿ سمورو سينگاريل آهي:

جهوڙا جن جهلن ۾، هيري لک هزار،
لڳا وات وڻن جا، پنهونءَ کي پالار،
لنگهي ڪالهه قطار، تون اوٺي اڄ نهارئين.

اڄ مڪي مبارڪ جا ماڻهو مسرور آهن ۽ چئي رهيا آهن:

الله! اچن آوءِ، جن آئي من سرهو ٿئي.

ان سفر دوران: "جتي رهيا راتڙي، سي سونهارا هنڌ" نيٺ اهو قربن ڀريو قافلو، آچر جي ڏينهن، چوٿين ذوالحج تي اچي مڪي مبارڪ ۾ داخل ٿيو. جڏهن ڪين "ڪعبة الله" نظر آيو ته پاڻ ان وقت فرمايائون: اي الله سائين! هن گهر کي اڃا به وڌيڪ عزت ۽ شرف عطا فرماءِ. ان کانپوءِ پاڻ صحابن سميت بيت الله جو طواف فرمايائون. طواف کانپوءِ، "مقام ابراهيم" وٽ بيهي ٻه رڪعتون نماز ادا فرمايائون. نماز کانپوءِ "صفا" جي پهاڙيءَ تي چڙهي فرمايائون:

"الله تعاليٰ کانسواءِ ڪو به عبادت جو لائق نه آهي. سندس ڪو به شريڪ ڪونهي. سندس ئي بادشاهي آهي. سندس ئي ساراهه آهي. اهو ئي ماري ٿو، اهو ئي جياري ٿو. هو سڀني

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تي قادر آهي، ڪوبہ معبود نہ آهي . رڳو پاڻ هڪڙو آهي.
ڏن ٿي پنهنجو وعدو پورو ڪيو ۽ پنهنجي ٻانهي جي مدد ڪيائين.*

ڪيچان آيو قافلو، جنگ سونهاريءَ جوڙ،
ٿلپارا توڙن ڪي، ڳچيءَ سونهن موڙ،
دولت چايان دوڙ، جي سون نيو پاڻ سين.

المختصر هيءَ آهي تہ، حج واري ڏينهن پاڻ عرفات تي پهتا. جڏهن سج لهڻ لڳو تہ پاڻ ڪريم جن، پنهنجيءَ ڏاچي جي آڻ جو حڪم فرمايو، جا سينگاري ۽ پلاڻي آندي وئي. پاڻ سڳورا ان تي سوار ٿي، ”ماڻريءَ جي پيٽ ۾ يعني وچ تي پينا ۽ قصويٰ ڏاچي تي سواريءَ جي حالت ۾ لڳ ڀڳ هڪ لک پنجهتر هزار کان بہ وڌيڪ عظيم الشان اجتماع جي سامهون جيڪو خطبو مبارڪ فرمايو هو، ان جي ٿوري ڀاڱي جو ترجمو هن ريت آهي:

پاڻ واحد جي واڪاڻ ڪان پوءِ فرمايو: ”اي انسانو! منهنجي ڳالهہ ٻڌو. اڄ ڏٺو سمجهان تہ ڪو پاڻ هن سال وانگر هن کان پوءِ ڪڏهن هن نموني، هوڙي مجموعي ۾ گڏ ٿي سگهون. سڀ انسان آدم عليه السلام جو اولاد آهن ۽ آدم عليه السلام مٽيءَ مان بڻايو ويو آهي. ڪنهن عربيءَ کي عجميءَ تي فضيلت نہ آهي ۽ ڪاري کي پوري تي فضيلت نہ آهي ۽ پوري کي ڪاري تي فضيلت نہ آهي. عزت ۽ شرافت جو انحصار تقويٰ تي آهي. پاڻ سونهارن وڌيڪ فرمايو: خبردار! مون کان پوءِ گمراهہ نہ ٿجو! متان هڪ ٻئي جا ڪنڌ لاهڻ شروع ڪيو. مسلمانو! عورتن ۽ ٻانهين جي باري ۾ رب کان ڊڄو! توهان ڪين خدا جي ضمانت تي حاصل ڪيو آهي ۽ خدا جي حڪم سان پنهنجي لاءِ جائز ڪيو آهي. توهان جو حق عورتن تي آهي ۽ انهن جو حق توهان تي آهي. پنج وقتي نماز ادا ڪندا رهو، رمضان مبارڪ جا روزا

رکندا رهجو. انسانو! مان توهان ۾ ٻه اهڙيون شيون ڇڏيو ٿو وڃان، جنهن تي توهان مضبوطيءَ سان عمل ڪندا ته گمراهه نه ٿيندؤ. اهي شيون خدا جو ڪتاب قرآن شريف ۽ حديث آهي."

ٻهرحال سندن آخري حج جي موقعي تي فرمايل خطبو مبارڪ، انسان ذات لاءِ بيمثال منشور آهي، جنهن جو اکر، اکر اسلام ماڻڪ ۽ سيني جي سپ ۾ سانڍڻ جهڙو آهي؛ جنهن تي عمل ڪرڻ سان انسانيت جو عروج ۽ ماٺيي جو معراج ماڻي سگهجي ٿو.

حاصل هيءُ آهي ته ساٺ ڏٺيءَ سرواڻ جو ساٺ مکي مڪرم ۾ پهتو. آخري حج ادا فرمايائون. اڄ دين جي تڪميل ٿي چڪي آهي.

سينگاريائون سيد ڇني، ڪرها منجهان ڪوڏ،
لک لهي ٿي لوڏ، جيجان تن جتن جي.

هن رحمت جي برسات سموري سنسار ڪي سائو، شاد ۽ آباد ڪيو.

وچون وسڻ آئيون، سارنگ سينگاري،
آڇيا لک لطيف ڇئي، پار پياري،
وچڙين واري، ڪٿي ڪعبي تي ڪر نائيا.

ڳاڙيندين ڳوڙها

شهنشاه ولايت، پير طريقت، قاطع بدعت، ناصر دين و ملت، دنيا جي عظيم شاعر، حضرت شاه ڀٽائي گھوٽ رحمة الله تعاليٰ عليه جن جو شمار يقيناً انهن سلف صالحين ۽ ڌڻي تعاليٰ جي محبوب ۽ مقبول ٻانهن ۾ ٿئي ٿو، جيڪي جهانن جي جوڙڻهار ۽ پالڻهار جي راضپي ۽ رضامنديءَ لاءِ ماڻهن کي قرآن شريف ۽ احاديث پاڪ ڏانهن ڏيان ڇڪائيندي، "صراط مستقيم" تي هلڻ لاءِ پنهنجو پاڻ پتوڙيندا رهن ٿا.

تعميري ۽ روحاني رنگ ۾ رڱيل رسالي شريف جي سر "ڪلياڻ" جو محبوب مطالعو ڪندي، هئي ورق وحدانيت تي سڀ کان اڳ ۾ جنهن ڀلاري بيت تي، اسان جي نوراني نظر پوي ٿي سو هيءُ آهي.

وحده لا شريڪ له، ٻڌين ڪين ٻوڙا،
ڪ تو ڪنين نه سنا، جي ڳوٺ اندر گھوڙا،
ڳاڙيندين ڳوڙها، جت شاهد ٿيندءِ سامهان.

شاعرن جي سرتاج، لاثاني لطيف جي بيان ڪيل بيت ۾ رب الانام، خداءِ ذوالجلال والاڪرام، جي هيبتناڪ حضور ۾ حاضر ٿيڻ ۽ محشر جي ميدان ۾ حساب ۽ ڪتاب، جزا ۽ سزا، ڏيتي ۽ ليتي، ٻچا ۽ ڳاچا ۽ خود. پنهنجن عضون جي ڪيل گناهن بابت شاهدي ڏيڻ جي ادڙي نه عڪاسي آهي، جو جنهن جي پڙهڻ سان اکين آڏو قيامت جي ڏينهن جا سمورا نظارا اچي وڃن ٿا يعني دائم ۽ قائم ڌڻي تعاليٰ جي حضور ۾ حاضر ٿيڻ جو نقشو اهڙي نه نمايان نموني ۾ چٽيل آهي، جو جنهن جي پڙهڻ سان انسان ڄڻ گويا، محشر جي ميدان کي دنيا ۾ ئي ڏسي رهيو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

بيان ڪيل بيت ۾ جن شاهدن جو شاهه صاحب رحمة الله عليه جن ذڪر ڪيو آهي، تن مان مراد آهي، گنهگارن جا اهي عضوا جن سان، انهن گناهه ڪيا هئا. جوڙيءَ ريت سورة ”يٰسۤ“ ۾ الله تعاليٰ جو ارشاد ٿئي ٿو ته:

> ”اليوم نختم علىٰ افواههم و تڪلمنا ايديهم و تشهد ارجلهم بما ڪانو يڪسبون٥“ ”اڄ ڏينهن انهن جي واتن تي مهر هڻنداسون ۽ سندن هٿ اسان سان ڳالهائيندا ۽ سندن پير شاهدي ڏيندا، انهن ڪمن جي، جيڪي اهي ڪندا هئا.“

هي رڳو انڪار واريءَ صورت ۾ سندن زبان کي بند رکي، سندن پين عضون کان شاهدي ورتي ويندي. جڏهن ڏوهارين تي سندن عضوا، سندن بڇڙن ڪمن کي هڪ هڪ ڪري بيان ڪندا، تڏهن ان تي ڏوهاري ڪاوڙ کان پنهنجن عضون کي چوندا ته، اوهان ڪيئن اسان جي خلاف شاهدي ڏني. جواب ملندو ته بيوقوفو! الله تعاليٰ جي حڪم کان پوءِ اسان کي مجال آهي جو نه ڳالهايون، جڏهن ته هو هرڪنهن شيءِ کي ڳالهائڻ تي قادر آهي ۽ ان تي ته اوهان کي پيدا ڪيو آهي ۽ ان ئي وري اوهان کي پنهنجي حضور ۾ حاضر ڪيو آهي. دنيا ۾ ته پين کان پردو ڪري گناهه ڪندا هئا، مگر هن رڻ جي اوهان کي خبر نه هئي ته، ڪو هي عضوا شاهدي ڏيندا ته هوند، ائين نه ڪريون ها يعني انهن کان ۾ هوند لڪائڻ جي ڪوشش ڪريون ها؛ پر ائين محال آهي. دنيا ۾ اهو خيال اوهان کي هو ته ڪير پيو اسان جي ذري پرزي جو خيال رکندو. ليڪن اوهان کي غالباً اهو يقين نه هو، جي اوهان کي يقين هجي ها ته هوند ائين نه ڪريو ها. بيان ڪيل تفصيل قرآن ڪريم جي آيتن جو خلاصو

۽ مفهوم پيش ڪيو ويو آهي. جن مان هڪ آية پاڪ متن
۽ ترجمي سان هن ريت آهي:

”حتي اذا ما جاءُوها شهد عليهم سمعهم و ابصارهم و جلودهم بما ڪانوا يعملون○“ ترجمو: ”تانجو جڏهن راهي سمورا، ان دوزخ وٽ ايندا (تنهن مهل) سندن ڪن ۽ سندن اکيون ۽ سندن کلون جيڪي اهي دنيا ۾ ڪندا هئا، تنهن جي متن شاهدي ڏينديون.“ (حٰم السجده)

غرض تہ قيامت جي ڏينهن پانهي تي سندس سمورا عضوا جهڙوڪ هٿ ۽ پير، کلون ۽ زبان، ڪن ۽ ٻيا عضوا شاهدي ڏيندا. انهن ڪانسواءِ اهو ڏينهن، اها رات، اهو وقت ۽ اها ڌرتي پڻ ماڻهن جي بڇڙن ڪرتوتن ڇڱن ڪمن بابت شاهدي ڏيندا. جيئن صحيح مسلم شريف ۾ حضرت انس رضي الله عنه جي روايت سان آيل آهي تہ: ”هڪ ڀيرو حضور پرنور ﷺ جن جي حضور ۾ باادب ويٺا هئاسون تہ پاڻ (سڳورن) مرڪڻ فرمايو، تڏهن پاڻ ني ارشاد مبارڪ فرمايائون تہ توهان کي ڄاڻ آهي تہ اسان ڇو مرڪيا آهيون؟ تڏهن صحابن سڳورن عرض ڪيو تہ الله تعاليٰ ۽ سندس رسول ﷺ بهتر ڄاڻن ٿا!

تنهن تي پاڻ فرمايائون تہ، هڪڙو ٻانهو قيامت جي ڏينهن رب الاڪرام سان ڳالهائيندو. جنهن جي ڳالهائڻ اسان کي کلايو آهي. جيئن تہ هو پنهنجي پالڻهار کي عرض ڪندو تہ، ”اي ڌڻي منهنجا! مون کي ظلم کان ڇو نہ ٿو ڇوٽڪارو ڏئين.“ تڏهن الله تعاليٰ فرمائيندو تہ هائو! توکي ظلم کان ڇوٽڪارو ڏيندس. تنهن تي اهو ٻانهو عرض ڪندو تہ منهنجا پالڻهار آءٌ پاڻ تي پنهنجي نفس ڪانسواءِ ٻئي ڪنهن جي بہ شاهدي قبول نہ ڪندس. تڏهن الله تعاليٰ فرمائيندو تہ:

”كفي بنفسك اليوم شهيدا و بالكرام الكاتبين شهوداً قال فيختم علي فمه فيقال لاركانه انطقي قال فتنطق باعمالهٖ ثم يخلي بينه‘ و بين الكلام فيقول بعداً لكن سخاقاً فعنكن افاضلo“ يعني ڪافي آهي تنهنجي نفس جي شاهدي تنهنجي لاءِ ۽ ڪافي آهن توتي ڪراماً ڪاتبين شاهديءَ جي سبب جي ڪري. پاڻ فرمايائون تہ الله تعاليٰ ان جي وات تي مهر هڻندو ۽ سندس عضون کي حڪم ڪندو تہ توهان ڳالهايو. پوءِ سندس سڀ عضوا سندس عملن بابت ڳالهائيندا. تنهن تي الله تعاليٰ ڪيس فرمائيندو تہ، ڏس! تنهنجا ئي عضوا توتي شاهدي ڏيئي رهيا آهن. تڏهن اهو شخص پنهنجن عضون کي مخاطب ٿي چوندو تہ اوهان جي لاءِ بدبختي ۽ هلاڪي آهي، جو آءٌ تہ، اوهان جي ڇوٽڪاري لاءِ رب ڪريم جي حضور ۾ حجتون ڪري رهيو آهيان ۽ اوهين وري اٿلندو پيا پاڻ تي ۽ مون تي شاهديون ڏيو!“

انهيءَ مناسبت سان، لجادار لطيف رحمةالله عليه جن بيان ڪيل قرآن شريف جي آيتن ۽ احاديث پاڪ ڏانهن ڌيان ڇڪائيندي فرمائين ٿا تہ:

ڪ تو ڪنين نہ سئا، جي گهٽ اندر گهوڙا، -
ڳاڙيندين ڳوڙها، جت شاهد ٿيندءِ سامهان!

پانهي جي هٿن ۽ پيرن جي شاهديءَ ڪانسواءِ ڪراماً ڪاتبين بہ شاهدي ڏيندا. سورة الانفطار ۾ ارشاد آهي تہ:

”إن عليكم لحلفظين o ڪراماً ڪاتبين يعلمون ما تفعلون o“ يعني اوهان جا سڀ عمل ياد رکڻ وارا سگهورا، لکڻ وارا آهن، جي اوهان جي عملن کي ڄاڻن ٿا.

ڪراماً ڪاتبين ڪانسواءِ هيءَ ڌرتي به، ماڻهن خلاف شاهدي ڏيندي. جهڙيءَ ريت رسول الله ﷺ جن جو ارشاد مبارڪ آهي ته گناهن ڪرڻ وقت ڌرتيءَ ڪان به شرم ڪندا ڪريو ڇاڪاڻ ته قيامت جي ڏينهن ڌرتي اوهان جي چڱن توڙي بڇڙن ڪمن بابت شاهدي ڏيندي. جيئن قرآن شريف ۾ ارشاد آهي ته: ”يومئذٍ تحدث اخبارها.“ يعني ان ڏينهن ڌرتي پنهنجون خبرون بيان ڪندي. اهي ڇو؟ ”بان ربڪ اوحيٰ لها.“ اهي هن ڪري جو اي حبيب ﷺ، تنهنجي پالڻهار جو ڪيس اهڙي حڪم ڏيندو.“

ترمذي وغيره ۾ ان جي تفسير ۾ مرفوع حديث آئي آهي ته جنهن ماڻهوءَ روءِ زمين تي جهڙو به عمل ڪيو هوندو چڱو يا بڇڙو، سي سڀ سربستا پنهنجي پالڻهار وٽ شهادت طور بيان ڪندي.“ حاصل هيءُ آهي ته قيامت جي ڏينهن ڌرتي پنهنجون سڀ سٺيون ۽ بڇڙيون خبرون بيان ڪندي ته رب منهنجا! فلاڻي ماڻهوءَ مون تي بڇڙا ڪم ڪيا هئا. فلاڻي مون تي ناحق قتل ڪيا هئا يا شراب پيتو هو ۽ هي هي گناهه ڪيا هئا. فلاڻي مون تي تنهنجي پاڪ ڪئي هئي يا هي نيڪ ڪم ڪيا هئا. مطلب ته سربستا احوال بيان ڪندي. معلوم ٿيو ته پٽائي گهوٽ جا بيت ۽ وايون، اڪثر قرآن شريف ۽ احاديث پاڪ جي تفسير ۽ تشريح ۾ چيل آهن. انهيءَ ڪري پاڻ فرمايو اٿن ته، ”جي بيت ڀانئين، سي آيتون آهين.“

بيان ڪيل هڪڙي ئي بيت تي ڪفايت ڪندي مٿيون ڳچ سٺون مضمون جي صورت ۾، خاص طور، پٽ ڌڻيءَ جي ڪاڻ مان مثال طور، فقط موج پرئي مهراڻ مان قطرو ڪڍي هديو قارئين ڪرام ڪيو اٿم. هن لاءِ ته، مون شاهه صاحب جي شائقين ۽ عقيدتمندن جي صف ۾ سيدنا يوسف عليه السلام جي خريدارن مان ان پوڙهيءَ عورت وانگر شمار ٿيان. ٻچاڙيءَ

۾ دعا آهي ته، شال ڏٺي سڳورو، اسان مسلمانن کي لطيف سائينءَ جي روحاني رسالي شريف جي اصلي فلسفي سمجهڻ ۽ ان تي عمل ڪرڻ جي توفيق عطا فرمائي- آمين! المختصر ته:

وحده، لا شريڪ له، ٻڌين ڪين ٻوڙا،
ڪ تو ڪنين نه سٺا، جي ڳوٺ اندر گهوڙا،
ڳاڙيندين ڳوڙها، جت شاهد ٿينده سامهان.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پٽائي گهوٽ جا نعتيه بيت

”اول الله عليم“

واحد جي واکاڻ

اول الله عليم، اعلي عالم جو ڌڻي،
قادر پنهنجي قدرت سين، قائم آه قديم،
والي واحد وحده، رازق رب رحيم،
سو ساراه سچو ڌڻي، چئي حمد حڪيم،
ڪري پاڻ ڪريم، جوڙون جوڙ جهان جي.

مٺي مرسل جي مدح:

جوڙي جوڙ جهان جي، جڏهن جوڙيائين،
خاوند خاص خلقي، محمد مڪائين،
ڪلمو تنهن ڪريم تي، چڱو چيائين،
انا مولاک وانت محبوبي، اي آتائين،
ڏکي ڏنائين، ٻئي سرائون سيد چي.

صحابي سڳورا:

جوڙي جوڙ جهان جي، پاڻ ڪيائين پروار،
سنهي صحابن ست ۾، منجهه مسجد مٺيادار،
چارئي چڱا چوڏار، هٿا هيڪاندار حبيب سين.

اول: پهريون، عليم: ڄاڻندڙ اعلي: مٿاهون، عالم: جهان، قادر: سگهه وارو، والي: مالڪ، واحد: هڪڙو وحده: آهو هڪڙو آهي، رازق: رزق ڏيندڙ، رب: پالڻهار، رحيم: نهايت رحم وارو، حمد: واکاڻ، محمد ﷺ: واکاڻيل، ساراهيل. آئون تنهنجو

وحدهٗ لاشريڪ لهٗ، جان تُو چئين ائين،
تان مچ محمد ڪارڻي، نرتئون منجهان نينهن،
تان تون وڃُو ڪين، نائين ڪنڌ ٻين ڪي.

وحدهٗ لا شريڪ لهٗ، جڏهن چيو جن،
تن مڃيو محمد ڪارڻي، هيجان ساڻ هئن،
تڏهن منجهان تن، اوتڙ ڪونه اولئو.
(ڪلياڻ)

وحدهٗ لا شريڪ لهٗ، جن آکيو سين ايمان،
تن مڃيو محمد ڪارڻي، قلب ساڻ لسان،
آوڙ فائق ۾ فرمان، اوتڙ ڪنهن نه اولئا.
(ڪلياڻ)

وحـــدهٗ جـي وڏئا، الا الله اڌ ڪئا،
محمد رســـول چئـي، مسلمان ٿيا،
عاشق عبداللطيف چــي، انهي پـه پئا،
تيلانوم ڏٺي ڏٺا، جيلاه ويا وحدت گڏجي.
(ڪلياڻ)

عاشق چؤ م آن کي، م ڪي چؤ معشوق

سائين آهيان ۽ تون منهنجو محبوب آهين. ڏکي: سينگاري يعني الله تعاليٰ پنهنجي محبوب کي گهوٽ بنائي ٻئي جهان سينگاري ڏنائين. پروار: پالڻ. حامي: حمايت ڪندڙ. هادي: هدايت ڏيندڙ.

وحدهٗ لا شريڪ لهٗ: هو هڪڙو آهي، سندس ڪوبه شريڪ نه آهي. ڪارڻي: آڪارڻ وارو. نرتئون: ڌيان سان. اوتڙ: خراب تڙ. اوليو: ڏڪيو. آکيو: چيو. قلب: دل، هنيون. لسان: زبان. الا الله: مگر الله.

خالق چئو م خام تون، نه کي چئو مخلوق،
سلج تنهين سلوڪ، جو ناقصنا نگيو.
(ڪلياڻ)

پريان سندي پار جي، مڙئي مٺائي،
ڪانهي ڪڙائي، چکين جي چيت ڪري.
(ڪلياڻ)

وحده' لا شريڪ له'، چئو چوندو آءُ،
فرض، واجب، سنتون، تنئون ترڪ م پاءِ،
توبه سندي تسبيح، پڙهي سا پڃاءِ،
نڱا پنهنجي نفس کي، ڪا سڻين راهه سونهاءِ،
سپريان جي ڳالهڙي، هيءَ هنئين سان لاءِ،
ته سندي دوزخ باهه، تو اوڏياني نه اچي.

چوڏهين چنڊ تون آڀرين، سهسين ڪرين سينگار،
پلڪ پريان جي نه پڙين، جي حيلا ڪرين هزار،
جهڙو تون سڀ ڄمار، تهڙو دم دوست جو.
(سر ڪنڀات)

چنڊ! تنهنجي ذات، پاڙيان تان نه پرين سين،
تون اڀرو ۾ رات، سڄڻ نت سوجهرا.
(ڪنڀات)

م ڪين هيڃ م هوڃ، ترس م تاڻ جهاز کي،
چئو ڪلمو محمد تي، ته اڳيان اڃيئي اوڄ،
سهڪي پٽ سبوجهه، تنهجي مڪي ڍڪي مڪڙي.
(سر سريراڳ)

نت: هميشه، سدائين. م: نه.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ساهڙ جا سينگار، اڻ لکنا اڳــي هئا،
نکا 'کن فيکون' هئي، نکا ہي پچار،
سلکنا مهد هئي، تـوڏي جي تنوار،
محبت ساڻ ميهار، لايائين لطيف چي.
(سر سهڻي)

جي قيام مڙن، تہ کر اوڏا سپرين،
تهان پري سڄڻ، واڌايون وصال جيون. (سهڻي)

آءٌ نہ گڏي پرينءَ کي، تون تہ لهين سچ،
آءٌ جـي ڏيئين سنيها، نيئي پـريان ڏچ،
وڃي ڪيچ چئج، تہ ويچاري واٽ مئي.
(سر معذوري)

سمر جنين نـہ ساڻ، هوت حمايتي تن جـو،
ڪري ڇيج ڇپر ۾، پنهون ايندو پاڻ،
ٿيندي ريجهہ رهاڻ، لحظي منجهہ لطيف چي.
(سر ديسي)

جيهي جي تيهي، تـہ بہ ٻانهي ٻاروچڻ جـــي،
حجت هوت پنهونءَ سين، مون ڪميٽيءَ ڪيهي،
اصـل آري جـام جــي، ٻـانهـي آءٌ ٻيئي،
ڏـڄ جا ٻانـن پير ۾، تنهن جتي نـــہ جيهي،
وساري ويهي، تن ڪيچڻ کي ڪيئن رهان؟
(سر ڪوهياري)

'کن': ٿي. 'فيکون': پوءِ ٿي پيو. يعني اڃا جهان نہ جڙيو هو. 'سلکنا': ماکن کان. مهد: اڳ ۾. مـڙن: ملن. واڌايون: مبارڪون. وصال: ملڻ. حمايتي: حمايت ڪندڙ. 'ڇپر': هڪ ڏونگر جو نالو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻروُ هـو پنهور، آرياڻيءَ آجاريـو،
لاتو سڀ لوڪ تان، هاڙهي ڏٿيءَ هور،
چوريون چرڻ سڪيون، پنهون ڪيائون پور،
آيو سو اتور، جنهن ڏڪيون ڏڪ وهاريون.
(سر حسيني)

روءِ راڻي جي ناه ڪو، سوڍو سپين سونهن،
لاتائين لطيف چئـي، مـٽـان دلين دونهن،
ڪانهي ٻي ورونهن، تيو مڙوئي مينڌرو.
(سر مومل راڻو)

ڪاڪيان قاصد آئيو، راڻي پاس رسـي،
چڙهيو محمد مصطفيٰ، دوست دم دمي،
اڳيان خوف نـه خطرو، نڪو غم غمي،
ڪونـه پيو ڪرمي، جڏو تو جهان ۾.
(مومل راڻو)

ڏاتـار ۾ مڱـڻـي، ڪونـه وسياو وڃ،
سا ئي تال تندن جي، سا ئي چارڻ چت،
جي ڏتي جي هت، تـه ڳالهه ٻڙائي هيڪڙي.
(سر سورٺ)

ٻـره پـکي آئـيـو، صـبـح سـوارو،
روضي پاڪ رسول جي، هنيائين هاڪارو،
ماتجهين ڪئو مارو، چڙهه سير محمد عربي.
(سر ڪيڏارو)

’هاڙهو‘: هڪ ڏونگر جو نالو. ’پور‘: ٽپو. اتور: اڻ تروريل، اڻ ڪٿيل. ڏڪ: سينگار يعني انهن جي نڪاح جو انتظام ڪرڻ.
ٻره: ٻاڪ ڦٽيءَ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڄ ٻڌ اتر پار ڏي، ڪڪر ٿو ڪري،
روضي پاڪ رسول جي، پلٽيو پٽ پري،
وڄن ساڻ وري، تہ سنگهارن مڪ ٿئي.
(سر سارنگ)

مڪي مٿان موڙيون، آئيون تي عرفات،
روضي پاڪ رسول جي، رنگ ڪيائون رات،
وڄڙيون ٻرسات، موٽي مصر آئيون.
(سارنگ)

ڪري ڪانگ ڪرنشون، پيرين پرين پئيج،
آقا جي ڏياڻء سنيهو، وچ م وساريج،
الله لڳ لطيف چئي، ڳجهو ڳالهائيج،
چئان تيئن چئيج، تہ ڪنياتا خوش ٿئين.
(سر پورب)

ڪاڏي منهن مڪران جو، ڪاڏي پريون پار،
ليڙن جو لطيف چئي، سونهون ٿيو سردار،
جو ملڪ جو مهندار، سو مولي مون کي ميڙئين.

مدينی جا مير، سڻ منهنجا سڏڙا،
سرڻ تنهنجي سير، تون پار لنگهائين پيڙا.
(سر ڏهر)

مدينی جا ڏڻي، سڻ منهنجا سڏڙا،
تنهنجي آه تئي، ٻي ڪنڌي ساريان ڪانہ ڪا.
(ڏهر)

وڄن: ڪنوڻن. ليڙو: آٿ. سرڻ: ذمي. تئي: پاڙ، آسرو، توهم.

مديني جا شير، سڻ منهنجا سڏڙا،
پـر مبارڪ پير، آصي تنهنجي آسري. (ڏهر)

مديني جا گهوٽ، سڻ منهنجا سڏڙا،
ڪج محمد موٽ، عاصي تنهنجي آسري. (ڏهر)

مديني جا شاهه، سڻ منهنجا سڏڙا،
ڪارڻ لـڳ الله، سگهو رسج سپرين. (ڏهر)

مديني جا ڄام، سڻ منهنجا سڏڙا،
آهيان تنهنجي سام، سگهو رسج سير ۾. (ڏهر)

ڪر قل، قونا، پارچا، اوتنائون عبير،
مهندئون مهري، مصطفي، اولي ويهه امير،
لنگهائين لطيف چئي، سندي سمنڊ سير،
برڪت محمد مير، جوکو ٿئي ۾ جهاز کي.
(سراڳ)

ڪوهه ڪالهه ڪٿي، آن وڏا اتر آسري،
مرڪ محمد ﷺ ڄام جي، آن کي وم وٺي،
جني ڏوجه ڏٺي، سي پراڙ صبحي پورينديون.
(سامونڊي)

ڪر قـل قونا، پارچا، پاٽيٺ پاتائون،
ڪونيون قيمت سنديون، تر ۾ تاڪيائون،
لاڄـن منجهه لطيف چئي، ٻيڙا ٻڏائـون،
نذر نبيءَ ڄـام جـو، چڙهندي چيائون،
جي چوهي چوڙيائون، سي ٻيڙا رکين ٻاجهه سين.
(سامونڊي)

عاصي: گنهگار.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وچ مديني مڱڻا، اکيون پير ڪري،
جتي ماڻڪي محمد مير جي، جهرڪئو جوت ڪري،
پسيو جوت جمال جي، جت نهن سيئن نيڻ ٺري،
پريتئون پير پري، ڪج زيارت ذوق سين.
(ڏهر)

علاؤالدين آئيو، تنهن جي هاٿيءَ هاڪ هڻئي،
ڀڳو ڪرت ڪفار جو، ڀڳي ڀڄ پئي،
آرڻ ڀڏي ابڙي، تي رڻ ۾ رڪ رئي،
تيغن تاءُ تڪو گهڻو سگهي ڪونہ سهي،
’رب هب لي آمتي‘، چڙهيو چام چئي،
سمي سام ڪئي، سرڻين جو سک ٿيو.
(سر بلاول)

جڪرو جوڙي، پاڻ ڏٺي پيدا ڪيو،
گهوت چڙهئو گهوڙي، پيچين لائي پيچرا.
(بلاول)

جڪرا جيئين شال، تنهنجو مدو ڪنين م سٺان،
جيئن تو اچي ڪال، نالائق نوازيا.
(بلاول)

ڏيريون ڏيري ڀڄ، هي جي منجهاران پوريون،
ٻئي در ڪنهين م وڃ، ري هاشمي هيڪڙي.

جڪرو جس ڪرو، پيا سڙيئي مل،
سمي جي سهاڳ جي، ڪنهين پوي نہ ڪل،
مٿي ان مرسل، اصل هئي ايتري.
(بلاول)

علاؤالدين: هڪ حاڪم جو نالو. ڀڄ: هڪ علائقي جو نالو.
ڀئي: ڊپ. تيغ: تلوار. رب هب لي: اي پالڻهار مون کي، منهنجي
امت بخش. پيچرو: رستو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

راهوجا رهيام، سنيها سريـر ۾،
پئا در وسريام، ڏئي جا دم جکري.
(بلاول)

جکري جيهو جوان، ڏسان ڪونہ ڏيهہ ۾،
سڀهڙ سڙني مرسلين، سرس سندس شان،
”فکان قاب قوسين او ادني“ اي سيسر تيس مکان،
اِي آگي جو احسان، جنهن هادي سڙيم ههڙو.
(بلاول)

جهڙ تنهنجي جهپيا، هزارين حاتم،
کوجهن سندا ڪم، ڪامل ري ڪير ڪري.
(بلاول)

م ڪي هيج م هوج، ترس م تاڻ جهاز ڪي،
چئو ڪلمون محمد تي، تہ اگهاڻ اچيئي اوج،
سهکي پٽ سڀوجهہ، تنهنجي مکي ڍکي مکڙي.
(سر سريراڳ)

نکا ”کن فيکون“ هئي، نکو لڳ لحم،
بنيو هو نہ بت ۾، اجا ڪي آدم،
مون توهين سين سنگ، اها ساڃاءِ سپرين.
(مارئي)

جي پانين تہ جوڳي ٿيان، تہ سڳ سيئي ڇڏ،
اوڏو تيءُ الف ڪي، من ”ميم“ سين گڏ،
هتان لاهوتي لڏ، تہ ڳڙ ڪي ڳڏجين ڪاپڙي.

نکان: پوم ڪماڻ جي ٻن ڇيڙن جيترو يا ان کان بہ ويجهو
ٿيو. معراج واري رات ڏانهن اشارو آهي. احسان: ٿورو.
لحم: گوشت. الف: الله تعاليٰ. ميم: محمد ﷺ.

ناز منجهاران نڪري، جڏهن پرين ڪري ٿو پنڌ،
ڀون پڻ "بسم الله" چئي، راهه ۾ ٿي رند،
آڀيون گهٽي ادب سين، ونئي حورن حيرت هنڌ،
سائينءَ جو سوگند، ساجن سپنا سهٽو.
(بروو سنڌي)

تون سپڙ، آءٌ سيڪڙو، تون ڏاتار آءٌ ڏوهه،
تون پارس، آءٌ لوهه، جي سڃين، ته سون ٿيان.
(پرڀاتي)

سهر جنين نه ساڻ، هوت حمايتي تن جو،
ڪري ڇيڄ ڇپر ۾، پنهون ايندو پاڻ،
تيندي ريجهه رهاڻ، لحظي منجهه لطيف چئي.
(ديسي)

ماڻڪ مٺ سندوم، اونداهيءَ ۾ سوجهرو،
حشر ويل حساب ۾، ڇڏي نه ويندوم،
ساريو سڏ ڪندوم، ڪوهيارو ڪيچ ڌڻي.
(ديسي)

وڏا وڻ وڻڪار جا، جت نانگ سجهن نيلا،
آتي عبداللطيف چئي، ڪيا هيڪلين حيلا،
جت ڪڙم نه قبيلا، آت رهبر رسج راهه ۾.
(سسئي آبري)

واقف نه وڻڪار جي، ٻاٽي ڪنهن نه ٻاءُ،
لڳي لڪ لطيف چئي، معذورن مٿانءُ،
آتي اوڏو آءُ، جت هوت هيڪلي آهيان.
(سسئي آبري)

ڀون: ڌرتي، زمين. آڀيون: ٻيڻيون. سوگند: قسم، سنهن. اوڏو: ويجهو.

ڪيچان آيو قافلو، ساٿ ڏٺي سروڻ،
وار وڍي واڳون ڪريان، پوان هوند پلاڻ،
جهڙو پنهون پاڻ، تهڙي سٺا ساٿ جي.
(سر ديسي)

ڪيچان آيو قافلو طرح سوچاريءَ توڏ،
سينگاريائون سيد چئي، ڪرها منجهان ڪوڏ،
اڪ اهي ٿي لوڏ، جيجان تن جتن جي.
(ديسي)

ڪيچان آيو قافلو، ڀليرو ڀائيان،
ٻئي جا پيرن جي، لڱن ڪي لائيان،
چنبيلي چائيان، جي مون نيو پاڻ سين.
(ديسي)

ڀلي ڪري ٿيوم، سڳ ڀاروچن سين،
وچي ڪيچ ڏنوم، ٻنيءَ لڳي جن جي.
(حسيني)

جڏهن پيئي ڀانس، "چيڙ" هوت پنهونءَ جي،
اديون آريچن جا، وٺن مڪا واس،
آيل پني آس، پنهون آيو ڪيچ ۾.

جيسين جيارين، تيسين هادي رکج حفظ ۾،
محتاجي مخلوق جي، قادر م ڪارين،
عرضي عبداللطيف ڪي، ويل نه وسارين،
پرڪش پيارين، پري جام جنت مان.

ڪرها: اٺ. واس: سرهاڻ، خوشبوءِ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تري لٺل ڪينگري، تلها ڦيرا ڏيئي،
ڪي آئي، نڪي نيئي، پر سلهاڙي وتي ساٺ سين.
(پڏل)

وٺ ٿا ميوو ڪن، پاڻ نه کائين پنهنجو،
ٽڪر، پتر، ڇاپون، ڏوٿا ڏار سهن،
پسو لج لطيف چئي، ڪيڏي ڪي وٽن،
ڦريو، ڦريو ڦر ڪن، ميوو ڏين ماڻهين!
(پڏل)

صحبت سيريان جي، اي ٻڻ وڏي هاج،
قضا ڪج نماز، وقت ورائي پڙهبو.
(پڏل)

نبيءَ نيڪ نجيب، پڻر پڏا ها پيٽ سين،
....

مهنجي مداين جي، ڪل پريان پيئي،
ڪڏهن ڪوسا نه ٿيا، ڏوراپو ڏيئي،
ساجن سيئي، ڍڪيم ڍول ڍلايون.
(برو سنڌي)

آيا آس ٿيام، پاروچا پنهور م،
سي پهر پنهونءَ جي، نهن سيئن نيڻ نريام،
گونڌر وسريام، سکن شاخون مکيون.
(حسيني)

ڪل: سڌ، خبر، چاڻ. گونڌر: ڏک، غم.

الست بربڪم، جڏهن ڪن پيوم،
قالوا! بلي قلب سين، تڏهين تت چيوم،
تنهين وير ڪيوم، وچن ويڙهيچن سين.
(مارئي)

پانڌي پرينءَ پنوهار ڪي، ساري ڏيج سلام،
تہ سيل ڏيکو سومري، مٿس ناهہ مسلام،
برڪت محمد جام، رکئين پت پنوهار جو.
(مارئي)

واجهائي وطن ڪي، آءٌ جني ڏت مياس،
گور منهنجي سومرا، ڪج پنوهارن پاس،
ساري ڏج سرتئين، منجهان واڙين واس،
ميائي جياس، جي وڃي مڙهہ ملير ڏ.
(مارئي)

ٿر واري، جر ڦڙا، ترن، راهين، سر وار،
انهيئا ني اپار، آءٌ ڏورا پايان سجڻئين.

ڏورا نہ ڏورا، مون تي ماروئڙن جا،
ٻلائيءَ ڏيرا، ڳڻي ڳڻيا ڪيترا.
(مارئي)

وڏو ڀاڳ سندون، جيئن مکو ڏيٺي موٽئا،
وڃي سو ڏٺون، روضو پاڪ رسول جو.
(سامونڊي)

الست: ڇا، مان اوهان جو پالڻهار نہ آهيان؟ قالو: چيائون.
ٻاي: هائو. گور: تربت، ٻني، قبر. سندون: انون جو. ڏٺون: انهن ڏٺو. روضو: باغ باغيچا.

وانءُ وڃي وائڻ، هنيڙا ماڳ پرينءَ جو،
ڇمئو ڇم ڇائڻ، هـوءَ جا سندي سڄڻين!
(سامونڊي)

گهڙو ڀڳـو تـ، گهوريو، آسرو م لاهيج،
"لاتقنطـوا مـن رحمة الله" ترهي ان تريج،
حبيبائـي هـيـج، پسين سنهن سيهار جـو.
(سهڻي)

ريئون راضـي روح ۾، مڃـي رب رضـا،
ڇيائون محبت سين، قـادر جـي قضاءَ،
همه سين هـڪ ٿيا، تن نانگن ناهه نزاع،
"رضي الله عنهم و رضو عنه" جو ڳين اي جزاءَ،
ڏيئي ساهه سزاءَ، گهر کي گڏ پاڪا پڙي.

هڪ ڀانهي چت ۾، ٻـي ڪري جوڙ جبار،
ڪيي اونهي "ڪن" سان، اي آڳي جو آڌار،
جهاز جـوهرين جو، تنهن کي ٻوهه نه ڏي پتار،
نـيـا وڏا مـڪڙا، سـبي پسيندا پـار،
جيڏانهن سنهن مديني جو، سڄهي محمد موچار،
سـاجهو سـتـار، سـتـر سـيئي ڪري.
(سريراڳ)

سـجڻئن: سڄڻ جي. آية جو ترجمو: الله (تعالي) انهن کان راضي ٿيو، ۽ اهي الله کان راضي ٿيا.... پاڻ سونهارن جي اصحابن سڳورن ڏانهن اشارو. جزا: قل، اجر، ثواب. همه: سڀ. جبار: الله تعالي جو صفاتـي نـالـو. آڌار: سهارو. جهاز: ٻيڙو. ٻـوَ: ٻپ. محمد ﷺ: ساراهه ڪيل. ستار: عيب ڍڪيندڙ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهاز ضعيف جو، پاڻيءَ ۾ پرتوءِ،
سيد ساٿ سندوءِ، پر بند پهچائين!
(سريراڳ)

وڃيـن ءَ ويهي، جر پـلءُ پائيان،
تڙ پيڙا! گهر سپرين، او سهم اي ٻئي،
جيئن وڻجارو سين و ڪرين، سرها سپيئي،
حرمت ساڻ حبيب جي، سو نگنا نه سيئي،
پاڻهي اوءِ پهي، ڪنڌ ڪيڙائو آئيا.
(سريراڳ)

ستا سي ٻئي، سندي معلم آسري،
اوهين پڻ سهون ناڪنا، بندر ناهم ٻئي،
جن جي سيد لڄ ڪئي، سي سي لنگهيندا لڪيون.

”زمر، زخرف“ سومرا! ”حمد“ جنهين جو هنڌ،
”اهدنا الصراط المستقيم“ اي ءَ پنوهارن پنڌ،
ٻاري! لاهين بند، تہ ملان ماروئڙن کي.

”زمر، زخرف“ سومرا، ”قل“ جنهين جو قوت،
”فاذڪروني اذڪرڪم“، سدا تيءُ ثابوت،
لنگهيو جن لاهوت، تن پکا پائر اڙيا.

پرتوءِ: تنهنجي حوالي. سيد: سردار يعني حضرت محمد ﷺ. ساٿ: آمت. بندر: منزل مقصود. حرمت: مجابي، طفيل. حبيب: حضرت محمد مصطفي ﷺ. معلم: ڪپتان. ٻئي: پڻ، ڊپ، خوف. سيد: سردار يعني رسول الله ﷺ جن جي ذات بابرڪات. 'زمر، زخرف'، 'حمد': قرآن جي سورتن جا نالا. 'اهدنا الصراط المستقيم': اسان کي سڌي وات ڏيکار. 'فاذڪروني اذڪرڪم': پوءِ اوهين مون کي ياد ڪيو تہ مان اوهان کي ياد ڪريان.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”زمر، زخرف“ سومرا، ”سبح“ منهنجا سيڻ،
ور ڏٺ ڏاڏائي ڏيه جو، ڪوءِ تنهنجا ڪيڻ،
ور ويڙيچاڻا وڻ، ڪوءِ سون تنهنجو سومرا.

”زمر، زخرف“ سومرا، ”سبح“ منهنجا سيڻ،
تمر، ٻربريان، آن جا ڪاج خرما ڪيڻ،
نت نمايم نيڻ، بر جي بدوين لئي.

”زمر، زخرف“ سومرا، ”سبح“ سيڻ سندام،
بند ۾ بدوين لئي گهوڙها نت ڳاڙيام،
عمرا! اباڻن ڪي ڏٺي ڏينهن ٿيام،
ويڙيچا وجود مان ويل نه ڪنهن وسريام،
پانڌي روز پڇيام، آيي اباڻن جا.

”زمر، زخرف“ سومرا، ”سبح“ سيڻ رهن،
بند ۾ بدوين لئي، اکيون رت روئن،
ڏوٽي ڏاڏائي ڏيهه جا، الله! ڪي اچن،
مون ڪي خبر خير جي، سندي ڏيهه ڏين!
آرو اکڙين، آهي اباڻن ڏي.

”زمر، زخرف“ سومرا، عيش اعرابين،
”إنا فتحنا لڪ“ قلوبان ڪين،
لحم، لبن گڏ ڪيو، تمر تاڪل ڪن،
سدائين سيد چئي، آن نه چکيو آن،
عمرا! بنديائن، لاهي لوهه نه ڇڏئين؟

’زمر زخرف‘: ٻالو سورت جو. ور: ڀلو. وڻ: مهٽا، ڳاريون.
تمر: سڪي کجور. بربريان: ڪنڊ ڀڳل. آرو: لاڙو.
اعرابين: جهنگلي ماڻهو. ’انا فتحنا لڪ‘: بيشڪ اسان توکي فتح ڏني. لحم: گوشت. لبن: کير. تمر تاڪل: کجور کائڻ.

"زمر، زخرف" سومرا! مارو مون مهندار،
"اولٰئِكَ اصحاب الجنة" ماڳ سندن موچار،
"وسقاهم ربهم شراباً طهورا" پين پوچ پنوهار،
ويرو تار وجود ۾، پرين جي پچار،
سپاجها ستارا! مون کي مارُن ميڙئين!

"زمر، زخرف" سومرا، حدن ۾ "حجرات"،
سورن لاءِ سرتيون! "رعد" مڪائم رات،
هميشہ "حجر" ۾، لنئن اطيفي لات،
مون تن تنهين جي تات، اورڻ جن "احقاف" ۾.

"زمر، زخرف" سومرا! سانبي ساريم رات،
"رعد" ڪريندي رعديون، هلن ڏونهن "حجرات"
"سبح"، "سجده" پيچرا، لنئن لطيفي لات،
مون تنهين جي تات، اورڻ جن "احزاب" سين.

"زمر، زخرف" سومرا، مارو "مومن" پاس،
اعرابي "احقاف" ۾، رهي وينا راس،
مارن ملان ماڙئين، ڪنهن ارادي آندياس،
وطن آءٌ ويندياس، وريو ورق وصال جو.

وريو ورق وصال جو، موڪل تي مون،
"لحماً طرياً و تستخرجون حليه تلبسونها"، تن ۾ تونهين تون،
من منجهاران مون، مارو چام ملير جو.

'اولٰئِكَ اصحاب الجنة': اهي بهشتي آهن. 'و سقاهم ربهم شراباً طهورا': ۽ انهن کي انهن جي پالڻهار پاڪ شراب پياريو.
'زمر زخرف، حجرات، رعد، حجر، احقاف': سورتن جا نالا.
سانبي: نگهبان، وارث. رعديون: گوڙيون. 'مومن': قرآن جي سورت. ملان: وٿان. 'لحماً طريا و تستخرجون حليه تلبسونها': تازو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”فاتحہ“، ”بقره“ سومرا، جڙيائون سين جان،
اپـر ”آل عمران“ ۾، قـرب ڏيو كيڏان،
سخن جـي سندان، سي ٺـي ويٺي سـاريان.

”فاتح“، ”بـقـره“ سـومـــرا! وطن ويـــڙيچن،
”نحل“، ”حجر“، ”بني اسرائيل“، ايءَ پنڌ پنوهارن،
”سجده“، ”احـزاب“، ”سباء“، سنجهين ”روم“،
نـيـٺـي اڏيـــا اهـــن ۾، پـكا پـنـوهـــارن،
ســون كـــي منجهان تـــن، پيا لـــوه لطيف چئي.

اڄ پـڻ آنـديـون اوڻئين كتابتون كي،
ڳالهيون ڳوڙاين جون، سڻ تون عمرا سي،
”ن والقلم وما يسطرون“ پاتائون پـيـر پري،
”حـٰم“، ”طٰس“، ”يٰس“، جا آهچ ڏناٿون اي،
سوكل ڏي ســون كـــي، ساٿيه جي سيد چئي.

”توبه“ جنهين تـــن ۾، انـــدر تـــن ”انفال“،
”يونس“ ركـــي جان ۾، كيائون حقيقت حال،
جي وڏا ”هود“ وصال، سي ٺـي سانبي ساريان.

”توبه“ جنهـــين تن ۾، ”نـــمـــل“ نهارين،

گوشت كائـو ٿا ۽ ان گهڻ كيو ٿا، جنهن كـي پايو ٿا،
يعني موتي ۽ مرجان كيو ٿا. (سورة النحل)
’فاتحہ ، بقره‘ : ناﻻ سورتن جا. كيڏان: اڌهن كاڻ. ’نحل،
حجر، بني اسرائيل‘: ناﻻ سورتن جا. كتابتون: خط. ’ن والقلم
وما يسطرون‘: نالو سورت جو. ’حـٰم، طٰس، يٰس‘: ناﻻ سورتن جا.
’هود‘: نالو سورت جو .

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”قليا“، ”قد سمع“، ”جاثيه“، هيئنون ”دخان“ پاس ڌرين،
”تبار“، ”تبت“، ”اذا جاءَ“، ”اذا زلزل“ سين اورين،
جيڪي پنوهاريون پرهين، سو ميسر آهه سلير ۾.

”توبه“ جنهين تن ۾، ”نمل“ نهايت،
”اعراف“، ”انبيا“، اباڻن ڪي ”فاتح“ ۾ فرحت،
”لقمان“ جاءِ لطيف چئي، ”سجده“ ساڻ صحت،
”نساءِ“، ”نور“ نيت، مون ڪي ڌارن ميڙيُين.

قليا، قد سمع، جاثيه، دخان: سورتن جا نالا. پرهين: پهرين، ڏکن. ميسر: حاصل.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شاهہ جون وايون

مون کي نيندا ساڻ، ٻاروچا ٻاجهہ پئي، الوا الوا
ڏيندا مون ڏکي کي، الله لڳ اهڃاڻ،
ٻاروچا ٻاجهہ پئي.
”لا تقنطو من رحمت الله“ پرين چيو پاڻ،
ٻاروچا ٻاجهہ پئي.
”ان الله يغفر الذنوب جميعاً“ سچو اي پرياڻ،
ٻاروچا ٻاجهہ پئي.
اڏيون عبداللطيف چئي، اهڙو آهہ اڳواڻ،
ٻاروچا ٻاجهہ پئي.
(سر کوهياري)

وائي

راڻا جي رجپوت، مومل سهي پسندا
ٻڙهنا پٽ پير، توڙي مير همير مرندا،
مومل سهي پسندا.
ٻچي رضا رب جي، هتان سڀ هلندا،
مومل سهي پسندا.
ڪامي ساڻ لڏائين، هادي هن هندا،
مومل سهي پسندا.
سهڪي سڪرات ڪرين، واڻي وير وداع،
مومل سهي پسندا.
اهڪي وير اچيچ تون، اتي احمدا،
مومل سهي پسندا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

متان ڇڏين مڱڻو، مهندا مرشدا،
مومل سهي پسندا.
ڪل نفس، ذائقة الموت، سچي اي صدا،
مومل سهي پسندا.
اصل لکئو انگ ۾، ڏيندو تان ۾ ادا،
مومل سهي پسندا.
اديون عبداللطيف چئي، فائق فضل ڪندا،
مومل سهي پسندا.
(سر مومل راڻو)

وائي

منهنجي سيد سار لهندو، منکي آه اميد الله ۾.
سجدي پئي سپرين، زاري زور ڪندو،
منکي آه اميد الله ۾.
آمت ڪارڻ احمد ات، پرمل پاڻ پوندو،
منکي آه اميد الله ۾.
صور ڌڪا ڏيندو اکيون مٿي سچ ڪيندو،
منکي آه اميد الله ۾.
سڙو ڏيندو مؤمنن، ات محمد مير ماهندو،
منکي آه اميد الله ۾.
نفسا نفسي سڀڪو ڪندي، داتا در ٻوڙندو،
منکي آه اميد الله ۾.
مٺهت ڏينڌس مولو، آت بديون بخشائيندو،
منکي آه اميد الله ۾.
(سر سارنگ)

وائي

اکيون ميگهه ملار، صورت تنهنجي سپ جڳ موهيو.

سجدو فيل في الحال ڪيو، پسي مطلب نـور نراق
صورت تنهنجي سپ جڳ موهيو.

چاهڻ وقت ڄام جي، ڪريا ڪنگرا ڪوٽ ڪنار
صورت تنهنجي سپ جڳ موهيو.

آگـــي سپ ايـــن جو، توکي ڪاريو سير ستـــار
صورت تنهنجي سپ جڳ موهيو.

"ولسوف يعيطيک ربک"، توسين قـــادر ڪيا قرار
صورت تنهنجي سپ جڳ موهيو.

قـــادر پـــاڻ قسم ڪيا، خاڪ قدمن جـــا ڪلتار
صورت تنهنجي سپ جڳ موهيو.

آهـــن ڪرم ڪريم جـــا، احمد ســـاڻ اپـــار
صورت تنهنجي سپ جڳ موهيو.

اڪنڍنا جـــي ابـــر ڪي، سرهـــا ٿيا ســـي سنگهار
صورت تنهنجي سپ جڳ موهيو.

ســوڪل ٿـــئي مينهن ڪي، دوس هـــتـــان دلـــدار
صورت تنهنجي سپ جڳ موهيو.
(سر سارنگ)

وائي

وڻان وچ نه مون، منهنجو تونهين تون، ڪوڻ سٽي ڪو پيو

تون تڏهانڪر مڇهين، جڏهن "ڪن فيڪون"،
وڻان وچ م مون.

اعکي رســـج احمدا، اڳيـــان سوڙهي پـــون،
وڻان وچ م مون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

رسج محمد (ﷺ) ڪارڻي، جتي هونگ نه هون،
وٺان وچ م مون.
آگـــه هــن آســت جي، آهيـن تونهن تـــبون،
وٺان وچ م بون.
ذج ڪا لـپ لطيف ڪي، طوورا منجهان تـــون،
وٺان وچ م مؤن.
(سر بروو سنڌي)

وائي

جن جو وارث تون، الا سي ڪيئن رهندا نيڻ منهنجا؟
آگـي آپ خلقيـا، پـاـي خلقيائين پـون،
جن جو وارث تون، الا.
جوڙيائين جوڙ جهان جي، چئي ”ڪن فيڪون“
جن جو وارث تون، الا.
ڪوڙي دنيا ڪوڙا پسارا، ڏينهن مڙيئي ڏون،
جن جو وارث تون، الا.
آهيون الـف آســري، محمد مجيـو ســـون،
جن جو وارث تون، الا.
(پورب)

وائي

مون ۾ عيب اپار، يا ستار، آءٌ جا طامع تنهنجي.
هيڪ وهـايـم ويسري، چـاـئي سـب چمار!
هـن منهنجي حـال جي، تو ڪي سـڌ ستـار!
اسر اوڏي نـه ٿيـان، نهـيءَ ڪيس نڪار!
جيڪي وهي وجود ۾، سو تون جاڻي جاڻهار!

جيئن سي گل گلاب جا، ڪڙيا ڪنڊهارا!
مون ڪي سڪ سيد چئي، آهي مديني موچارا!
(بلاول)

وائي

آسرو آهي، مون کي هوت حبيب جو.
جان جان اوڏا ڪرها، پهچان تان ڪاهي،
مون کي هوت حبيب جو.
سوٽ منهنجا سپرين، واڳون ورائي،
مون کي هوت حبيب جو.
شفاعت جا شفيع جي، تنهن پر قير هڏهين ناهي،
مون کي هوت حبيب جو.
سيد محمد ڪارڻي، اڙيا چوٽائي،
مون کي هوت حبيب جو.
اهي ڪم ڪريم جا، جنءِ لنگها لنگهائي،
مون کي هوت حبيب جو.
لطف سان لطيف چي، سڙها سلائي،
مون کي هوت حبيب جو.

وائي

ڏک ڏيکيندو، مون نه ڇڏيندو، شفيع شافع سپرين،
اڏا اونڏا اڪڙئا، سڀ نباهي نيندو،
شفيع شافع سپرين.
راتا ويچارن جي، داور پاڻ ڏريندو،
شفيع شافع سپرين.

ڏوھارن کي ڏاڪڙا، لک سڀ لنگھائيندو
شفيع شافع سپرين.
نور ناڪارو نہ ڪري، محمد منٿ مڃيندو
شفيع شافع سپرين.
ھيت ھتت حامي ھن جو، اڳيا آڌر ڏيندو
شفيع شافع سپرين.
”طھورا“ تڙين کي، پانڊپ پياريندو
شفيع شافع سپرين.
پاڻ سچائي پاٿين، ڪامل ڪرم ڪريندو
شفيع شافع سپرين.
تنبو آئي تار ۾، عاصين وٽ اڏيندو
شفيع شافع سپرين.
داتا دوزخين تان، لڪيو لھرائيندو
شفيع شافع سپرين.
رسڻ وير رسي ڪري، شڪ رنگ مڃيندو
شفيع شافع سپرين.
”رحمة للعالمين“ اھڪي آڳہ ڏيندو
شفيع شافع سپرين.
اتي عبداللطيف جو، ھادي دمٿ جھليندو
شفيع شافع سپرين.

وائي

مونجھ يار ڀيھار، سل ڏار
بون ڪميٽي الا ڪين ڪمايو!
ڪچو مٽيءَ جي ڪرم ۾، ڪونھي ڏوھہ ڪيان

ڇوڙا ٻيڙا ڇڪ ۾، لڙهه ۾ لڙهيس وار.
اڏيون عبداللطيف چئي، ڪلمي تنهنجي تنوار.

وائي

آتڻ ۾ ويهي، سڀ دعا ڪريجا جيڏيون،
ڪانهي بس ٻهير ڪي، هل، چل پٺي پيئي،
راهه مسافر سڀ ڪي ڪري ڏڌيون هٿ ڏيهي،
سارينداصلوات ڪي، منجهه قبر سپ پيهي،
ڪوڏائو ڪريم جو، ڳالهه ٻچندو ڪيهي،
نوازيندو نور سين، ناقص ڪي ات نيئي،
الله هڪ، محمد برحق، شال ڇوان مان ايهي،
آتڻ ويهي، سڀ دعا ڪريجا جيڏيون.

وائي

آئي منڊ ملهار، آءٌ ڪهنبا ڪنديس ڪپڙا.
وڻ جا ويس ڪيا، اڄ ٻڻ منهنجي يار!
آءٌ ڪهنبا ڪنديس ڪپڙا.
لار لارئينڊي وچڙا، پنڙس ٻنيا وارا!
آءٌ ڪهنبا ڪنديس ڪپڙا.
اڏيون عبداللطيف چئي، سيد لهندم سار،
آءٌ ڪهنبا ڪنديس ڪپڙا.
(سارنگ)

وائي

مولو ڪندو ساڙ، منهنجي الله ڪندو ساڙ!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هادي ڏيئي هٿڙا، اڄي ڇڪڻ مان چاڙهه!
ڪشتي ڪميڻن جي، الله لڳب آڪار!
هو جو ويري وات جو، سو سائين نيئي ساڙ!
ڪرم ساڻ ڪريم جي، سڀ لنگهيندا پار!
الله! عبداللطيف ڪي، ڏاتر ڏيو ڏيڪار!

وائي

ماڻ ايندو الله! منهنجو سڄڻ سائين!
آڳر لائي اندڙيون وچي، وسنه ۾ وجهندو.
نماڻيءَ جو نجوڙو، پاسي پاڻ اڏيندو.
مٽان اڪن ساٿڙو، صحيح سلامت نيندو.
مهند ٿيندو مصطفيٰ، پٺيءَ لوڪ لنگهيندو.
اڄي عبداللطيف ڪي، دوست دلاسو ڏيندو.

وائي

اديون ڙي پينر، اوهان ڇا ڏٺو هو؟
جيڪي ڏٺر سو مون!

اول نانءُ الله جو،
محمد نانءُ منڌر هو؛

جيڪي ڏٺر سو مون!

سج، چنڊ، تارا، ڪتيون،
تنهن ڪان تاب تڪو هو؛

جيڪي ڏٺر سو مون!

مڪي، ماڪيون ۽ مصري،
تنهن ڪان محب مٺو هو؛

جيڪي ڏٺر سو مون!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سرتيون شاهہ لطيف چئي،
سيد سڀ ڪان سٺو هي،
جيڪي ڏنو سو مون
اديون ڙي پيٺر، اوهان چا ڏٺو هو.

وائي

سامونڊي سرڏ،ن ساهُ ملندا ڪڏهن،
سجهن تا سيد چئي، بندر باروبار
ترهو چڻ م تار ۾، اڇج تون آڌار.
اتي عبداللطيف چئي، لهہ تون سيد سار.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ساڳئي مصنف جا ڇپايل ڪتاب

١- فضائل القرآن
٢- آخرت جي پوک
٣- جمال مصطفي ﷺ
٤- دربار مدينه
٥- دربار ڪربلا
٦- سڄڻ آيو سهڻيءَ ڏيا
٧- آءٌ نه ڳنڍي پرينءَ کي
٨- القول الاظهر
٩- تندون جي طلب جون
١٠- محبت جي ميدان ۾
١١- ڪٿي نيڻ خمار مان
١٢- گهايا گهٽا گهوٽ
١٣- ديوانِ قمر
١٤- جواهر القمر
١٥- فاروق اعظم
١٦- تنوير الاسلام
١٧- روضي پاڪ رسول جي
١٨- سهرا ۽ سيج

انهيءَ کان سواءِ ڪتاب "ماڻڪ موتي" (حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جي عارفانه ڪلام جي تشريح) جو اردو ترجمو به جلد اشاعت پذير ٿيندو، ته جيئن اسان جي ملڪ جو اردو دان طبقو به سنڌ جي هن عظيم صوفي شاعر ۽ روحاني رهبر جي عارفانه ۽ ناصحانه ڪلام مان لاڀ حاصل ڪري، سندن شاعرانه عظمت ۽ روحانيت جو قائل ٿي سگهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تعارف

جناب مولانا الحاج رحيم بخش قمرؔ صاحب سونهاري سنڌ ۾ ڪنهن تعارف جو محتاج نه آهي. پاڻ نه رڳو هڪ بلند پايه جو شاعر آهي بلڪ عالم باعمل، صحافي ۽ دانشور شخصيت پڻ آهي. نثر ۽ نظم ۾ سندن ڪافي ڪتاب شايع ٿي پڙهندڙن کان خراجِ تحسين حاصل ڪري چڪا آهن.

پاڻ هونئن ته هر صنفِ شعر تي طبع آزمائي ڪئي آهي، پر نعت گوئي ۾ هڪ اعليٰ ۽ منفرد مقام رکن ٿا. سندن چيل نعتن ۾ عشقِ رسول صلى الله عليه وسلم جي جھلڪ نمايان آهي. پاڻ فنا في الله ۽ عشقِ رسول صلى الله عليه وسلم ۾ مستغرق آهن. سندن ڪلام سندن ئي ڪنڊ ڪرڻ ۾ جھونگاريو وڃي ٿو. ٽي وي ۽ ريڊيو تان ۽ ٻين تقريبات ۾ اڪثر سندن ڪلام ڏاڍي سِڪ ۽ سوز سان ڳائيندا آهن، جنهن ڪري پنڊال ۾ سامعين ۽ خود ڳائيندڙن تي هڪ وجداني ۽ سرمدي ڪيفيت طاري ٿي وڃي ٿي. انهيءَ ۾ حمد ونعت کان سواءِ بيت هجن، غزل هجي، رباعي يا لوڙي وائي هجي، سيني جو محور ۽ ملجا سيد المرسلين، فخرِ ڪون ومڪان سيدنا حضرت محمد مصطفيٰ صلى الله عليه وآله وسلم، اهلبيت، اصحابِ ڪرام ۽ اولياءِ عظام جي ئي ذاتِ گرامي آهي.

اسلامي لٽريچر جو گهڻو ۽ اونهو مطالعو اٿس. قرآن، حديث، فقه ۽ تصوف تي مڪمل دسترس آهي. انهيءَ ڪري نثر ۾ سندن جيڪي به ڪتاب شايع ٿيا آهن، انهن ۾ اسلامي اقدار، حياتِ طيبه، مشاهير اسلام ۽ اولياءِ ڪرام جا واقعات اهڙي ته دلچسپ ۽ وڻندڙ انداز ۾ تحرير ڪيا ويا آهن، جو پڙهندڙ انهيءَ مان دنيوي ۽ اخروي لاڀ حاصل ڪري سگهن ٿا.

خادم الفقراءِ

سيد ساجد علي حسني

نيو ڪريسنٽ پرنٽرس صدر، حيدرآباد

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تعارف

جناب مولانا الحاج رحيم بخش قمر صاحب سونهاري سنڌ ۾ ڪنهن تعارف جو محتاج نه آهي. پاڻ نه رڳو هڪ بلند پايه جو شاعر آهي بلڪ عالم باعمل، صحافي ۽ دانشور شخصيت پڻ آهي. نثر ۽ نظم ۾ سندن ڪافي ڪتاب شايع ٿي پڙهندڙن کان خراج تحسين حاصل ڪري چڪا آهن.

پاڻ هونئن ته هر صنفِ شعر ۾ طبع آزمائي ڪندا آهن، پر نعت گوئي ۾ هڪ اعليٰ ۽ منفرد مقام رکن ٿا. سندن چيل نعتن ۾ عشقِ رسول صلی الله عليه وسلم جي جهلڪ نمايان آهي. پاڻ فنا في الله ۽ عشقِ رسول صلی الله عليه وسلم ۾ مستغرق آهن. سندن ڪلام سنڌ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ جهونگاريو وڃي ٿو. ٽي وي ۽ ريڊيو تان ۽ ٻين تقريبات ۾ ڳائڻا سندن ڪلام ڏاڍي سڪ ۽ سوز سان ڳائيندا آهن، جنهن جي ڪري، سامعين ۽ خود ڳائيندڙن تي هڪ وجداني ۽ سرمدي ڪيفيت طاري ٿي وڃي ٿي. انهن ۾ حمد ۽ نعت کان سواءِ بيت به آهن، غزل به آهي، رباعي يا توڙي وائي به آهي، سيني جو محور ۽ ملجا سيد المرسلين، فخرِ ڪون و مڪان سيدنا حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وآله وسلم، اهلبيت، اصحابهٴ ڪرام ۽ اولياءِ عظام جي ذاتِ گرامي آهي.

اسلامي لٽريچر جو گهڻو ۽ اونهو مطالعو اٿس. قرآن، حديث، فقه ۽ تصوف تي مڪمل دسترس آهي. انهي ڪري نثر ۾ سندن جيڪي به ڪتاب شايع ٿيا آهن، انهن ۾ اسلامي اقدار، حياتِ طيبه، مشاهير اسلام ۽ اولياءِ ڪرام جا واقعات اهڙي نه دلچسپ ۽ وڻندڙ انداز ۾ تحرير ڪيا ويا آهن، جو پڙهندڙ انهي مان دنيوي ۽ اخروي لاڀ حاصل ڪري سگهن ٿا.

خادم الفقراء
سيد ساجد علي حسني

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سندس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لڪيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو ڀورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book

سورهہ سنڌي ادب جي واٽس ايپ گروپ جي لنڪ:

https://chat.whatsapp.com/Ccc0pAnEJWk79h92OCt6Nu